

KONCEPCE SBÍRKOTVORNÉ ČINNOSTI TECHNICKÉHO MUZEA V BRNĚ PRO OBDOBÍ 2021–2027

Sestavil: Mgr. P. Nekuža

Autorský kolektiv Oddělení dokumentace vědy a techniky TMB:

Mgr. L. Anděl, Mgr. H. Bartošová, Mgr. M. Rosenfeld Cohen, Mgr. E. Hluší, Mgr. P. Holman,
Ing. T. Kocman, Mgr. B. Kopecká, Mgr. R. Kučera, Ing. M. Kroužil, Mgr. O. Merta, PhDr. P. Mertová, Ph.D.,
Mgr. P. Nekuža, Bc. V. Persaň, Ing. J. Pipota, Ing. T. Příbyl, Mgr. Z. Rederer, Bc. R. Řezníček, Mgr. R.
Slabotínský, Ph.D., PhDr. N. Urbánková, Mgr. S. Zouharová Dyková

Editace: Mgr. P. Stöhrová

Supervize: Mgr. J. Večeřa

16. 10. 2020

© Technické muzeum v Brně, 2020

Obsah

Úvod	3
Přehled sbírkového fondu	6
Památky ve správě TMB	7
Koncepce sbírkotvorné činnosti dle jednotlivých oborů	8
Prameny a zdroje	66

ÚVOD

Technické muzeum v Brně (dále jen TMB) je státní příspěvkovou organizací s funkcí sbírkotvornou, vědeckou, kulturní, prezentační a metodickou. Jedná se o organizaci se samostatnou právní subjektivitou, jejím zřizovatelem je Ministerstvo kultury České republiky. Oblast působnosti instituce je vymezena územím Moravy a Slezska, u některých oborů je rozšířena celostátně. TMB na vědeckém základě vytváří, odborně spravuje, zpracovává, ošetřuje, bezpečně uchovává a zveřejňuje sbírky hmotných dokladů vývoje důležitých oblastí vědy, techniky a výroby minulosti i současnosti a další vědeckou dokumentaci. Za vědeckou dokumentaci jsou považovány vizuální, akustické, grafické a jiné prostředky, sloužící k záznamu poznatků v oborech sbírkového zájmu. Muzeum sbírky neustále systematicky vytváří, rozšiřuje a zkvalitňuje a využívá je k účelům vědeckým, výchovným, kulturním a osvětovým. Plnění vědeckých cílů TMB dosahuje původním výzkumem v oblastech vědeckotechnického vývoje a muzejní dokumentací v oborech své sbírkotvorné činnosti. Vypracovává odborné posudky, vědecké rešerše a expertizy z oblastí své odborné působnosti, které využívá ve své činnosti a zveřejňuje je. Vydává osvědčení k vývozu předmětů kulturní hodnoty podle příslušného zákona a podává návrhy na prohlášení těchto předmětů za kulturní památku. Plnění osvětových cílů dosahuje zejména tvorbou muzejních expozic a výstav, které pořádá samostatně nebo ve spolupráci s jinými institucemi v České republice i v zahraničí, pořádáním konferencí, seminářů a přednášek, publikační činností v periodických i neperiodických tiskovinách, včetně reklamních. Rozvíjí náborové aktivity a věnuje soustavnou pozornost práci s veřejností, zejména s dětmi a mládeží, organizuje a zajišťuje činnost dobrovolných spolupracovníků muzea, což provádí zejména prostřednictvím Kruhu přátel TMB. Podle zvláštních předpisů zapůjčuje sbírkové předměty k účelům studijním a výstavním.

Koncepce sbírkotvorné činnosti (dále jen Koncepce) byla sestavena na základě dílčích koncepcí jednotlivých oborů, ke kterým zaujímá stanovisko vedení muzea v hierarchii dle organizačního řádu instituce, tedy vedoucí Oddělení dokumentace vědy a techniky, náměstek ředitele pro Odbor vědy a techniky, náměstkyně Metodického centra konzervace a ředitel organizace. Postupnou profilací podkladů spojenou s konzultacemi s jednotlivými kurátorkami a kurátory – odbornými pracovníky byl sestaven shrnující materiál sloužící jak pro vnitřní potřebu organizace, tak k zajištění informovanosti zřizovatele instituce, Ministerstvo kultury ČR, a také odborné i laické veřejnosti. Koncepce je spolu s dalšími koncepčními a informativními dokumenty trvale zpřístupněna na webových stránkách TMB.¹

Koncepce byla připravena v souladu s relevantními metodickými pokyny zřizovatele a legislativními předpisy oboru. Akviziční práce a správa sbírek probíhají dle základní legislativní úpravy pro tuto oblast kulturního dědictví, zákona č. 122/2002, a to včetně pravidelné inventarizace stávajících fondů a jejich systematické evaluace.² Inventarizace sbírek podle §3, odst. 1 vyhlášky 275/2000, kterou se provádí zákon 122/2000 je realizována v periodě deseti let, během níž jsou inventovány všechny sbírkové předměty zapsané v CES. V současné době se nacházíme před koncem desetiletého období, které začalo v roce 2013 a skončí v roce 2022. V roce 2020 bylo inventováno 4 800 předmětů. V následujících letech 2021 a 2022 zbývá inventovat necelých 8 000 sbírkových předmětů. Jedná se především o dokončení inventarizace oboru 20.00 stereovize (Panorama), oboru 19.10 měřicí technika, obory 11.00 a 20.80 pozůstalosti a obor 27 s podobory chemie. Protože sbírka TMB nemá podsbírk, provádíme inventarizaci po oborech případně jejich částech (u oborů s velkým počtem sbírkových předmětů). Od roku 2023 začne nové desetileté období inventarizace.

Akvizice do sbírek instituce probíhají formou nákupů, darů, převodů, nálezů, vlastní výzkumnou činností a záměrným vytvářením předmětů či replik. Akceptace akvizic formou nákupů probíhá na základě jednání poradního sboru ředitele organizace – nákupní komise nebo schválením per rollam samotným ředitelem. V období 2016–2019 byla ročně na nákup sbírkových předmětů vydávána průměrná částka cca 2 847 000 Kč.³ Finanční prostředky na uhrazení nákupu akvizic jsou zajišťovány z rozpočtových prostředků instituce. Fundraising je důležitou aktivitou instituce, při němž bude Koncepce sloužit jako podklad k jednání s donátory, spolupracujícími subjekty, fyzickými i právníckými osobami. Vzhledem k finančním nárokům na realizaci Koncepce a s tím souvisejícími předpokládanými výdaji v letech 2021–2027 je vhodné stávající částky minimálně zachovat či, vzhledem ke vzrůstajícím provozním nákladům, nejlépe navýšit, a to především abychom byli schopni zajistit nákupy, převozy a náročnější restaurování velkých a konstrukčně složitých sbírkových předmětů například historických vozidel, letadel, autobusů, trolejbusů, tramvají, textilních strojů, robotů a jemnomechanických sbírkových předmětů jako jsou orchestriony, pianoly,

¹ <http://www.tnbrno.cz/o-muzeu/dokumenty/>

² Evidenční číslo sbírky TMB zapsané v Centrální evidenci sbírek MK ČR je TMB / 002-05-06 / 131002.

³ V roce 2019 získalo TMB sbírkové předměty nákupem za částku 4 568 422 Kč, v roce 2018 za 1 217 425 Kč, v roce 2017 za 2 504 444 Kč a v roce 2016 za 3 095 943 Kč.

hodiny apod. Kromě akviziční práce se sbírkotvornou činností souvisí také probíhající dokumentační a odborné zpracovávání fondů, například doplňování záznamů v systematické evidenci se zaměřením především na průběžnou digitalizaci a dokončení evidenčních záznamů starších sbírkových předmětů získaných před rokem 2000. Evidence sbírek probíhá v programu MUSEION, který je plně přizpůsoben požadavkům cyklické inventarizace dle platné legislativy.⁴ K 31. 12. 2019 sbírkový fond muzea obsahoval 59 053 evidenčních čísel, z toho 58 983 inventárních čísel a 70 dosud nerozepsaných přírůstkových čísel, která jsou zpracovávána postupně.

Jedním z cílů při sestavování Koncepce bylo stanovit priority akviziční činnosti, mezi nimiž lze jmenovat doplňování chybějících článků ve vytvářených vývojových řadách dokumentujících jednotlivé segmenty technického a průmyslového dědictví v historické perspektivě nebo na vymezeném zájmovém území; rovněž je akcentováno, jako důležitý faktor při rozhodovacím procesu o zařazení do sbírky, zda je předmět dokladem zaniklých či zanikajících lokalit průmyslové historie. Většina současných kurátorů – odborných pracovníků TMB, profesně vzdělaných v technických oborech nebo historii, absolvovala též studium muzeologie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně formou denního nebo kombinovaného studia, případně Kurz muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií, a je proto možné navazovat na jejich teoretické znalosti.

Z personálních důvodů nejsou v současné době všechny obory a sbírky, které TMB získalo v minulosti, v péči určených kurátorů a některé obory zůstávají tzv. dočasně neobsazeny. Na personálním posílení stále pracujeme a tento fakt také řešíme v dokumentu Koncepce rozvoje Technického muzea v Brně 2021–2027. V neposlední řadě je nutné připomenout výzkumný rozměr a potenciál sbírkotvorné činnosti. V dlouhodobé koncepční práci TMB jako výzkumné organizace je budování, prezentace a exploatace sbírkového fondu akcentována jako základ veškerých muzejních a vědeckých aktivit. Sbírkový fond je jádrem muzejní práce, alfou i omegou všech činností instituce i participujících jednotlivců.

Z důvodů zpětného rozboru možných problémů s plněním a naplňováním sbírkotvorné činnosti je uvedena i analýza SWOT – vnitřní silné i slabé stránky, příležitosti a hrozby z vnějšího prostředí.

a/ silné stránky

- kvalitní interinstitucionální vazby, flexibilita reakcí ve spolupráci s komerčním sektorem, cíleně zaměřená periodická a neperiodická publikační činnost s důrazem na sbírkový fond, podpora vědecké i sbírkotvorné činnosti ze strany vedení instituce, relativně stabilní rozpočet vymezený na nákup sbírkových předmětů

b/ slabé stránky

- snížená angažovanost při spolupráci se zahraničím, slabá prezentace e-sbírek vůči veřejnosti

c/ příležitosti

- zlepšení vývoje střednědobé výzkumné činnosti navazující na akviziční činnost v souvislosti se zvýšenou podporou IP DKRVO, zlepšující se kvalitní systémová propracovanost vnitřních střednědobých vědeckých úkolů

d/ hrozby

- krácení příspěvku od zřizovatele, pandemické hrozby a s tím spojené znemožnění akviziční činnosti sbírkových předmětů v plném rozsahu, odliv donátorů a podporovatelů TMB

Stručná historie sbírky

Za bezprostředního předchůdce TMB je považován **spolek Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce**, který byl založen v roce 1936, ale během války svoji činnost plně nerozvinul. Obnovil ji v roce 1948 z podnětu Zemského národního výboru a Obchodní a živnostenské komory v Brně. Jeho úkolem bylo soustřeďovat a odborně zpracovávat materiál k moravským hospodářským dějinám. Prozatímní sídlo spolku bylo v prostorách Uměleckoprůmyslového muzea v Brně. **V roce 1950** Archiv požádal o přidělení značně zdevastované a zadlužené **budovy kláštera řádu sv. Voršily** na rohu Orlí a Josefské ulice v Brně, postavené v polovině 17. století v barokním slohu. Počátkem roku 1951 byl **spolek zestátněn a zahájil novou činnost jako pobočka Národního technického muzea v Praze – Archiv**. Koncem roku 1952 byla

⁴ Pravidelná inventarizace, digitalizace a zápisy do CES MK ČR probíhají bezproblémově, v aktuálním cyklu je dle plánu zatím digitalizováno cca 40 % sbírkových předmětů. V roce 2019 bylo inventováno 12 % sbírkových předmětů.

pobočka transformována ve studijní a dokumentační oddělení, čímž se její postavení změnilo v tom smyslu, že na základě systematického sběru **bylo možné začít budovat vlastní sbírkový fond**.

První koncepci sledovaných oborů sestavil ak. František Plíšek, předseda poradního sboru a později předseda vědecké rady instituce. Jeho vize však byla nereálná, protože bylo personálně obsazeno pouze pět odborných pozic z celkového počtu osmnácti zaměstnanců. Základní strukturu od roku 1952 tvořily tyto obory:

- vodní a parní stroje
- hornictví (Rosicko-oslavanská oblast)
- slévárenství
- historická vozidla (traktory)
- letectví (letecké motory)
- měřicí a regulační technika (měřicí a automatizační technika)
- geodetické přístroje
- kancelářská a reprografická technika (kancelářské stroje)
- slaboproudá elektrotechnika (polovodiče)
- silnoproudá elektrotechnika (elektrické motory)

Prvním sbírkovým předmětem, zapsaným v knize přírůstků, je *trojkolka železniční*, s přírůstkovým číslem 001/1953. Předmět byl bohužel ve velmi špatném stavu a při jedné z inventur musel být vyřazen. Fyzicky dochovaným nejstarším sbírkovým předmětem je proto *napajecí Friedmannův*, přír. číslo 002/1953, což je součást tlakové soustavy parní lokomotivy. Po roce 1971 je ve Sborníku Technického muzea v Brně číslo 1 doložen nárůst počtu sbírkových předmětů v oborech geodetické přístroje, psací stroje, elektrické motory, městská hromadná doprava, jemná mechanika – hrací stroje, kovárenství, slévárenství, spalovací motory, letecká technika, textilní stroje, strojírenství, obrábění atd. Postupně přibývaly další obory, a to například roku 1973 technika domácnosti, panorama – historická stereovize, archeologické nálezy. V dalších letech se stabilizoval počet sledovaných oborů na tomto výčtu: archeologické nálezy, řemesla, hutnictví, slévárenství, kovárenství, obrábění, textil, potravinové stroje, stavby vodní, vodní stroje, parní stroje, silnoproudá elektrotechnika, slaboproudá elektrotechnika, spalovací motory, městská hromadná doprava, letectví a kosmonautika, měřicí a regulační technika, foto-kino, mikroskopie, stereovize, přesná mechanika, střelné zbraně, zdravotnická technika, technika domácnosti, požární technika, militaria, hornictví, chemie, varia. Kromě toho přešly pod správu Technického muzea v Brně technické objekty *in situ*, které muzeum po náročných rekonstrukcích provozuje jako externí mimobrněnské památky. Muzeum v tomto smyslu stojí na pomezí klasické muzejní práce a památkové péče. Některé z památek dnes mají status národní kulturní památky. Mezi nejstarší mimobrněnské objekty patří Kovárna v Těšanech, Větrný mlýn v Kuželově a Vodní mlýn ve Slupi. V novodobé historii TMB byly založeny další obory související s organizačními proměnami instituce (například v roce 2000 přešlo do struktury muzea jako samostatné oddělení bývalé Slepecké muzeum) a s převzetím nebo zpřístupněním dalších technických mimobrněnských objektů (například Areál čs. opevnění a železné opony v Šatově). Dochází k zakládání i útlumu některých oborů či podoborů v souvislosti s rozvojem a transformací, techniky, výzkumu a průmyslu na konci 20. století – jde o nově založené obory ochranné pracovní pomůcky, didaktické pomůcky, technická hračka. Někdy je impulzem založení oboru převzetí větší sbírky (celnictví, speciální dokumenty, potápěčská technika) nebo realizace větších prezentačních, tematicky zaměřených projektů (robotika, sportovní technika a technologie, umělecká kovozpracující řemesla).

PŘEHLED SBÍRKOVÉHO FONDU

- elektrotechnika a elektronika
- elektromotory, dynamy, alternátory, spouštěče
- energetická technika: parní stroje, lokomobily, parní turbíny a jejich součásti, modely parních strojů, vodní kola, vodní turbíny, součásti a příslušenství vodních strojů, modely vodních turbín, větrné motory
- geodetická a kartografická technika: teodolity, nivelační stroje, sklonoměry, planimetry, dalekohledy astronomické a teleskopické, části měřicích strojů, pomůcky k vytyčování úhlů, měření délek, různé druhy map, speciální atlasy
- kancelářská a reprografická technika: psací stroje, kopírovací stroje, rozmnožovací stroje
- letectví a kosmonautika: motorové letouny, větroně, palubní deníky, osobní předměty personálu a letců, jednotlivé artefakty
- vrtulníky, vírníky, výzbroj a výstroj letadel, letecké motory, modely letadel, letecké plakety, odznaky, mapy, výkresy, pozůstalosti významných letců
- lovecké zbraně: brokovnice, kulovnice, kulo-brokové zbraně, historické zbraně, pistole, malorážky, vzduchovky, chladné zbraně, vývoj nožů
- mechanické hudební nástroje: fonografy, píšťalové, klávesové, jazýčkové hudební automatofony
- městská hromadná doprava: tramvajová vozidla, koňské, parní a elektrické trakce, autobusy, trolejbusy
- měřicí technika: přístroje pro měření rozměrů času, ohybu, tlaku, tepla, vlhkosti, množství, hmotnosti, elektrických veličin, pro zobrazení a záznam dějů, analyzátoři
- mlynářská technika: mlecí stroje, mlecí kameny, mlýnské válcové stolice, šrotovníky, sekernické nástroje, vysévací mlýnské stroje, modely větrných mlýnů, pomocná zařízení
- obráběcí stroje, nástroje a měřidla: různé druhy ručních a mechanických obráběcích strojů a jejich součásti, sady ručních a strojních nástrojů, pomůcky a měřidla používaná ve strojírenství
- optika: fotografické a filmovací přístroje a zařízení, diapojektory, příslušenství fotografické a filmové techniky, mikroskopy světelné, elektronové
- regulační technika: měřicí, zesilovací a akční členy regulačních obvodů na elektrickém, hydraulickém a pneumatickém základě, kompletní regulátory
- sdělovací technika: radiopřijímače, vysílače, telegrafy, dálhopisy, magnetofony, gramofony, telefonní přístroje, televizory, speciální měřicí technika pro radiotechniku
- spalovací motory: stabilní spalovací motory, historické automobily (zvláště Z a Wikov), traktory Zetor, Wikov, motocykly, velocipedy
- strojírenská metalurgie: doklady historického železářství, modely metalurgických zařízení, litinové odlitky dekorativního a užitkového charakteru
- technika domácnosti: svítidla, mlýnky, roboti, prací, žehlicí, mandlovací stroje, šicí stroje, váhy, hodiny
- technika řemeslné výroby: nářadí, nástroje a příslušenství kovářského, zámečnického, obuvnického, řeznického, knihvazačského, dřevorubeckého, bednářského, kolářského, truhlářského, brašnářského, holičského, nožířského, zlatnického řemesla a dalších
- textilní stroje a zařízení: ruční a mechanické tkací stroje, přadlácké stroje, pletařské stroje, úpravárenské stroje, zkušební přístroje a zařízení, vzorky textilních surovin a materiálů
- vodní hospodářství: čerpadla, zařízení vodáren, čištění odpadních vod, modely vodních děl, zařízení na zavlažování půdy
- výpočetní technika: jednoduché pomůcky na výpočty, mechanické a elektromechanické kalkulační stroje, fakturační a účtovací stroje, kontrolní pokladny, děrnoštítkové stroje, samočinné počítače číslicové a analogové, konstrukční prvky a provozní dokumentace počítačích strojů a počítačů
- zdravotnická technika: rentgenové přístroje, elektrokardiografy, masážní přístroje, zařízení zubní ordinace a laboratoře

- militaria: pevnostní systém jižní Morava, technika zbraňových systémů, vojenská technika
- speciální dokumenty, fotografie, filmy, stereodiapozitivy, firemní prospekty, plakáty, mapy, plány výrobních zařízení a technické výkresy
- pozůstalosti významných techniků, vědců, historiků a dalších osobností: Viktora Kaplana, Františka Píška, Vladimíra Lista, Ericha Roučky, Vítězslava Veselého, Antonína Smrčka, Josefa Sumce, Konráda Hrubana, Jaroslava Jičínského, Viléma Jičínského, Jiřího Wellnera, Leopolda Grimma, Stanislava Kratochvíla, Františka Houště, Vladimíra Bárty, Jana Krumbacha, Jana Anderleho, Zdeňka Zavřela atd., archivní dokumenty významných nevidomých a slabozrakých osobností (Josefa Smýkala, Jaroslava Hada, Klementa Lukeše a dalších)
- průmyslová archeologie
- slepecké pomůcky
- pracovní a ochranné pomůcky
- didaktické pomůcky, technická hračka
- roboty a robotické exponáty,
- celnictví – uniformy, detekční pomůcky
- jemná mechanika, sbírka Karla Šebely
- hodiny, výrobky československých a českých firem, pomůcky, nástroje a přístroje hodináře

PAMÁTKY VE SPRÁVĚ TMB

Vodní mlýn ve Slupi

Slup, 671 28 Jaroslavice, národní kulturní památka č. 8295

Kovárna v Těšanech

664 54 Těšany, kulturní památka č. 1031

Větrný mlýn v Kuželově

Kuželov, 696 73 Hrubá Vrbka, národní kulturní památka č. 2293

Šlakhamr v Hamrech nad Sázavou

591 01 Žďár nad Sázavou, kulturní památka č. 7028

Železárna Stará huť v Josefovském údolí u Olomučan (Adamova)

soubor technických památek; 679 04 Adamov, Vysoká pec, kulturní památka č. 0646 umístěná v památkové rezervaci Kameňák, kulturní památka č. 0645 umístěná v památkové rezervaci

Areál čs. opevnění a železné opony v Šatově

dva objekty pěchotních srubů STO MJ-S3 „Zahrada“ a MJ-S2 „Úvoz“, pět lehkých objektů vzor 37 (prozatím výpůjčka od Ministerstva obrany ČR)

KONCEPCE SBÍRKOTVORNÉ ČINNOSTI DLE JEDNOTLIVÝCH OBORŮ

02.00 Archeologické nálezy – kovové (Mgr. O. Merta)

1/ Historie sbírky

První sbírkové předměty jsou opatřeny přírůstkovými čísly z let 1972, 1973 a 1974. Do oboru byly zařazovány předměty od doby, kdy bylo možné v TMB provádět samostatné archeologické záchranné či plánované výzkumy.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Zejména se jedná o předměty získané v rámci archeologických výzkumů realizovaných pod vedením PhDr. Jiřího Merty, například výzkum vápenických pecí v blízkosti Obřanského hradu (střepový materiál, vzorky vápna a vápence), výzkum hamru u Lesního Hlubokého (keramika), výzkum na Šlakhamru (keramika, sklo), výzkum raně středověké hutnické dílny v Habrůvecké Bučině (keramika). Dále jde o předměty získané sběrem při návštěvách různých archeologických lokalit – stavební keramika (cihly, střešní tašky) z hradů Nový hrad u Olomučan, Ronov, Obřany, Horákovský hrad či Lelekovice, dále z minoritského kláštera v Brně a kostela sv. Kateřiny. Zařazena je i keramika pocházející ze železářské huti zkoumané V. Souchopovou v roce 1993 v poloze U Doubské cesty (či Nad Vyškůvkou), keramika získaná od Karla Machače sběrem v místě zaniklé středověké osady Polom (ZSO) a železářské raně středověké dyzny nalezené v olomučanské lesní trati Za Tónkovó. Zajímavostí je forma na cihly z prostředí města Brna datovaná do 19. století. Také je zde zahrnut doprovodný archeologický materiál spojený s předměty oborů 02.01 a 03.01. Významný je také materiál získaný v rámci rekonstrukce objektu Šlakhamru v Hamrech nad Sázavou.

Část předmětů obsažených v podsбірce 02.01 byla získána v rámci archeologických výzkumů, jež vedl či se na nich se podílel PhDr. Jiří Merta. Jedná se o rekonstrukci objektu Brdičkova mlýna – Šlakhamru (1986, 1992), výzkum vápenek u Obřanského hradu (1973), hrádku Tasova (1987) a obléhacích opevnění kolem Nového hradu u Adamova (1978–1979). Dále pak detektorové nálezy ze zaniklé středověké vsi (ZSO) Polom, ZSO Malenka u Ruprechtova a milířistě U sedmi dubů u Adamova (předměty získány díky osobním vazbám nálezce s tehdejší kurátorem).

Největší část souboru tvoří poněkud nelogicky zařazené (či s názvem souboru neladící) zařízení kovářské dílny z Brna – Králova Pole zakoupené od S. Kaluži (1988, 108 inventárních čísel) a soubor zařízení a vybavení železářského hamru z Mostků u Kaplice (výměna s Národním technickým muzeem v Praze v letech 2002 a 2003, 81 inventárních čísel) za litinová kamna pocházející ze zámku v Dlouhé Loučce (obor 03.01). Jsou zde zařazeny také dva kovářské měchy umístěné v expozici ve Staré huti u Adamova či pérový buchar Ajax z již neexistující Kohnovy cihelny v Brně.

3/ Objem sbírky

02.00 – 160 inv. č.

02.01 – 257 inv. č.

4/ Koncept sbírkotvorné činnosti

Lze předpokládat náhodné přírůstky získané v rámci vlastního terénního průzkumu v souvislosti s interním úkolem zabývajícím se sledováním historie starého železářství, zejména dokladů raně středověkého železářství ve střední části Moravského krasu. TMB v současné době nemá k dispozici archeologa a neprovádí proto archeologické výzkumy. Dalšími možnými přírůstky mohou být předměty objevené v rámci rekonstrukčních prací na objektech spravovaných TMB, jež však budou muset být dozorovány externími archeology (například ÚAPP, Archaia Brno z.s.). V blízké budoucnosti tedy není možné předpokládat rozrůstání sbírky (mimo níže uvedené zpracování starších nálezů).

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Sbírka je uložena v prostorách Staré huti u Adamova (budovy Kameňáku). V souvislosti s připravovanými rekonstrukčními pracemi na budově, které se dotknou všech jejích prostor, bude nutné uložit po přechodnou dobu předměty na jiném místě za dodržení zásad preventivní konzervace.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy. Dále o zpracování nejstarších archeologických nálezů

získaných při výzkumu raně středověké huti v NPR Habrůvecká Bučina s možností využití zadání tématu studentům Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

02.02, 02.08, 02.13, 02.16, 02.20, 02.21 Řemesla (PhDr. P. Mertová, Ph.D.)

1/ Historie sbírky

V roce 1974 byl zahájen dlouhodobý výzkumný úkol s názvem Zpracování sbírkového fondu řemesel v TMB, přičemž dnes již neexistují informace o tehdejších záměrech profilace oboru ani o sbírkových prioritách prvních kurátorů (s výjimkou stručné zprávy o terénním výzkumu Truhlářská dílna – nový přírůstek do sbírek TMB). Nejstarší přírůstky jsou evidovány k roku 1954.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbírka dokumentuje vývoj vybraných řemesel v regionu Moravy a Slezska v 19. a 20. století. Mezi významné akvizice patří soubory řemeslnických pomůcek od soukromých majitelů nebo dobrovolných externistů působících v rámci sekce Kováři Kruhu přátel TMB (založena 2009).

Podobory 02.00 (Řemesla – archeologický materiál nekovový) a 02.01 (archeologický materiál kovový) byly a jsou spravovány odděleně jako fond archeologie, podobor 02.16 (řemesla – nožíř, mečíř zřídil a vedl Ing. Fabiánek mezi lety 1994 až 2014. V něm představují významnou část damaskové výroby, které prezentují nejvyšší estetickou a technologickou formu řemesla.

K významným a jedinečným předmětům patří barokní zámky, pomůcky z kolářské dílny, renesanční jezdecký meč (cca 1580), četnická vycházková šavle (1925), repliky renesančních dýky (zhotovil Jiří Andryšek), kord španělský (cca 1600), damasková hlaveň (zhotovil Rudolf Brož) nebo nožířská mistrovská práce Rudolfa Kratochvíla (1925).

3/ Objem sbírky

Sbírka obsahuje celkem 710 inv. čísel, což představuje 719 předmětů.

02.02 Řemesla – zámečník – 224 inv. č.: barokní a novodobé zámky, klíče, šablony, svařovací souprava

02.08 Řemesla – kolář – 77 inv. č.: kolářské pomůcky jako hoblíky, šablony, kola, polotovary, topora, dláta

02.13 Řemesla – měditepec – 2 inv. č.: nádoby na skladování vína

02.16 Řemesla – nožíř, mečíř – 278 inv. č.: středověké meče, repliky archeologických nálezů, nože pro domácnost, holící potřeby, žiletky, manikúry, řemeslné potřeby, památky na řemeslné výrobce, výrobky firmy MIKOV, současné nože například od Pavla Ševečka, Šanty-Laskyho, Miroslava Brože, Karla Krepse aj., výrobky z damascenské oceli, polotovary z workshopů Damask aj.

02.20 Řemesla – kovář – 105 inv. č.: kovářské pomůcky – kladiva, kleště, zápustky, svěráky, kovadliny – rohatky

02.21 Řemesla – ostatní – 28 inv. č.: kovářské nářadí

02.20 Řemesla – kovář – 105 inv. č.: kovářské pomůcky – kladiva, kleště, zápustky, svěráky, kovadliny – rohatky

02.21 Řemesla – ostatní – 28 inv. č.: kovářské nářadí

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Již předcházejícími kurátory bylo vytýčeno několik cílů: záchrana typických strojů v jejich původním provedení jako celku a výběr typických a funkčně podstatných jednotek a částí strojů, a to v případě, že do sbírek TMB nelze zajistit celé stroje; dokumentace součástí, které nelze do sbírky TMB získat a dokumentují vývoj řemesla; uchovávání vzorků surovin a výrobků, nezbytných pro pochopení řemesla. V současné době je snahou navázat na práci v terénu a mapovat činnost řemeslných dílen s ohledem na jejich jedinečnost – například s rodinou Uherkových (Bystré u Poličky, kolářská rodina, Aleš Uherka je oceněn titulem Nositel tradice lidového řemesla). Výsledkem práce v terénu by měly být jednak záznamy práce, polotovary, fotodokumentace, ale i sbírkové předměty (autentické pomůcky, repliky).

Sbírka nožířství a mečířství je výjimečná z hlediska unikátnosti sbírkového programu – dokumentace damaskových výrobků současných kovářů-nožířů a zbrojířů. V dalších letech bude rozšíření sbírky měditepectví, které je již raritním řemeslem.

Vybraná kovozpracovatelská řemesla a kolářství patří k tradičním rukodělným oborům, kde nedochází k významným technologickým inovacím a ani je nepředpokládáme. Účelem akvizic je dokumentace řemesla v jeho rukodělné podobě, případně s použitím jednoduchých nástrojů – nikoliv dokumentace velkovýroby v továrnách či výroba odličků pro velkoobchody apod. Akvizice do jednotlivých podsbírek budou pokračovat

spíše v pomalém tempu z hlediska ucelenosti fondu, kdy již nechybí mnoho významných předmětů ve sledovaných vývojových a tematických řadách, což je výhodou vzhledem k prostorovým možnostem depozitářů a expozic TMB či požadavků na výpůjčky z jiných muzeí. Problematickým momentem je duplicita pomůcek, které používali řemeslníci řady odvětví (hoblík, kleště, kladiva apod.) v rámci podsbírek. Do nadcházejícího období je uvažováno o cíleném sběru s vazbou na konkrétního výrobce – jméno, dílnu. Pozornost bude zaměřena na akvizice dokumentační hodnoty jako statistické ročenky, vzorníky, fotodokumentace aj.

Akvizice související s prezentačními záměry oboru budou zaměřeny na přiblížení řemesla mladším návštěvníkům (výstava s pracovním názvem Logohrátky s řemesly propojená s edukací v oblasti logopedie a rozvíjení slovní zásoby) a práce současných nožířů s vazbou na workshopy Damask (výstava Umění kovadlin. Damaškové nože a umělecká plastika). Vítány jsou akvizice do podsbírek měditepce, nožíře a mečíře, přičemž právě toto řemeslo je živé a produkuje exkluzivní kovářské/nožířské výrobky. Z historických výrobků stále chybí například běžné alpakové příbory (sady) či stříbrné a pozlacené nože či příborové sady (etue). Pokračovat budou akvizice z workshopů damascenské oceli.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Z hlediska preventivní konzervace většinu předmětů sbírky tvoří artefakty z kovu a dřeva, kterým vyhovují podmínky ve stávajících depozitářích TMB – pouze je důležité udržovat nižší relativní vlhkost okolo 40 % a zamezit průniku dřevokazného hmyzu či plísni.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

02.03, 02.04, 02.05, 02.06, 02.07, 02.09, 02.10, 02.11, 02.12, 02.14, 02.17, 02.18, 02.19, 02.22 Řemesla (Mgr. M. Rosenfeld Cohen (Gilbertová))

1/ Historie sbírky

Zpracování oboru řemesla probíhá jako vědecký úkol od roku 1974, přičemž související podobory byly v průběhu let přerozdělovány a spravovány různými kurátory. Od roku 2011 jsou zajišťovány uvedenou kurátorkou, přičemž byly v souvislosti s garancí barokní kovárny v Těšanech ponechány obory kovářského a kolářského řemesla ponechány pod správou PhDr. Mertové (viz výše). V roce 2017 byl v souvislosti s přípravami výstavy Umění emailu / Technika smaltu založen podobor 02.17 Emailér-smaltér, který byl v roce 2019 transformován na Řemesla – umělecká řemesla. V roce 2019 byl pak v souvislosti s rozvíjející se spoluprací se zlatnickým mistrem Jiřím Drlíkem z Brna založen podobor 02.22 Řemesla – zlatník. Počátkem roku 2020 přibýlo do tohoto oboru několik nových podoborů, a to: malíř pokojů, vodoinstalatér, zedník, topenář a stolař.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Do problematiky oboru spadají rozsáhlé fondy nejrůznějšího druhu a odvětví a s tím spojené velké množství výrobních nástrojů a výrobků. Problematickým momentem je duplicita pracovních pomůcek, které využívali řemeslníci několika sledovaných odvětví (například truhlář, stolař, ale i umělecká řemesla, cukráři, pekaři a další). Jedná se rovněž o materiálově různorodé sbírky; fond nemá kromě výjimek výrazné nároky na uložení, vzhledem k tomu, že převažují materiály jako dřevo, kov, kůže, sklo a další. Podrobněji viz níže.

3/ Objem sbírky

02.03 Řemesla – řezník – 83 inv. č.: převážně solitéry a menší kusy, část sbírka deponována jako trvalá zápůjčka Muzeu v Bruntále

02.04 Řemesla – obuvník – 143 inv. č.: významnou část tvoří pozůstalost obuvníka Františka Pospíšila z Brna datovaná do 20. let 20. století, a dílna J. Vašátky ze Žďáru n. Sázavou

02.05 Řemesla – dřevorubec – 289 inv. č.: jádro tvoří akvizice z roku 1975, velice dobře popsán soubor zejména pil, seker či dalších nástrojů a příslušenství převážně z 1. poloviny 20. století, získané z Lesnické a dřevařské fakulty dnešní Mendelovy univerzity v Brně. Vybrané předměty jsou prezentovány v areálu technické památky Šlachhamru v Hamrech nad Sázavou

02.06 Řemesla – knihvazač – 62 inv. č.: významnou kolekcí je soubor lisů a vybavení knihvazačské dílny z přelomu 19. a 20. století (akvizice 1975 z lokality Frýdek-Místek), v současnosti prezentovaný ve stálé expozici Ulička řemesel. Větší množství předmětů v rámci jedné akvizice (z roku 1978) představuje soubor z dílny v Podhradní Lhotě, okres Kroměříž, činné v období 1910–1970. V roce 2008 a 2009 byl do sbírky získán soubor od rodiny Horkých z Litomyšle (litografické kameny apod. z 1. poloviny 20. století)

02.07 Řemesla – bednář – 149 inv. č.: významné akvizice proběhly v letech 1975, 1976 a 1987, a to od několika majitelů z lokality Ivančice, a v roce 2006 dar z Brna. Soubor předmětů z bednářské dílny Osvalda Peprdy z Ivančic je datován od konce 19. století až do první poloviny století dvacátého (nejrůznější hoblíky, vrtáky, pily, kružidla, pořízy, rašple aj. a také vypalovací železo se znakem firmy)

02.09 Řemesla – sedlář – 10 inv. č.: neucelený soubor, solitéry

02.10 Řemesla – brašnář – 35 inv. č.: malý souborů strojevého vybavení dílen od tří majitelů z lokalit Uherský Brod a Nivnice

02.11 Řemesla – truhlář – 136 inv. č.: nejrůznější druhy hoblíků, svěrek, vrtáků, dlát a dalších převážně z lokality Ivančice (akvizice 1976) a Uherského Brodu, Brno a Těšany; převážně z konce 19. století a z 1. poloviny 20. století; několik předmětů je prezentováno v expozici národní kulturní památky Vodní mlýn ve Slupi a v barokní Kovárně v Těšanech

02.12 Řemesla – holič – 137 inv. č.: poměrně rozsáhlá sbírka předmětů holičského a kadeřnického řemesla jako například fény, holicí strojky, brousky žiletek, masážní strojky, břitvy, sušáky na vlasy, kulmy včetně vybavení a mobiliáře salónů (stolky, zrcadla, křesla, vývěsní štít, kadeřnické hlavy, elektrické přístroje na vodní trvalou, rozprašovače, rámy na noviny, dětské sedačky a další); převážně z období první republiky a původem z Ivančic. Kadeřnická hlava je dlouhodobě zapůjčena do expozice Národní galerie Praha

02.14 Řemesla – koželuh – 2 inv. č.: koželužská hřebel z přelomu 19. a 20. století z lokality Žďár nad Sázavou (akvizice 1973)

02.17 Umělecká řemesla – pův. emailér, smaltér – 2 inv. č.: založeno 2017, historická paleta smaltů, v původní dřevěné kazetě

02.18 Řemesla – cukrář – 113 inv. č.: dokumentace cukrářství a pekařství probíhá od roku 2009, například kolekce cukrářských formiček z 1. poloviny 20. století z Brna, stroje na hnětení těsta z hotelových či podnikových kuchyní, vybavení pekárny; 2019 proběhla významná akvizice prvorepublikové cukrárny z Bílovic nad Svitavou (včetně vitríny na čokoládu, nádobí, vývěsního štítu, termosky na zmrzlinu a množství cukrářských barviv a příchutí)

02.19 Řemesla – perleťářská dílna – 8 inv. č.: stůl na broušení drahých kamenů, vybavení perleťářských dílen z lokalit Moravské Prusy a Ruprechtov, včetně vzorníků knoflíků a prezentačních produktů, zatím žádné pracovní nástroje, pomůcky či stroje

02.22 Řemesla – zlatník – 47 inv. č.: založen v roce 2019 na základě rozvíjející se spolupráce s brněnským zlatnickým mistrem Jiřím Drlíkem v rámci prezentační činnosti TMB; rozsáhlá jeho kompletní zlatnické dílny, včetně původního zlatnického stolu, který pochází částečně z 18. století a byl využíván také v podniku Karat Brno

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Do budoucího období navrhuji se zaměřit na doplnění chybějící fotodokumentace předmětů, zejména z akvizic ze 70. a 80. let 20. století. Nutné je doplnit bližší údaje do karet předmětů, je-li to možné, a rozpracovat bližší určení některých souborů (například perleťářská dílna). Snahou je zachování celků (jako jsou celé řemeslnické dílny či pozůstalosti), záchrana strojů v jejich celku, případně alespoň jejich částí, akvizice specializovaného nářadí a pomůcek, případně ukázky výrobků. Záměrem je shromažďovat doprovodnou dokumentaci a ikonografické prameny (dobové fotografie, plakáty, diplomy), vzorníky, předlohy, dokumentovat také oborová sdružení, cechy a odborné školství. Je důležité navázat bližší spolupráci s řemeslníky a zmapovat jejich produkci, technologie a předměty k výrobě.

Do výstavy o řeznickém řemesle, připravované s kolegy z Řeznického muzea Jana Pavlíčka v Náměšti nad Oslovou (2023), budou preferovány akvizice větších řeznických strojů a ikonografických pramenů; bude proveden průzkum brněnských podniků a velkopodnikatelů (v roce 2019 byl například zpracován fond firmy Adolf Jebavý Brno), košer a halal řeznictví s dalšími souvisejícími tématy. Pro obuvnické řemeslo budou přijímány dary využitelné v rámci edukačních programů v expozici Ulička řemesel, nákup proběhne pouze v případě možnosti získání obuvnického strojního vybavení dílny.

Pro řemeslo knihvazač, rovněž prezentované v expozici, by bylo vhodné získat chybějící pomůcky, jako například razítka, literky, liteřina, hoblíky či nože, ovšem nabídka je v současnosti takřka nulová.

Výsledky přináší spolupráce s tesaři/truhláři v rámci prezentační akce Slavnosti chleba ve Slupi, kde probíhají ukázky otesávání trámů a výstavky seker, pil apod. Ačkoliv je soubor tohoto řemesla relativně ucelený,

spolupráci s truhlářskými dílnami a případné doplnění sbírky bude pokračovat. Při dokumentaci uměleckých řemesel nebude snahou vytvářet kolekce artefaktů, ale pozornost bude soustředěna na předměty související s jejich tvorbou, tedy pomůcky, nástroje, nářadí, materiál apod. tak, aby byla podchycena zanikající znalost uměleckořemeslných technik. V současnosti je pozornost zaměřena na kovozpracující umělecká řemesla, v souvislosti s řešením tříletého výzkumného projektu podpořeného z programu NAKI II. Výjimkou je akvizice tzv. vlasového šperku ve formě chantelainu z roce 2019, který byl získán jako unikátní doklad této technologie a bude využit k průzkumu a dokumentaci.

Tématika historických řemesel je návštěvníky velmi oblíbená, regionální muzea vytvářejí četné prezentace, často setkáváme s výstavami cukrářství či pekařství a související tematikou kávy, čokolády a čaje. V TMB je snahou zaměřit pozornost i na větší stroje a pomůcky (zejména na výrobu bonbónů, žvýkaček, čokolády, zákusků, dortů atp.) používané pro velkovýrobu, a pokračovat tak v akvizicích vybavení cukráren a kaváren. V TMB je připraven scénář k výstavě o kávě a cukrářství, jež by mohl být využitelný i v rámci renovace stávajících expozic.

V roce 2020 byly založeny dílčí sbírky oborů malíř pokojů, vodoinstalatér, zedník, topenář a stolař. Nové akvizice budou získávány prostřednictvím výzev pro veřejnost a kontaktem aktivních nebo penzionovaných řemeslníků. Mezi potřebné přírůstky patří například sady historických malířských válečků a šablon, tradiční zednické pomůcky, dokumentace vývoje topenišť a topných systémů, nástroje a pomůcky a další. U všech oborů proběhne zmapování současného vývoje a trendů.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Z hlediska preventivní konzervace většinu předmětů sbírky tvoří artefakty z kovu a dřeva, kterým vyhovují podmínky ve stávajících depozitářích TMB – pouze je důležité udržovat nižší relativní vlhkost okolo 40 % a zamezit průniku dřevokazného hmyzu či plísní. Je žádoucí pravidelná revize stavu předmětů, zejména kožených a dřevěných, případně specifických, velmi citlivých materiálů (například vlasy, cukrářské potřeby, perleť apod.) a jejich průběžné ošetřování. V následujícím období by bylo vhodné provést revizi stavu doposud nezpracované části fondu uložené v depozitáři v Litencích – zejména předměty z perleti.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

03.00 Hutnictví (Mgr. O. Merta)

1/ Historie sbírky

První přírůstky jsou evidovány k roku 1970, další postupně přibývaly, většinou je tvoří předměty získané během archeologických výzkumů a terénním sběrem. Jsou však obsaženy i kopie litinových artefaktů pro expozici na Staré huti u Adamova, litinové výrobky, výsledky experimentálních taveb, ale i soubor ze zařízení hamru v Podhůří u Nepomuku zakoupený pro objekt Brdíčkovy mlýna/Šlakhamru. První model hutnického zařízení má přírůstkové číslo z roku 1966, většina je však přírůstkována v roce 1984, kdy byla veřejnosti zpřístupněna expozice železářství ve Staré huti u Adamova, pro niž byly modely zhotoveny. Předměty podoboru 03.11 obohatily sbírkový fond muzea v letech 1993–2001.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Podsbírka 03.01 obsahuje zejména předměty dokumentující železářskou výrobu a zpracování železa z různých archeologických lokalit. Jedná se o strusky a vzorky železné rudy z areálu Staré huti u Adamova, Olomučan, Habrůvecké Bučiny, Bílého potoka – Šmelcovny, Althamru, Obřanského hradu, zaniklé středověké vsi Vilémov, Sudic, hamru u Lesního Hlubokého, Domašova a Šlakhamru. Z dalších lokalit pocházejí i keramické dyzny a výmazy pecí (Lažánky, Rudka, Olomučany – U Kukačky, Nad Vyškůvkou, U Máchova pomníku, Habrůvky – Habrůvecké Bučiny. Ze Šlakhamru pocházejí i železné nástroje nalezené během rekonstrukčních prací. Soubor železných spojovacích prvků z konstrukce raně novověkého jezu objeveného při stavbě čističky v Brně-Obřanech (19 ks, kramle a hřeby). Skupina předmětů byla získána cíleně buď pro expozici ve Staré huti u Adamova či se objevila v příhodné době a byla zde využita (kopie kanónu, moždíře, kamnové desky a dělostřelecké munice, litinové vodovodní potrubí z parku zámku ve Slavkově) nebo pro objekt Šlakhamru (velké součásti vybavení Zíkova hamru v Podhůří u Nepomuku zakoupené v roce 1975 – 9 ks, hamerské kladivo, ložiska, nákrůžek s palci, základový kámen, ložiskové

kameny). V roce 1987 se podařilo získat 6 ks litinových kamen pocházejících ze zámku řádu Německých rytířů v Dlouhé Loučce, poničeného v roce 1986 požárem. Jedny z kamen (pocházející z období po polovině 18. století) byly směněny s Národním technickým muzeem v Praze za zařízení a vybavení hamru z Mostků u Kaplice, které je zařazeno ve fondu 02.01 – archeologické nálezy kovové a vystaveno v expozici železářství v hlavní budově TMB a na Šlakhamru.

Za významné je možné považovat množství archeologických nálezů (strusky, ruda, dyzny, dyznové vložky) z raně středověkých hutnických dílen v Lažánkách, Rudce, a zejména střední části Moravského krasu (Olomučany, Habrůvka) a soubor pěti litinových kamen ze zámku v Dlouhé Loučce.

Modely tvořící podsbírku 03.10 mají ve své většině (14 kusů) vztah k expozici železářství na Staré huti u Adamova a zobrazují různé typy železářských pecí, hamrů, vysokou dřevouhelnou pec josefovské huti (jinak též Františčíny huti, nyní Staré huti u Adamova) a model areálu Staré huti v době největšího stavebního rozsahu, v období před uzavřením v sedmdesátých letech 19. století. Později byly přidány dva modely reprezentující rumpál a vratidlo, které by mohly mít vztah k těžbě rud (jedná se nejspíše o školní pomůcky vyrobené na přelomu 19. a 20. století). Model vratidla byl původně součástí sbírky varií (50.00).

Do sbírky 03.11 je v současné době zařazeno šest akvarelů Františka Pokorného zachycujících pohledy na Adamov, adamovské strojírný a josefovskou huť (Starou huť u Adamova). Za předlohu obrazům nejspíše sloužily fotografie, v případě josefovské huti nám fotografie neznámá. Dále se zde nachází pět historických fotografií zaniklých průmyslových objektů v Adamově a z umělého kamene zhotovený erb knížat z Lichtenštejna, který byl původně umístěn na adamovském zámečku.

3/ Objem sbírky

03.01 – 218 inv. č.

03.02 – 6 inv. č.

03.10 – 16 inv. č.

03.11 – 12 inv. č.

03.90 a 03.95 – řady založeny, ale neobsahují žádný sbírkový předmět

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Do sbírky by bylo vhodné získat litinové předměty dokumentující výrobní program Staré huti u Adamova, resp. lichtenštejnské Františčíny huti. Terénním výzkumem je možné získat některé doklady činnosti raně středověkých hutí ve střední části Moravského krasu. Podsbírku modelů by bylo vhodné v souvislosti s plánovanou obměnou expozice na Staré huti u Adamova doplnit o model zkoušovacího hamru, pudlovací pece, kupolové pece – zařízení, která dříve v okolí či přímo v samotné josefovské peci pracovala a jež nejsou dosud ve formě modelů představena. Přínosným bude i nový realistický model areálu celé huti a nejbližšího okolí s deponiemi strusky, nejbližšími milířovacími „placy“ a lichtenštejnskými okrašlovacími stavbami. Expozici by doplnil i model milíře (či soustavy několika milířovacích placů se zachycením různých fází výroby dřevěného uhlí), model ohlubně jámy pro těžbu železné rudy a modelové znázornění raně středověké huti s odpadovými haldami a skládkami surovin (možnost dvou modelů – organizovaná huť velkomoravského období a neorganizovaná období pozdějšího). Tyto modely je možné zhotovit vlastními silami.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Část sbírky je uložena a využita v prostorách Staré huti u Adamova (budovy Kameňáku). V souvislosti s připravovanými rekonstrukčními pracemi na budově, které se dotknou všech jejích prostor, bude nutné umístit na přechodnou dobu předměty na jiném místě. Zvláště u kovových předmětů bude nutno dbát na preventivní konzervaci.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy. Budou se průběžně zpracovávat dřívější archeologické nálezy získané při výzkumu raně středověké huti v NPR Habrůvecká Bučina. Bude vhodné do podsbírky 03.10 zařadit modely železářských zařízení zhotovené pro expozice na Šlakhamru a v hlavní budově TMB, do podsbírky 03.11 pak zařadit sérii obrazů zakoupených od Libora Baláka. Obrazy tvoří celek představující jednotlivá témata spjatá se železářskou výrobou – od pálení dřevěného uhlí a těžbu železné rudy, přes raně středověké hutnické dílny a práci v nich po železářské hamry, vysokopecní výrobu i zobrazení několika řezů

provozem josefovské huti. Vznikly na základě výběru témat a konzultací jejich obsahu s Věrou Souchopovou a Jiřím Mertou.

04.00 Slévárenství (Ing. M. Kroužil)

1/ Historie sbírky

Sbírkový fond je budován od 70. let 20. století, od samého počátku bylo cílem dokumentovat obor jako fenomén doprovázející člověka již více než 6 tisíciletí a jehož význam zůstal zásadní až do současnosti. Stěžejní část tvoří předměty ze železných a neželezných kovů vyrobené různými technologiemi ve slévárnách, kovoliteckých dílnách a zvonárnách v Brně a okolí během 19. a 20. století. Modelové zařízení bylo často kopírováno, proto určení bližší regionální lokace je dnes poměrně obtížné. Sbírkou tvoří předměty uměleckého charakteru, běžné průmyslové odlitky, slévárenské nářadí a pomůcky, dokumentovali a prezentovali ji kurátoři Vlastimil Červinka, Pavel Klement a v současné době Martin Kroužil. Významným zdrojem nových akvizic je v poslední době i vlastní výroba v Kovolitecké experimentální dílně TMB.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbírka je tvořena předměty z litiny průmyslového a užitného charakteru (litinové nádoby, tzv. městská litina – lavičky, sloupy, apod.) a z litiny uměleckého a dekorativního charakteru (plakety, například autorská díla Karla Korschanna, plastiky, kamna, hřbitovní kříže z „blanenské litiny“ apod. Kolekci předmětů z neželezných kovů (zejména z bronzu, mosazi, cínových a hliníkových slitin) tvoří plastiky (autor František Hořava, František Úprka aj.), plakety osobností, svícny, rámy zrcadel, talíře, cínové figurky, zvony, kopie archeologických nálezů ad. Do sbírky jsou dále zahrnuty předměty z oceli průmyslového a užitného charakteru (vzorky ocelí, strojní součásti), formy a formovací materiál, modely a šablony a doklady technologie formování, odlévání a čištění odlitků, slévárenské stroje a zařízení. Fond doplňuje také druhotná dokumentace, fotodokumentace, výkresy apod.

Mezi nejvýznamnější položky sbírky patří dekorační plastiky, například Amazonka na koni v boji s panterem akademického malíře a sochaře prof. August Kisse (odlita ze zinkové litiny v Berlíně firmou M. Geiss v roce 1841 jako model pro sochu životní velikosti, dnes umístěná v Altes Museum v Berlíně). Model původně zakoupili bratři Kleinové jako dekoraci do svého domu na náměstí Svobody 15 (tzv. Kleinův palác). Dle návrhu Antona Dominika rytíře von Fernhorn byla ve Vídni roku 1862 odlita bronzová plastika jezdce na koni – Evžena Savojského. Plastiku ze šedé litiny představující v nadživotní velikosti figuru Apollón Belvedéřský vyrobila Salmova huť v Blansku kolem roku 1830. Je tvořena z dvanácti částí spojených šrouby.

V současné době je výběr „slévárenských“ exponátů představen v rámci stálé expozice Kovolitectví. Samostatná část je věnována řemeslu zvonářskému. Technologická část představuje základní postupy a metody slévárenské praxe, a to odlévání do pískových forem, do keramických forem, dále pak odlévání kovu do kovových forem a odlévání nízkotavitelných slitin. Na tuto „teoretickou“ část volně navazuje přístupná plně vybavená Kovolitecká experimentální dílna umožňující praktické ukázky.

3/ Objem sbírky

Sbírka obsahuje celkem 1 427 inv. č.

04.11 Litinové odlitky průmyslového a užitného charakteru – 47 inv. č.

04.12 Litinové odlitky uměleckého a dekorativního charakteru – 205 inv. č.

04.21 Ocelové odlitky průmyslového charakteru – 102 inv. č.

04.22 Ocelové odlitky dekorativního charakteru – 7 inv. č.

04.32 Odlitky z neželezných kovů – 354 inv. č.

04.43 Formy – 20 inv. č.

04.52 Metalurgie – 27 inv. č.

04.61 Modely a šablony – 218 inv. č.

04.62 Technologie formování – 185 inv. č.

04.63 Technologie odlévání – 14 inv. č.

04.64 Technologie uvolňování a čištění odlitků – 4 inv. č.

04.70 Slévárenské stroje a zařízení – 2 inv. č.

04.80 Různé – 242 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Při budování sbírky bude akcentována dokumentace stavu sléváren v Brně a okolí. V posledních letech byla umělecká produkce potlačena, a to z ekonomických důvodů. Slévárenské provozy, zejména přesného lití, se úzce specializují pouze na automobilový průmysl, což může být v budoucnosti problematické z hlediska udržitelnosti pestrosti a univerzálnosti výroby, resp. ztráty zručnosti a šikovnosti slévačských mistrů. Lidskou dovednost a tvořivost postupně nahrazují jednoúčelové stroje – roboty. Tvůrčí invence člověka-umělce, převedená do kovu, je postupně nahrazována výrobky 3D tiskáren. V návaznosti na předpokládaný vývoj oboru bude snahou i nadále zaznamenávat vývoj jednotlivých segmentů, tj. formování, tavení a odlévání kovů. Pozornost bude také zaměřena na zvonařské řemeslo a jeho produkci, získání replik chladných zbraní či křesadlových palných zbraní (kování a celý mechanismus zámku jsou odlitky) a na rozšíření fondu tzv. městského mobiliáře

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Zajištění odpovídajících podmínek pro uložení kovových artefaktů, dodržování pravidel preventivní konzervace a periodická kontrola fondu.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty jsou průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

05.00 Kovárenství (PhDr. P. Mertová, Ph.D.)

1/ Historie sbírky

Impuls k založení sbírky souvisel s rekonstrukčními pracemi probíhajícími v 70. letech na objektu kovářny v Těšanech, kdy muzeum zabezpečovalo i vybavení interiéru objektu kovářskou technikou a instalaci muzejní expozice. Kovárna byla získána od Eduarda Langáška v roce 1968, v té době již byla evidována na seznamu kulturních památek. Rekonstrukce proběhla ve spolupráci NPÚ, TMB, místních družstev a samosprávy, památka přešla plně pod správu TMB k 1. 6. 1975. První sbírkové exempláře získal Ing. Jiří Merta již v roce 1970 a více jak 2/3 objemu současné sbírky byly získány ještě před otevřením stálé expozice v kovárně v květnu 1975.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbírka záměrně dokumentuje dvě obsahové roviny. Jednak kovářské řemeslo 19. a 20. století a jednak sociální podmínky venkovského kováře na přelomu 19. a 20. století v prostoru brněnského venkova. Proto jsou ve sbírce zařazeny i předměty použité k vybavení interiéru obytné i pracovní části kovářny. Jedná se například o nábytek, nádobí, obrazy, textilie apod. Pro budování oboru byly významné akvizice od soukromých majitelů a také spolupráce s dobrovolnými externími pracovníky. Takto byly získány části kovářských dílen (například ze Žebětína) nebo vybavení domácnosti. Část fondu byla získána přímo v Těšanech. Od roku 2009 se rozvíjí spolupráce se sekci Kovářů pod Kruhem přátel TMB. Sbírka není vnitřně členěna.

Mezi unikátní kusy patří dotýkané předměty s vazbou na osobu Marie Horákové, žijící předlohu hlavní postavy dramatu Maryša od bratrů Mrštíků (její portrét, oděv). Důležité jsou především exponáty dokladující kovářský sortiment – podkovy, rádla, radlice, okované rýče, brány, vyorávací. Mezi významné exponáty patří také etnografika vystavená v obytné části kovářny, originální vybavení kuchyně a obytných místností. Za stěžejní sbírkové předměty považujeme exponáty s přímou vazbou na technologii – kovářské pomůcky, ohýbačka plechu a podkovářské pomůcky.

3/ Objem sbírky

Sbírka obsahuje celkem 801 inventárních čísel, což představuje 875 předmětů.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

Akviziční činnost bude zaměřena pouze na získání chybějícího vybavení obytné části kovářny (nábytek, kuchyňské vybavení, personálie) a ostatní kovářské nářadí či výrobky budou zařazovány do sbírky velmi uvážlivě. Vzhledem k velmi špatnému fyzickému stavu výrobků s podílem dřevěných částí a koňských chomoutů očekáváme, že tyto sbírkové exponáty bude vhodné nahradit replikami nebo novými akvizicemi.

V případě získávání vybavení domácnosti by bylo i nadále vhodné, pokud by se fond rozrůstal z místních zdrojů – z Těšan a nejbližšího okolí. Důležitost je nadále přikládána snahám po shromažďování doprovodné dokumentace a listinného materiálu: diplomů, ocenění z výstav, vzorníků, předloh, fotodokumentace podobných objektů a technologie. Jako vhodné akviziční počiny se jeví zařadit i dosud neevidované výrobky ze soutěže Mladý Těšanský kovář, tyto výrobky však nemají vyřešen majetkový status.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Z hlediska preventivní konzervace vyžaduje sledovaný fond zvláštní nároky. Cca 63 % sbírky je umístěno v expozici kovárny. Jedná se o předměty z kovu, dřeva, kterým nevyhovují zimní podmínky v expozici v Těšanech, kde je vyšší relativní vlhkost a teplotní výkyvy. Navíc část exponátů tvoří textilní sbírky, které jsou z hlediska preventivní konzervace velmi choulostivé. Proto je nutné předměty pravidelně kontrolovat a rekonzervovat. Velmi špatný fyzický stav evidujeme u předmětů s podílem dřevěných částí a zejména u koňských chomoutů očekáváme, že tyto sbírkové exponáty bude nutné nahradit replikami nebo novými akvizicemi.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Je nutné dořešit právní status výrobků ze soutěže Mladý těšanský kovář a zaevidovat je. Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy. Záměrem je jako druhotnou dokumentaci také zajistit videa ze soutěže Mladý těšanský kovář a Kovářské a kolářské soboty, která bychom prezentovali online.

06.00 Obrábění (Bc. R. Řezníček)

1/ Historie sbírky

Několik předmětů bylo zapřírůstkováno již v letech 1954–1955, větší množství, kolem tisíce předmětů, pak bylo zapsáno v letech 1970–1980. Významným obdobím, kdy se sbírka rozrůstala, bylo rozmezí let 1990 a 2006. V posledních čtyřech letech byla sbírka doplněna o několik soustruhů (šlapací soustruh Vulkan, soustruh od výrobce Max Hopfengartner z Holoubkova nebo výrobek firmy TOS Hostivař).

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Ve sbírce jsou zastoupeny od jejích počátků jak drobné nástroje a měřidla, tak velké obráběcí stroje (hlavně soustruhy, lisy a vrtačky). Přesněji jde o různé druhy ručních a mechanických obráběcích strojů a jejich součástí, sady ručních a strojních nástrojů (například vrtáky, frézy a soustružnické nože, vrtačky, hoblovky, obrážečky, brusky závitorezné nástroje, protahovací nástroje, aj.), pomůcek a měřidel používaných ve strojírenství (například měřidla vnějších a vnitřních rozměrů, měřidla na závity a ozubená kola, aj.). Jsou zde zařazeny také výkresy s tematikou obrábění.

Nejstarším předmětem sbírky je frézka hodinářská s dělicím kotoučem neznámého výrobce, ovšem na některých součástech frézky jsou vyryta jména majitelů s letopočtem. Nejstarší datování je u jména Petter Wagemffeill, rok 1711, následují Joph Gablonz in Troppau 1811 a Karl Buttolo, Troppau 1853. Z hlediska celistvosti sbírku obohatil soubor předmětů získaných z dílny Ludvíka Daňka z Koryčan činné v letech 1930 až 1940. Zajímavý je velký vertikální soustruh (tzv. karusel) vyrobený na začátku 20. století vídeňskou firmou F. Reitbauer (K.u.K. Hof-Leiferant Werkzeug-Maschinenfabrik, Wien). Zajímavostí je i modernější typ velkého hrotového soustruh SS 50, používaný v 60 až 80. letech 20. století, ze závodu Lipník nad Bečvou, nebo malý hrotový soustruh MN-80 umístěný na malém pracovním stole.

3/ Objem sbírky

Celkový počet inventárních čísel oboru je 1 828. Sbírka je členěna na dílčí celky:

06.00 – Obrábění obecně

06.10 – Obrábění – obráběcí stroje obecně

06.11 – Obrábění – soustruhy

06.12 – Obrábění – frézy

06.13 – Obrábění – vrtačky

06.14 – Obrábění – hoblovky, obrážečky

06.15 – Obrábění – brusky

06.16 – Obrábění – stroje na ozubení

- 06.20 – Obrábění – nástroje různé
- 06.21 – Obrábění – nože soustružnické, hoblovací
- 06.22 – Obrábění – frézy
- 06.23 – Obrábění – vrtáky, výhrubníky
- 06.24 – Obrábění – závitorezné nástroje
- 06.25 – Obrábění – protahovací nástroje
- 06.30 – Obrábění – měřidla
- 06.31 – Obrábění – měřidla vnějších rozměrů
- 06.32 – Obrábění – měřidla vnitřních rozměrů
- 06.33 – Obrábění – měřidla na závity
- 06.40 – Obrábění – pomůcky
- 06.50 – Obrábění – zkušební stroje a přístroje
- 06.90 – Obrábění – výkresy a dokumentace
- 06.91 – Obrábění – fotografie

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

Základní typy obráběcích a souvisejících strojů, nástrojů a zařízení jsou ve sbírce již zastoupeny. K doplnění by bylo vhodné vybírat pouze zajímavé nebo něčím výjimečné typy či výrobky především brněnské proveniencí (například v současnosti je zde zařazena pouze frézka na pažby přímo s logem Zbrojovky Brno). S ohledem na problematické možnosti uložení obráběcích strojů (jsou v naprosté většině rozměrově velké a těžké) je nutné přistoupit v krátkém časovém horizontu k selekci a následném vyřazení některých sbírkových předmětů (zejména z důvodu jejich neúplnosti či nepoužitelnosti).

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Konzervování a restaurování odvislé na kapacitě pracovníků dílen a dostatečném prostoru k pracovní činnosti na velkorozměrových předmětech není v současnosti limitováno prezentačními záměry. Nutná je průběžná kontrola fondu.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

07.00 Sportovní technologie a technika (Mgr. P. Nekuža)

1/ Historie sbírky

Sbírka oboru byla založena při příležitosti výstavy Počátky sportu v Brně, připravené v TMB v roce 2019 ve spolupráci s Ing. arch. Dušan Novotníkem. Výstava mimo jiné připomněla výročí konání prokazatelně prvních cyklistických závodů v Rakousku-Uhersku roku 1869 v Brně. Jejím cílem bylo prezentovat a dokumentovat počátky a vývoje technologií, materiálů a konstrukcí sportovního náčiní až po současnost, což je i záměrem sbírkového oboru.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny významné předměty

Sledovaný obor je rozčleněn do dílčích celků

- 07.10 – Letní sporty
- 07.11 – Lehká atletika
- 07.12 – Cyklistika
- 07.13 – Vodní sporty
- 07.14 – Míčové sporty
- 07.15 – Silové sporty
- 07.16 – Orientační sporty
- 07.17 – Duševní sporty
- 07.18 – Pálkovací sporty
- 07.19 – Sporty zahrnující více disciplín
- 07.20 – Zimní sporty
- 07.21 – Zimní sporty na sněhu

07.22 – Zimní sporty na ledu
07.30 – Olympismus
07.40 – Rekreační a speciální sporty
07.50 – Osobnosti, ceny
07.60 – Bojová umění a úpolové sporty
07.70 – Ostatní nezařaditelné sporty
07.90 – Doprovodný materiál, fotodokumentace

3/ Počet inventárních čísel

Sbírka zatím obsahuje pouze 1 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Bude navázáno na spolupráci a kontakty vzešlé z přípravy výstavy, do které se zapojilo několik sběratelů sportovních technologií a techniky. Objevili se též nabídky předmětů především od pamětníků historických sportovních událostí ve městě Brně. Základ sbírky budou tvořit doklady československé a české produkce sportovního sortimentu značek jako Sulov, Artis, Botas atd.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Materiály používané na sportovní nářadí, oblečení, vybavení a pomůcky je různorodé, od přírodních (dřevo, sklo, guma atd.), přes koby, po současné moderní technologie jako laminát, uhlíkové skořepiny, kevlar apod.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

08.00 Textil (PhDr. P. Mertová, Ph.D.)

1/ Historie sbírky

Obor je v TMB dokumentován od roku 1971. Tehdejším odborným pracovníkem, F. Kropáčkem, byly v 70. letech 20. století koncepčně vytyčeny pro dokumentaci stěžejní obory, mezi nimiž na prvním místě stálo strojírenství, a to zejména dokumentace energetických strojů, obráběcích strojů, textilních strojů a jejich zařízení. O směřování a profilaci sbírky (pod názvem textilní stroje a zařízení) rozhodl na počátku její existence Ing. Arnošt Bajer. Stanovil, že obsah sbírky má dokumentovat vývoj textilního zařízení na Brněnsku; postupně se zájem kurátorů rozšířil na celou Moravu. Při budování oboru byla významnou pomocí spolupráce s dobrovolnými externími pracovníky a od roku 1978 s Textilní sekcí Kruhu přátel TMB. V současnosti se její členové stále více zapojují také do zhodnocování velké části sbírkového fondu – textilních vzorníků, sbírky fotografií a do budování fondu pamětí, který navazuje na první sběry ze 70 let. V období po roce 1990 došlo k obnově stávajícího textilního strojního parku za zahraniční stroje, ale současně se uskutečnila kapacitní i výrobní restrukturalizace celého výrobního odvětví. V mnoha oblastech výroba textilních výrobků upadla, až zcela zanikla. TMB díky tomu mohlo získat řadu exponátů, ovšem vzhledem k jeho tíživé prostorové krizi způsobené stěhováním z bývalého kláštera na ulici Orlí do nové budovy bývalé Tesly v Králově Poli toto nebylo možné. Exponáty byly z kapacitních důvodů odmítnuty. Při pohledu do akvizičních údajů je zřejmé, že výrazným činitelem při tvorbě sbírky byly kontakty s pedagogy Střední průmyslové školy textilní v Brně (dnes Střední škola umění a designu a Vyšší odborná škola Brno). Další podstatná část fondu byla převzata z n. p. Vlněna. Menší celky pocházejí z Výzkumného ústavu textilní technologie v Brně, Výzkumného ústavu bavlnářského v Ústí nad Orlicí, Výzkumného ústavu vlnářského se sídlem v Brně a Výzkumného ústavu pletářského v Brně. Ve fondu se nachází též předměty původem z podniku Mitop Noveta (Lomnice nad Popelkou), Panatex, Mosilana (Obřany, Husovice, Radlas), Schwarz Radlas, Elitex Brno, Bytex Brno, AV Brno a Zbrojovka Brno.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Do dnešních dnů se podařilo shromáždit bohatou kolekci, kam patří stroje a pomůcky z přádelen, tkalcoven, barvíren a zkušeben reprezentující vývoj strojního zařízení v textilním průmyslu od konce 19. století až do druhé poloviny 20. století. Sbírka také obsahuje vzorky surovin – ukázky surové vlny, vzorníky textilií, návody k obsluze strojů i dokumentaci zanikajících brněnských textilních podniků. Stále však více jak dvě třetiny

sbírky je provenienčně spojeno s městem Brnem. Od založení sbírky je sledováno odvětví textilní výroby po stránce technicko-technologické – z hlediska technologických toků. Textilní výroba je rozčleněna podle vytyčeného sbírkového záměru na několik okruhů, dílčích podsbírek:

08.00 Textil – obecně

08.10 Textil – suroviny a výrobky

08.20 Textil – stroje a zařízení přípravy přádelen

08.21 Textil – stroje a zařízení přípravy tkalcoven

08.22 Textil – stroje a zařízení přádelen

08.23 Textil – stroje a zařízení tkalcoven

08.24 Textil – stroje a zařízení úprav a barvení

08.25 Textil – stroje a zařízení pletáren

08.26 Textil – stroje a zařízení netkaných textilií

08.27 Textil – stroje a zařízení krajek, tylů

08.28 Textil – stroje a zařízení šicích strojů

08.30 Textil – textilní zkušebny

08.40 Textil – textilní chemie

08.50 Textil – pomůcky

08.60 Textil – literatura a diapozitivy

08.70 Textil – vzorky surovin

08.90 Textil – výkresy a dokumentace

Mezi nejvýznamnější položky sbírky patří doklady textilní výroby v Brně a okolí do 14. století – kopie předmětů z 9. století – přeslen, ovčácké nůžky, jehelníček, kostěná jehla. Cechovní období od 14. století do roku 1763 reprezentují pomůcky potřebné ke zpracování vlny či lnu (konopí) a bavlny jako vochle, mědlice, motovidlo, ovčácké nůžky, lamačka na len, vřeteno, přeslice, ruční tiskařské formy (5 ks). V kopii je ve sbírce pečetidlo tkalců a cejch postřihačů suken. Zcela však chybí drhleny, kolovraty, tiskařské kotle, tiskařské stoly, tiskařské ráfy. Manufakturní období není ve sbírce dokladováno žádným exponátem s prokazatelnou vazbou na jakoukoliv brněnskou či mimobrněnskou manufakturu. Z období továren až do roku 1918 lze jmenovat součásti jacquardova stroje, součásti dopřádacího stroje, skací stroje, revolverový stav, člunky, cívky, paličkovací pomůcky a stroje, mykací povlaky a stroje. Chybí jakákoliv obrazová dokumentace či listinný materiál. Vzhledem k tomu, že je již velmi nepravděpodobné, že by se někde nacházelo textilní zařízení zhotovené před rokem 1900, považujeme případnou akvizici jakéhokoliv dostupného zařízení za vítanou. Meziválečné období je opět velmi chabě dokumentováno, reprezentuje jej pouze několik fotografií. Z období 1945–1958 jsou zde součásti křídlového dopřádacího stroje i dopřádací stroj, pletací ruční stoji, pletací kruhový stroj KOMETA-BAŤA, pneumatický stav (části), součásti tkacích strojů Schwabe (Brno). Období po roce 1958 zahrnuje sprádací jednotky, vřetena ke skaní, jehly Arachne, části vpichovacího stroje, trysky na výrobu umělého vlákna (2x), model pletacího stroje Stereonit, pletací stroj Duonit a jiné, části tkalcovských stavů, stavy Novostav, ES II, hydraulický stav – Elitex, stroj tkalcovský k-58, stav Hrdina.

3/ Objem sbírky

Celkově se ve sbírce nachází 1 726 inventárních čísel, což je 4 109 předmětů. Obsahově je největší podsbírkou 08.23 – Stroje a zařízení tkalcoven (576 inv. č.) a nejmenší podsbírkou 08.40 – Textilní chemie (3 inv. č.). Z přehledu o sbírce je zřejmé, že nejvíc jsou zastoupeny tkalcovské člunky a cívky do člunků, cívky, cívky na barvení, rozpinky, hranoly žakárského stroje, zkušební váhy, trhací přístroje, mikroskopy, zákrutoměry, lupy, přesleny, vachle, vřetena.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

Pozornost bude upřena na dokumentaci továren v terénu v prostoru Moravy a Slezska. Pořízena bude fotografická, 3D dokumentace a videodokumentace. Dále budeme pokračovat ve vyhledávání pamětníků výroby v podnicích za účelem zaznamenání jejich pamětí metodou oral history. Tato práce navazuje na činnost předcházejících kurátorů, kteří takto zaznamenali paměti několika pracovníků z brněnských továren. Největší důraz při akviziční činnosti byl dosud kladen na vlnářské odvětví typické pro Brno. Dnes se sbírková činnost musí vyrovnat s výraznou změnou struktury textilní výroby na sledovaném území, a vlastně na celém území naší vlasti, proto se obrací na nové trendy ve výrobě: zpracování umělých nebo směsových materiálů. Mezi zajímavé výrobní směry patří zejména oblast nanovláken (aktuálně úspěšné ve výrobě zdravotnických roušek a jiného zdravotnického textilu – TÚ Liberec). K úspěšným tvůrcům patří nové a mladé oděvní značky (Blažek, Pietro Filipi a mnoho mladých tvůrců z okruhu oděvních návrhářů VŠUP či Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně aj.) i tradiční výrobci jako například TONAK. Současně je potřeba mít na zřeteli i péči o tradiční

rukodělné výrobce, kteří uchovávají znalosti minulých generací a spolu s tím i estetické normy prověřené staletími. Bez zajímavosti není ani segment výroby z tradičních textilních materiálů, které oslovují spíše náročnější zákazníky (modrotisk – firmy Danzinger či Joch, tkaniny – Strmilov, čínovať – pí Buchtelová, krajky – drobní výrobci atd.). Jim je potřeba věnovat zvýšenou péči a prezentovat jejich znalosti a hodnotu výrobků veřejnosti, abychom přispěli k uchování tradice mezi generacemi. Řada z nich získala ocenění Nositel tradice.

V případě textilní technologie samotné je pro akviziční činnost nutné objektivně říci, že obor samotný je velmi široký jak z hlediska technologie, tak surovinové základny – lnářství, bavlnářství, hedvábnictví, vlnářství, zpracování chemických a syntetických vláken, nanotechnologie, úpravárenství, zkušebnictví, oděvní a kožedělná výroba, průmysl kaučuku a gumy. V současné době jsme svědky nástupu sofistikovaných technologií (nanotechnologií). Akviziční počiny by proto měly doplnit obsah sbírky o příklady technologií a doprovodné dokumentace k jiným než vlnářským oborům. Na území Moravy byly zastoupeny všechny podoby textilní tvorby, což se v profilaci sbírky příliš prozatím neodráží.

Z hlediska časového měřítka chybí exponáty k těmto tématům: exponáty s prokazatelnou vazbou na jakoukoliv brněnskou či mimobrněnskou manufakturu. Vzhledem k tomu, že je již velmi nepravděpodobné, že by se někde nacházelo textilní zařízení zhotovené před rokem 1900, považujeme případnou akvizici jakéhokoliv dostupného zařízení za unikátní příležitost. Jednáme o zařazení archeologických nálezů z prostoru bývalé Vlněny 1, které předá Archaia Brno, v.ú. Vhodné budou i akvizice k období do roku 1939 (fotografie, listiny). Z období po roce 1948 nejsou zastoupeny exponáty jako tryskový stav P-45, hydraulický stav H 105-B, dopřádací vlnářské stroje na česanou přízi DC-65 a Proceva, okrouhlý výplňkový pletací stroj Vanit, přesný skací stroj Polycon, bezprstencový skací stroj Skasil, tkalcovský stav automatický „Z“ T-55 C-115 bavlnářský a „Z“ T-50-A vlnářský, stav Benninger, pletací stroje „Z“ T-60 A-1, pletací stroje ruční „Z“ T-60 B-1. Také chybí stroje na česanou vlnu DC-65, DC-56, bezprstencové skací stroje Skasil, přímorskací jednotky – SJ-1 a SJ-2, proplétací stroj Arachne + Araknit, Arabeva, Aralop a Arutex, dloužící a fixační stroje na umělá vlákna PD-1 a PD-2, stroje Stereonit Stereocap a Stereocolor pro prostorové pletení. Také chybí dokumenty k osobnostem vlnářského průmyslu a školství v Brně, doklady či fotografie továren a firem, doklady ze života textilního dělníka.

V posledních letech se pozornost oboru upřela na nové trendy ve výrobě a používání textilních materiálů, s tím související výrobu a zpracování umělých nebo směsových materiálů. Problematickým momentem je skutečnost, že řada nových materiálů se k nám pouze dováží ve formě hotového textilního výrobku (oděvy, obuv apod.). Přesto se stále na našem území daří několika výrobcům (Nanofarma Praha, Elmarko Liberec, Silon Planá nad Lužnicí, Elastex Krnov, Klimatex Brno aj.). Z hlediska výstavních idejí k oboru Textil bude akvizice cílena na sběr materiálů k socialistickému období v textilním odvětví. V plánu je příprava výstavy mapující Vlněnu a Mosilanu jako podniky zaměstnávající velké procento Brňanů a lidí z okolí, rovněž pokračuje dokumentační zájem o syntetické a chemické materiály, jimž by měla být věnována také samostatná výstava.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Akviziční a následná preventivně konzervátorská činnost se potýká s rozměrnými a velmi hmotnými sbírkovými předměty. Do nedávné doby bylo nutné využívat k jejich převozu odborné firmy. Dnes již má TMB částečně vyhovující manipulační techniku či pomůcky pro transport rozměrnějších exponátů, ovšem chybí dostatečné skladovací prostory. Nadlimitní předměty je i nadále nutné převážet odbornou firmou, což je finančně náročné. Problematickým momentem celé akviziční politiky je nedostatek skladovacích prostor pro trvalé uložení a nedostatek vhodných prostor ke krátkodobému uložení exponátů po dobu jejich zpracovávání do sbírkové evidence. Dále dosud chybí skladovací prostory pro choulostivý materiál jako papír, textil (vzorníky, suroviny, výrobky, fotografie, plány). Většina depozitárních prostor není temperována, je příliš prašná a příliš vlhká. V dalším období bude pokračováno ve zpracovávání sbírky textilních vzorníků, které byly do muzea získány v roce 1997 a dosud nejsou zcela zpracovány ani evidovány. Ve sbírce se nachází unikátní předměty, které je vhodné uvést do prezentačního stavu jako například spřádací stroj (inv. č. 08.21-75). Sbírká pletacích strojů není dosud konzervátorsky podchycena a je nutná její renovace do vystavitelného stavu. Problematickým místem jsou kolekce plánů (na pauzovacím papíře). Ty jsou již naskenovány na knižním skeneru a není nutné s nimi manipulovat. Jejich uložení však není ideální, neboť se jedná o velkoobjemové desky. Pro další roky bude nutné naplánovat konzervaci špulék s nitěmi, vzorků surovin a polotovarů.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

09.00 Potravinářské stroje – větrné mlýny (Bc. R. Kučera)

1/ Historie sbírky

Základ sbírky tvoří kompletní zrekonstruovaný provozuschopný větrný mlýn holandského typu v obci Kuželov v etnografické oblasti Horňácko. Mlýn je součástí sbírky od roku 1973. Další položky sbírky dokumentují vývoj a historii větrných mlýnů a mlynářství v Čechách a hlavně na Moravě, kde stála v 18. a 19. století převážná část „větráků“. Počátky dokumentace tohoto oboru jsou spjaty s odbornou činností Ing. Libora Procházky. Sbírkou také mapují bydlení a malozemědělské hospodaření na Horňácku, a to převážně jako součást expozice větrného mlýna v Kuželově.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbírka obsahuje modely hlavních typů větrných mlýnů. Rovněž jsou zde podchyceny způsoby zpracování zrnin od pradávna dodnes. Přestože podává kompletní obraz o problematice, je možné její další doplňování o další artefakty, písemnou, fotografickou dokumentaci a modely. Jde o nálezy víceméně náhodné, systematickým je možno označit získávání písemných a fotografických materiálů spjatých s památkou.

3/ Objem sbírky

Sbírka obsahuje 219 sbírkových předmětů.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

V následujících letech by bylo vhodné navázat na činnost předchozího odborného pracovníka Ing. Miroslava Bříňka a obor doplnit o malá domácí složení. Sbírkou by mohly doplnit i modely dalších historických mlecích zařízení (například římský mlýn apod.), repliky dřevěného ručního mlýnu ze Šumic z roku 1689 nebo malého těrlického větrného mlýnku. Kromě toho bude pokračováno v písemné a fotografické dokumentaci. V hospodářském stavení bude expozice vhodně doplňována o další drobné předměty každodenní potřeby, které dokumentují život mlynáře na vesnici.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Zajištění odpovídajících podmínek k uložení předmětů z kovů a dřeva, dodržování pravidel preventivní konzervace a periodická kontrola fondu. Pravidelná rekonzervace citlivých především organických materiálů v expozici a exteriéru památky.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

09.00 Potravinářské stroje – vodní mlýny (Mgr. M. Rosenfeld Cohen (Gilbertová))

1/ Historie sbírky

Sbírka byla založena v 70. letech v souvislosti s předáním objektu vodního mlýna ve Slupi TMB, které bylo pověřeno jeho rekonstrukcí. Vzhledem k tomu, že v objektu se nezachovala prakticky žádná mlýnská technologie, bylo nutno vytvořit nový koncept prezentace tohoto řemesla a nové expozice, což si vyžádalo zahájení dokumentace oboru a sběr předmětů. Významnými zdroji byly původní vodní mlýny, které byly často rušeny v 50. letech a v nichž se mlecí technologie zachovala. Díky tomu se podařilo sestavit funkční celky, které představují vždy určitý stupeň vývoje mlýnských zařízení. Bylo rovněž nutno obnovit venkovní prvky související s chodem mlýna, jako vodní kola, stavidla, česla a další. Sbírka byla aktivně naplňována akvizicemi zejména v 70. a 80. letech 20. století, ale i po roce 2000. Kurátory, kteří se zabývali jejím zpracováním, byli například Ing. Libor Procházka, PhDr. Jiří Jaroš (spoluautor expozice mlynářské techniky ve Vodním mlýně ve Slupi v 80. letech) a Mgr. Ondřej Merta, který je také autorem novodobé podoby

expozice zpracování obilí a mlynářství z roku 2009. V roce 2012 se stala kurátorem sbírky Mgr. Marie Gilbertová, která se v roce 2011 stala rovněž odborným garantem Vodního mlýna ve Slupi.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty, objem sbírky

Zajímavými předměty ve sbírce jsou například tzv. štoska, dále válcová stolice firmy Ganz a poměrně velké množství modelů. Jedním z nich je model soukolí s vodním kolem na horní dopad vody a s palečným kolem. Ten byl snad zhotoven pro potřeby Národopisné výstavy československé v Praze v roce 1895, případně do její předcházející výstavy v Humpolci, odkud jej TMB převzalo. V roce 2018 byly převedeny do sbírek TMB dva modely mlýnského složení ze sbírek NTM Praha – model válcového mlýna a model strojního (uměleckého mlýna). Sbíрку doplňují také písemné materiály, jako například několik katalogů výrobců mlýnských strojů, díky čemuž můžeme dokumentovat vývoj technologie těchto zařízení. Sbířka oboru umožňuje komplexně představit mlynářské řemeslo a s ním související činnosti, způsob práce ve mlýně, společenský, kulturní i národopisný aspekt, vztah k přírodě a surovinám.

Součástí fondu je zajímavý a rozsáhlý soubor archivních výkresů, které byly do sbírek zařazeny v roce 1974, částečně se jedná o soubor z původního Archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce, který působil v Praze i v Brně. Přes 500 položek dokumentuje potravinářské provozy a částí jejich areálů, jako jsou pivovary, mlékárny, výroby uzenin, chladících provozoven, jatek atd., často i rakouské provenience (jedná se o výkresy z konce 19. století). Nacházejí se zde také plány rozšiřování těchto provozů.

3/ Objem sbírky

09.20 Vodní mlýny – 217 inv. č.

09.90 Potravinářské stroje – výkresy a dokumentace – 507 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Prioritním cílem je údržba a doplňování předmětů expozice ve Slupi. Zajímavým krokem by mohlo být zpřístupnění některého z modelů mlýnských složení, které se ve sbírce nacházejí a které by se mohly stát součástí prohlídkového okruhu. Záměrem je spíše doplňovat sbírku drobnějšími akvizice, případně nahrazovat poškozené a vyřazené předměty dle potřeby. Bude rovněž doplňována interní databáze vodních mlýnů, které byly v rámci tohoto kurátorského zaměření navštíveny.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Předměty jsou z velké části součástí areálu Vodního mlýna ve Slupi a jeho vnitřní expozice, část je uložena v depozitáři TMB jako solitéry. Nutná je průběžná revize jejich stavu a případné ošetření s ohledem na to, že jde většinou o předměty, které obsahují dřevěné části, případně jsou celodřevěné.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

10.00 Geodézie (Mgr. R. Slabotínský Ph.D.)

1/ Historie sbírky

Obor patří k nejdéle sledovaným v TMB, první evidované akvizice pocházejí již z roku 1954. Sbírkový fond v současnosti obsahuje konvolut téměř 500 inventárních čísel s více než 500 sbírkovými předměty a je rozdělen na dvě části – geodetické přístroje a výkresy a dokumentace. Již od počátku se do sbírkového fondu dostávaly převodem majetku, darem či koupí, většina darů a převodů pocházela z bývalé Vojenské univerzity Antonína Zápotockého v Brně, z bývalé Vysoké školy zemědělské v Brně a ze Střední průmyslové školy stavební v Brně, další se pak do muzea dostaly formou nákupu od několika soukromých osob v 50. až 70. letech 20. století. Bohužel tyto akvizice skončily ve druhé polovině 90. let 20. století; dnes je tato situace zcela jiná – sbírku se daří obohacovat jen víceméně náhodnými nálezy. Velkou pozornost oboru dlouhodobě věnoval zejména kurátor Ing. Snášel, kterému se podařilo shromáždit drtivou většinu sbírkových předmětů.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Páteř celé sbírky tvoří nejrůznější přístroje k měření úhlů – geodetické přístroje; magnetické přístroje – buzoly a kompasy, měřické stoly a záměrná pravítka; nivelační přístroje, přístroje a pomůcky k přímému měření

délek – sklonoměry, dálkoměry, dálkoměrné latě a v neposlední řadě jsou významnou měrou zastoupeny nivelační přístroje a jednoduché pomůcky k vytyčování úhlů – úhlová zrcátka, zrcadlové kříže, úhlové hranolky a hranolové kříže. Doplnkovou, ale nikoliv bezvýznamnou součást sbírky tvoří optické a mechanické součásti měřických přístrojů – zrcátka, hranoly, záměrné pomůcky, olovnice, libely, ustanovky a nejrůznější typy stojanů stejně jako historické topografické mapy či jejich novodobé kopie. Z hlediska výrobce jsou významně zastoupeny především dvě firmy – vídeňská Neuhöfer & Sohn a pražská Josef & Jan Frič, z hlediska datace pak většina předmětů pochází z 19. a první poloviny 20. století, nejstarší předmět (kovové pravítko pražské provenience) nese letopočet 1678. Lze říci, že i přes určitou různorodost sbírkový fond významným způsobem dokumentuje vědní obor geodézie a pomocí sbírkových předmětů (dvojozměrných i trojozměrných) ukazuje vysokou (zejména technickou) vyspělost tohoto oboru, a to od konce 19. století do zhruba 50. let 20. století. Mezi nejzajímavější sbírkové předměty patří bezesporu ty nejstarší, například míra dřevěná – sáhová (dřevěné tyčové měřítko s okovanými konci s délkovou mírou, vyjádřenou sáhy), pravítko kovové PRAGA 1678 (pomůcka pro odměřování délek z mapových podkladů) či kompas v dřevěné kazetě (dekorativně ztvárněný kompas se slunečními hodinami a úhloměrnou stupnicí s rytým rostlinným motivem).

3/ Objem sbírky

Sbírkový fond čítá 490 inventárních čísel a je dělen do dílčích skupin:

10.00 Geodézie – geodetické přístroje

10.90 Geodézie – výkresy a dokumentace

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Většina sbírkového fondu je ve velmi dobrém stavu a lze jej dobře využít pro výstavní a jiné prezentační účely. Zatímco lze konstatovat celkem slušné zastoupení přístrojovou technikou zejména z období konce 19. století až první poloviny 20. století, a tedy dokumentace geodetické (zeměměřické) práce v terénu, mnohem horší situace panuje v části, která by měla mapovat důlní měřictví nebo práci v kanceláři (kartografii) nad sestavováním geometrických plánů a map a měřením ploch. Zde chybí pomůcky a přístroje (například koordinátografy, pantografy, planimetry a další vynášecí přístroje). Nedobrý stav rovněž přetrvává v dokumentaci oboru, zejména chybí dvojozměrné předměty. V následujícím období plánujeme doplnit sbírkový fond nejen o tyto, ale i o další předměty (přístroje, drobné vytyčovací pomůcky, mapy či plány, výkresy a další dokumentační materiál, technická dokumentace, ceníky, katalogy výrobků ad.) především z meziválečného období (zejména přístroje známých zahraničních výrobců a méně známých českých výrobců), mladšího období (tj. druhé poloviny 20. století) a z období po roce 1989 (dálkoměry, totální stanice), které by dokumentovaly novější a nedávný vývoj zejména z pohledu výrobců nejen Československa, ale i zahraniční. Z toho důvodu již byla navázána spolupráce především se Střední průmyslovou školou stavební v Brně, Vysokým učením technickým v Brně, Zemědělskou a lesnickou univerzitou v Brně, Národním kartografickým centrem a Národním technickým muzeem v Praze (Ing. Antonín Švejda) a také s několika soukromými odborníky (Ing. Tomáš Mottl) a firmami v oboru geodézie.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Uložení sbírkového fondu vyžaduje stabilní prostředí, do budoucna bude zapotřebí navýšit kapacity úložného prostoru sbírkových předmětů, a to na jednom místě. Z hlediska konzervace vyžadují sbírkové předměty základní ošetření a uložení ve vhodných obalových materiálech.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

11.00 Stavby vodní – vodní hospodářství (Mgr. M. Rosenfeld Cohen (Gilbertová))

1/ Historie sbírky

Sbírka obsahuje nejrůznější předměty a dokumenty týkající se vodního hospodářství. Akvizice pocházejí zejména ze 70.–90. let 20. století a předchozími majiteli byly instituce jako například Povodí Odry, Vodohospodářské stavby Brno, VUT – fakulta strojní, n. p. Ingstav či soukromí dárci.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Ve sbírce se nacházejí různorodé materiály a předměty, například nejrůznější čerpadla a čerpadlové klapky, kanalizační rošty, ventily a další, a to různé provenience. Kromě toho je zde zastoupena písemná doprovodná dokumentace, například z výše zmiňovaného Archivu pro dějiny průmyslu, a to z akvizice z let 1974–1976, s datací dokumentů od konce 19. století do roku 1911 (většina výkresů však není datovaná). Jedná se o výkresy nejrůznějšího typu vodních staveb, například plán situační čerpací stanice, projekt rozšíření užitkového vodovodu, detaily železniční vodárny atd. Tuto část by bylo vhodné sloučit s podoborem čítající pouze tři archivní dokumenty (2x technický výkres vodní výpusti s mechanismem, neznámé datace a lokality a 1x plán Petrohradu se zaznačením vodních kanálů – z Archivu pro dějiny průmyslu, akvizice z roku 1984). Stejně tak je samostatně vyčleněna akvizice z let 1974–1984, opět z Archivu pro dějiny průmyslu, případně neznámého původu, obsahující opět archivní plány a výkresy vodárenských objektů, stavby jejich částí a příslušného strojního vybavení. Podsbírka dokumentace mostů obsahuje 4 technické výkresy, 2x technickou plánovou dokumentaci stavby přehrad a 2x technickou plánovou dokumentaci stavby mostů. Byla získána koupí v roce 1989 od soukromé osoby z Brna. Samostatně vyčleněná podsbírka Stavba přehrad není obsazena žádným dokumentem a podsbírka Meliorace obsahuje pouze jednu položku, získanou do sbírek TMB v roce 1990 darem z VUT, Fakulty stavební. Poněkud větší je konvolut k podsbírce Stroje pro vodní stavy, obsahující 5 technických výkresů, dokumentujících strojní vybavení, zejména speciální bagry, jako například lodní korečkový bagr aj. Tyto výkresy byly do sbírek získány darem v roce 1974 od neznámého majitele a jsou neznámé provenience.

3/ Objem sbírky

Sbírka obsahuje celkem 229 inv. č. rozčleněných do dílčích oborů:

- 11.90 Stavby vodní – výkresy a dokumentace – 29 inv. č.
- 11.91 Stavby vodní – výkresy – 3 inv. č.
- 11.92 Vodárenství – výkresy – 193 inv. č.
- 11.93 Stavby mostů – dokumentace – 4 inv. č.
- 11.94 Stavby přehrad – dokumentace
- 11.95 Meliorace – dokumentace – 1 inv. č.
- 11.96 Stroje pro vodní stavby – dokumentace – 5 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Sbírka by měla v příštím období projít restrukturalizací, neboť její dosavadní členění není rovnoměrné. Vzhledem k dokumentační podstatě stávajícího fondu nepředpokládáme další rozšiřování, akvizice v podobě písemných pozůstatostí techniků či architektů jsou nyní směřovány do jiné sbírky. Bude provedena revize sbírky.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Vzhledem k charakteru fondu – jedná se o citlivé písemné a fotografické materiály a alba – je nutné přizpůsobit jejich uložení zásadám preventivní konzervace, což by bylo možné při navrhované revizi a restrukturalizaci fondu.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

12.00 Vodní stroje a motory (Mgr. O. Merta)

1/ Historie oboru

Obor obsahuje přírůstková čísla již z let 1954 a 1962. Sbírkové předměty oboru vodní stroje a motory (12.20) z počátku inventární řady jsou přírůstkovány v roce 1973, následovány předměty ze staršího období – je tedy pravděpodobné, že obor 12.20 byl oficiálně založen v roce 1973. Akvizice rozměrných sbírkových předmětů (turbín), tvořících součást oboru 12.20, byla realizována za účelem využití v expozici Vodních motorů. Tato expozice byla druhou expozicí instalovanou v bývalém působišti TMB – Klášteře sv. Voršily již v roce 1969. Předměty však byly inventovány později. Sbírkové předměty oboru 12.30 mají přírůstková čísla z let 1970, 1972, 1978, 1985–1988 a 2004. Předměty ze sedmdesátých let jsou určeny a popsány Dr. Jiřím Jarošem

v roce 1984. Tento rok bychom mohli považovat za dobu vzniku sbírky. Sbírkou 12.40 tvoří 413 inventárních čísel zapsaných pod jedno přírůstkové číslo v roce 1990. Výkresy oboru 12 byly zapřirůstkovány v rámci souboru ostatních výkresů v polovině 70. let minulého století.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbírka 12.10 obsahuje v současné době sedm inventárních čísel, další tři předměty byly vyřazeny. Sbírka vznikla v rámci příprav expozice vodní energetiky (otevřena byla v roce 1969), pro kterou byla vyrobena pohyblivá, vodou hnaná sestava modelových vodních kol, model mlýna s „bosenským“ (tedy vertikální osou opatřeným) kolem a model tohoto kola. Později přibýlo ještě oběžné kolo Bánkiho turbíny. Při přípravě instalace expozice v novém působišti TMB došlo k přestavbě sestavy modelových vodních kol, jejich úpravě z důvodu provozního poškození a doplnění o vodní kolo na horní dopad vody. Trojice kol (spodní, střední a horní dopad vody) byla uložena do kompaktní konstrukce obsahující i čerpadlo, nádrž a přívodní žlaby. Původně byla kola umístěna v konstrukci tvořící stavební součást staré expozice vodních strojů v bývalém působišti muzea. Nejstarším přírůstkem byla již vyřazená pumpa, jejíž účel není současnému kurátorovi sbírky znám.

Sbírka vodních strojů a motorů (12.20) vznikala v intencích libreta expozice, jehož autorem byl profesor Miroslav Nechleba, vedoucí katedry vodních strojů VUT v Brně (nyní Odbor fluidního inženýrství Viktora Kaplana) a přední odborník oboru. Libreto tvořilo současně základ akviziční činnosti muzea v této oblasti dokumentace vodní energetiky a autor ji zamýšlel i jako určitou učební pomůcku (resp. soubor učebních pomůcek) pro studenty své katedry (tak byla expozice i hojně využívána; například i jako místo skládání zkoušek). Nenahraditelnými byly profesní kontakty odborníků účastnících se na zpracování scénáře nové expozice a samozřejmě i blízkost významného centra výroby vodních turbín Československa druhé poloviny 20. století – podniku ČKD Blansko. Pro expozici byla cíleně vybrána zařízení představující nejpoužívanější typy vodních turbín (Francisova, Peltonova a Kaplanova turbína). Tyto stroje byly díky řízenému státnímu hospodářství získány, demontovány a bylo též možno nechat zhotovit řezy, tak aby edukační využití jednotlivých strojů bylo co největší. Pro starší období vývoje vodních motorů se nepodařilo autentické předměty zajistit a byly proto zhotoveny modely (vodní kola – viz 12.10), v této sbírce model Segnerova kola. Část dominantních zařízení prezentovaných v expozici, stejně jako řada modelů, byla upravena, tak aby byla interaktivita a množství informací o jejich fungování předávaných návštěvníkům co největší. Obsah libreta a následně i akvizice předmětů prošly oproti původnímu záměru určitými změnami danými určením prostoru pro budovanou expozici v suterénu bývalého kláštera sv. Voršily. Další významnou částí expozice a sbírky se stal soubor předmětů dokumentujících práci Viktora Kaplana, Rakušana činného na brněnské německé vysoké škole technické a vynálezce jednoho ze tří nejpoužívanějších typů vodních turbín, jak originálů, tak i kopií. Významnými jsou zejména originály předmětů spojených s výzkumnou činností Viktora Kaplana a alespoň z části jím dotýkaných. Jedná se o plechové šablony k výrobě lopatek oběžného kola zkušební turbíny, skleněné savky, lopatky oběžných a rozváděcích kol. Opomenout však nelze ani rozměrné stroje, z nichž část je pohyblivá a u části byly provedeny řezy, tak aby možno vidět jejich vnitřní konstrukci. Pohyblivou je kašnová vertikální Francisova turbína Voith z roku 1917 ze Znojma, horizontální Kaplanova turbína typu 4 K 690 z Remetských Hamrů, Peltonova turbína s ruční regulací z roku 1954 a lžicová turbína Voith. V řezu je vertikální kašnová Kaplanova turbína z Nemošic u Pardubic z roku 1942, horizontální spirální Francisova turbína s ruční regulací firmy Jos. Prokopa synové z roku 1903 (či 1904) z Hořína a Peltonova turbína s ruční regulací z provozu Synthesie v Semtině.

Sbírka 12.30 obsahuje doklady vývoje vodní energetiky ve formě fotografií a nevelkého počtu prospektů a skript. Několik desítek diapozitivů a pětice alb dokumentuje oslavy 50. výročí Kaplanovy turbíny pro průmyslové účely v Brně, pořádané v roce 1969 za přítomnosti manželky Viktora Kaplana, Margarethe Kaplan (při stejné příležitosti došlo i ke slavnostnímu otevření expozice vodní energetiky TMB). Zachycena jsou místa spjatá s působením vynálezce v Brně a vodní elektrárna v Kníničkách s nainstalovanou Kaplanovou turbínou, výrobkem fy Storek. Obsažen je i sádrový a bronzový odlitek posmrtné masky Viktora Kaplana.

Fotografická část sbírky obsahuje dar Ing. Františka Kohna (instalace vodních turbín od 20. do 50. let minulého století), soubor fotografií převozu a instalace vodních turbín v 50. letech 20. století darovaný Odborem fluidního inženýrství Energetického ústavu Fakulty strojního inženýrství VUT v Brně v roce 2004, fotografie výrobků fy Českomoravská Kolben Daněk, fotografie Leopolda Grima (profesor brněnské české techniky a její rektor v letech 1907–1908), například při měření účinnosti Kaplanovy turbíny instalované ve vodní elektrárně v Kroměříži Na Strži a album fotografií vodních staveb fy Ing. J. Jáchymek Brno. Konstrukční prvky vodních turbín zachycují diapozitivy darované Ústavem pro výchovu filmem a diapozitivem. Ve sbírce se nacházejí též negativy obrazové části původní expozice vodní energetiky

z kláštera sv. Voršily autorů prof. Miroslava Nechleby, Ing. Františka Kohna a JUDr. Františka Lunera. Obsaženo je též velké množství kovových štočků – podkladů k tisku obrazových příloh publikace Karla Poláka o Viktoru Kaplanovi (1971). Sbírku doplňuje i významný soubor archiválií vztahující se k dílu Viktora Kaplana (12.00 – vodní stroje a motory pozůstalost Kaplan – kurátorka N. Urbánková) získané od vynálezce a dlouholetého spolupracovníka Ing. Jaroslava Slavíka.

Sbírka 12.40 obsahuje jednotlivé listy popisující základní charakteristiky přečerpávacích elektráren v Evropě zpracovaných převážně Ing. Františkem Kohnem, externím spolupracovníkem TMB a zaměstnancem ČKD Blansko. Atlas přečerpávacích elektráren tvořil součást širšího záměru komplexní dokumentace vývoje vodní energetiky. Konečným výsledkem měl být komplexní atlas zachycující informace o tomto typu energetických děl na území Evropy. Podařilo se jej však zpracovat pouze částečně. Zdrojem informací bylo jednak studium zahraniční odborné literatury, jednak spolupráce se zahraničními institucemi. Atlas sám o sobě je dobovým dokladem zpracování dané problematiky špičkovým odborníkem s nadstandardním přístupem k oborové odborné literatuře a odborným kontaktům.

Sbírka 12.90 obsahuje v současné době sedm inventárních čísel, z nichž šest představuje výkresy vodních turbín a pouze jeden jediný čerpací zařízení v hornickém provozu. Je paradoxem, že vyřazené výkresy patřily k dokumentaci čerpadel, pump, napáječů a jejich součástí.

3/ Objem sbírky

12.10 – 7 inv. č. (další tři předměty byly vyřazeny)

12.20 – 163 inv. č. (jeden předmět je vyřazen)

12.30 – 227 inv. č.

12.40 – 413 inv. č.

12.90 – 7 inv. č. (dalších 167 bylo předchozím kurátorem vyřazeno)

12.92 – 9 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Přínosným by zejména bylo získání představitele některého ze starších typů vodních turbín, které nejsou ve sbírce obsaženy. A to jak ve formě reálného zařízení, tak v podobě dobového modelu. V současnosti se však jedná o stále vzácnější solitéry. Jejich případná akvizice, demontáž a uložení bude velmi náročná. V případě výskytu nabídky potenciálních sbírkových předmětů oboru 12.20 (vodní stroje a motory), vztahujících se zejména k výrobcům z brněnského regionu (ČKD Blansko, Ignaz Storek), bude usilováno o jeho získání do sbírek TMB.

Dokumentaci oboru by bylo vhodné doplnit o představitele některého z moderních výrobků, to však není příliš pravděpodobné, neboť vodní turbíny nejsou spotřebním zbožím a současní výrobci se nacházejí v jiné situaci než národní podnik ČKD Blansko v druhé polovině minulého století. V současné době existuje v České republice několik výrobců vodních turbín, například ČKD Blansko Engineering a Hydrohrom, s.r.o. Nový typ tzv. vírové turbíny byl vyvinut a patentován týmem prof. Pochylého z Ústavu fluidního inženýrství Viktora Kaplana FSI VUT v Brně. Bylo by vhodné doplnit modelovou sestavu vodních kol o jednoduchá strojní zařízení, která by jednotlivá kola poháněla. Bylo by tak jasně patrné, že jejich účelem nebylo pouhé otáčení se (například hamr, stoupa, dynamo). V případě výskytu nabídky dokumentačního materiálu vztahujícího se zejména k výrobcům z brněnského regionu (ČKD Blansko, Ignaz Storek) se budeme snažit o jeho získání do sbírek TMB. Bylo by vhodné rozšířit zejména množství reklamního materiálu (firemní prospekty) a fotografické dokumentace výroby a instalace vodních turbín. Předměty tohoto typu jsou však poměrně vzácné.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Bude nutno věnovat zvýšenou pozornost rekonzervaci sbírkových předmětů přicházejících do styku s návštěvníky, a zejména předmětům dlouhodobě vystavovaným působení vody (sestava modelových vodních kol), u nichž bude nutné zvážit i výměnu poškozených částí. U zhybněných strojů je nezbytné dbát na doplňování vhodného maziva, případně i jeho výměnu a každodenní kontrolu (to platí i pro expozici parních motorů).

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

13.00 Parní stroje (Mgr. O. Merta)

1/ Historie sbírky

První sbírkové předměty oboru dokumentujícího vývoj parních motorů mají přírůstková čísla z období, kdy byla instituce ještě součástí Národního technického muzea, tedy z roku 1954, další předměty potom přibývaly zejména v souvislosti s přípravou a budováním expozice parních motorů, která byla první veřejnosti zpřístupněnou expozicí TMB (1969). Většina výkresů podoboru 13.90 se stala součástí sbírkového fondu muzea v roce 1974.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Do obsahu sbírky se promítla spolupráce s firmou První brněnská strojírna a samozřejmě i to, že tato firma patřila mezi nejdůležitější výrobce parních motorů na našem území a současně mezi nejdůležitější strojírenské podniky v brněnském regionu. Proto její výrobky tvoří významnou část sbírky, zejména co se týče rozměrných zařízení. Jejich akvizici napomohla spolupráce s podnikem PBS disponujícím zkušenými zaměstnanci schopnými provést odbornou demontáž a montáž. Sbírka bohužel neobsahuje starší konstrukce parních strojů, které nebylo v době tvorby jádra sbírky již vůbec možné získat. Starší generace parních motorů tak reprezentuje pouze model vahadlového parního stroje fy Luz ze Šlapanic z 20. let 19. století a parní čerpadlo z roku 1870. Rozměrné stroje vyrobené mezi lety 1904 a 1931 doplňují součásti parních strojů a turbín, náhradí, pomůcky k údržbě parních strojů, modely parních strojů.

Z důvodu využití v muzejní expozici, jejíž nedílnou součástí je i edukace, došlo k úpravě některých exponátů tak, aby mohly být pozorovány v chodu – ať manuálně za pomoci samotného návštěvníka (mazací strojek parního stroje, řez pohonem parní lokomotivy, parní čerpadlo, lodní stojatý dvouválcový parní stroj, Wattův odstředivý regulátor), za pomoci stlačeného vzduchu (model vahadlového PS Luz, model lokomotivy, model jednoválcového PS se šoupátkovým rozvodem), nebo zhybním pomoci elektromotoru (PS Fryšták a ke zhybnímu připravený PS Královopolské strojírny a kompresor NH 39/29 PBS s parním pohonem).

Součástí sbírky jsou i turbodmychadla, Stirlingův motor, menší parní turbíny modernějších konstrukcí a předměty dokumentující výrobu páry pro parní motory.

Mezi nejvýznamnější součásti sbírky patří dvojčítý parní stroj s ventilovým rozvodem systému Lenz První brněnské strojírny (Erste Brünnener Maschinenfabriks-Gesellschaft) tvořený dvěma stroji vyrobenými v letech 1910 a 1917 pro dva různé zákazníky, získaný z továrny TON ve Fryštáku, parní stroj se šoupátkovým rozvodem systému Rider Královopolské strojírny z roku 1912, Parsonsova přetlaková parní turbína vyrobená PBS v roce 1904 (výroba parních turbín začala ve firmě v roce 1903, NTM vlastní ještě starší, předseriesový, kus) ze slovenské Smolnické Hutě a parní lokomotiva typu P3 firmy Wichterle Prostějov vyrobená 1919. Důležitým dokladem počátku výroby parních strojů v českých zemích je dobový model parního stroje firmy Luz ze Šlapanic (předchůdce firmy PBS). Zmenšený vahadlový parní stroj pochází z roku 1824 a představuje o dva roky starší reálný předobraz.

Podsbírku 13.90 tvoří výkresová dokumentace jednotlivých parních strojů, jejich součástí a příslušenství, parních kotlů a zástavby strojů. Uchovávaná výkresová dokumentace tvoří pouhý zlomek početných souborů výkresů, které návrh, výrobu a zástavbu parních strojů doprovázely.

3/ Objem sbírky

Celkově sbírka obsahuje 1 145 inv. č., členěných do dílčích oborů:

13.00 – 139 inv. č. (další čtyři předměty byly vyřazeny)

13.10 – 1 inv. č.

13.90 – 1005 inv. č. (46 plánů bylo vyřazeno)

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

Sbírka parních motorů TMB bohužel neobsahuje, až na dvě výše uvedené výjimky, reprezentanty strojů starších konstrukcí. Ty však již není možné získat a bohužel neexistují ani výrobci modelů parních strojů (ať již realistických, či hraček) reprezentujících tyto stroje. V případě budování expozice obráběcích či textilních strojů by bylo vhodné získat jako „pohon“ pro tyto stroje například parní stroj PBS nacházející se v bývalých prostorách továrny (nyní Siemens/Alstom) na ulici Olomoucké. Vhodné by též bylo doplnit fond o propagační materiály firmy První brněnská strojírna i současných výrobců parních turbín na našem území (Ekol Brno, PBS, Siemens, Doosan Škoda Power) navazujících na tradiční výrobce (PBS, Škoda). Příležitostně budou zřejmě i akvizice v případě výskytu vhodných materiálů vztahujících se k dokumentaci zejména První brněnské strojírny a Královopolské strojírny, výrobců parních strojů a v případě PBS i parních turbín nadregionálního významu. Může se však jednat pouze o ojedinělé doklady, neboť například archiv

výkresů vztahujících se k výrobě parních strojů v První brněnské strojárně byl v rámci delimitace v roce 1952 předán do ČKD Sokolovo, kde byla následně velká část skartována. Pozornost bude věnována získání materiálů dokumentujících produkci a aktivity v současnosti činných firem v regionu.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Jak se ukázalo při předchozích dvou případech nabídek parních strojů do sbírek TMB (lokomobila Satalice, parní stroj Bučovice), akvizice tohoto druhu zařízení je extrémně náročná a nepodařilo se je dovést do zdárného konce. Problémem zde není jen demontáž a transport, ale i vhodné uložení (či spíše složení a uložení) rozměrného zařízení. Nutností je provádět pravidelnou rekonzervaci sbírkových předmětů přicházejících do styku s návštěvníky.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy. Jde především o část oboru 13.90 – výkresová dokumentace parních motorů, kde bude proveden důkladný průzkum se zaměřením na identifikaci obsahu výkresů – výrobce, časového období, objednatele a místa použití. Bude provedena v některých případech i kompletace možných fragmentů sad výkresů rozdělených mezi jednotlivé obory.

14.00 Silnoproudá elektrotechnika (Bc. V. Persaň)

1/ Historie oboru

Vznik sbírky je spojen s rokem 1954, kdy bylo zapřirůstkováno 20 trojrozměrných předmětů. Jednalo se o stejnosměrné a střídavé elektromotory, jeden vypínač a transformátor. Osmnáct předmětů darovala do TMB Vojenská akademie Brno, vypínač muzeum v Opavě a transformátor OÚNZ Vsetín. Byl tak položen základ sbírky a určen její směr. V minulosti tento obor spravoval kurátor Ing. Drahomír Koudelka poté Ing. František Novoměstský, toho následně vystřídal Ing. Jiří Macek a dále jej krátce zastoupil Mgr. Petr Nekuža. Sbírkové předměty oboru byly několikrát zapůjčeny pro natáčení pořadů České televize nebo na výstavu AMPÉR na BVV. V minulosti byly rovněž prezentovány na putovní výstavě Edison z Moravy (o Josefu Sousedíkovi). Dlouhodobě jsou vybrané předměty prezentovány též ve vitríně umístěné v Mahenově divadle v Brně, jehož budova byla prvním elektrifikovaným divadlem v Evropě (na projektu a instalaci se podílel asistent Tomáše Alvy Edisona).

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Ve sbírce jsou systematicky shromažďovány a zpracovávány předměty a dokumenty zachycující vývoj napájecí a výkonové elektrotechniky. Jedná se tedy o zařízení, v nichž při obvyklém provozu mohou vzniknout proudy nebezpečné osobám, zvířatům a majetku. Jmenovitě to jsou motory a pohonné jednotky střídavé a stejnosměrné, dynama a alternátory, různé části distribučních elektrických systémů (transformátory, vedení, sloupy, odpojovače...), dále různé světelné zdroje, relé, prvky domácích rozvodů atd. Tyto předměty jsou dlouhodobě uchovávány a zpracovávány v číselné řadě číslo 14.10 – silnoproudá elektrotechnika, z nichž je významný například stejnosměrný elektromotor vyrobený Brněnskou firmou Bertelmus Robert okolo roku 1910, sloužící jako externí pohonná jednotka například k mlátičce obilí. Obor je doplněn dokumentací a výkresy, které pocházejí především z Archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce.

3/ Objem sbírky

Sbírka obsahuje celkem 2 818 inv. č. v dílčích skupinách:

14.10 Silnoproudá elektrotechnika – zařízení a stroje – 375 inv. č. (35 je vyřazeno)

14.90 Silnoproudá elektrotechnika – výkresy a dokumentace – 2 443 inv. č. (3 jsou vyřazeny)

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

V následujících letech bude akviziční činnost pokračovat v započaté linii dokumentace sledovaných témat, tj. elektrické pohony, energetika, rozvodné a přenosové soustavy, osvětlovací technika, zejména jsou vítány akvizice předmětů ze současnosti nebo blízké minulosti s ohledem na snahu o zachycení současných trendů. Jmenovitě by bylo vhodné získat například výbojkové a LED lampy pouličního osvětlení, vyráběné na území Moravy, jež naváží na již poměrně rozsáhlou sbírku obloukových lamp. Doplnován bude soubor veškerých

domácích elektroinstalačních materiálů, a to nejen pokud jde o všeobecně známé předměty, jako jsou zásuvky, spínače a přepínače, ale i předměty sloužící k automatizaci bytů a budov. Velký pokrok se odehrál na poli elektropohonů, například regulace již není prováděna pomocí pasivních součástek, ale pomocí aktivních polovodičů, proto by tato kolekce měla být doplněna o frekvenční měniče a ovládací prvky. Důraz při akviziční činnosti by měl být dále kladen na progresivní obory, které jsou stále diskutovány, ekologické zdroje, tj. větrné elektrárny, sluneční elektrárny, atomovou energii, s tím související přenosové soustavy a rozvody. Z těchto oborů ve sbírkovém fondu nejsou zastoupeny žádné předměty, vhodné je tedy doplnit sbírku například o fotovoltaické články, měniče a regulátory napětí. Protože pořízení takovýchto předmětů je poměrně finančně náročné, je vhodné popsanych záměrů docílit pomocí navázání spolupráce s firmami zabývající se těmito tématy, které sídlí nebo mají pobočku v moravském regionu (ABB, AXIMA, ČEZ, ČKD, EoN, ESB /Energetické strojírný Brno/, ELEKTROKOV, ELEN BRNO, EM BRNO, MATA ELEKTRA, OEZ LETOHRAD, MEZ NEDVĚDICE, RIETER CZ, RWMO, TESLAMP, KOPOS LAMBERGA, ELEKTROSVIT). Většina potenciálních sbírkových předmětů z oboru silnoproudé elektroniky je prostorově náročná, pokud tedy okolnosti neumožní zisk takových trojrozměrných předmětů, bude vhodné vývoj zaznamenat alespoň pomocí dvojrozměrných dokumentů.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

V následujících letech nejsou plánovány na sbírkových předmětech žádné větší restaurátorské zásahy. Většina uchovávaných předmětů je v dobrém stavu. Pozornost tedy bude zaměřena zejména na preventivní, případně drobné sanační zásahy, většinou prováděných interně v rámci činnosti MCK.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

15.00 Slaboproudá elektrotechnika (Bc. V. Persaň)

1/ Historie sbírky

Jedná se o jednu z nejstarších a nejpočetnějších sbírek. Historicky prvním přírůstkem se v roce 1953 stalo nahrávací zařízení firmy Marconi z třicátých let 20. století. Všechny předměty byly do sbírky slaboproudé elektrotechniky získány čtyřmi různými způsoby, a to převodem majetku, darem, koupí nebo náhodným nalezením odborným pracovníkem. Zpočátku převažovali předměty darované a převedené, nyní jsou nejvíce zastoupeny nálezy. Předchozími kurátory tohoto oboru byli Ing. Josef Čejka, Csc, Ing. Jiří Macek a krátkodobě Mgr. Petr Nekuža. Vybrané předměty jsou od roku 2003 prezentovány ve stálé expozici TMB s názvem Od tamtamu k internetu. Zde může návštěvník zhlédnout vývoj sdělovací techniky od prvopočátku po nedávnou minulost. Expozice má vysoký edukativní potenciál nejenom pro studenty středních škol, ale i širokou veřejnost. Další předměty z tohoto oboru jsou příležitostně prezentovány na různých krátkodobých výstavách, například Od krystalky k hi-fi přijímači či Telefon cos ustříhla mu šnůru.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Činnost v rámci oboru – původně nazvaného Sdělovací technika – je od počátku zaměřena na shromažďování, uchovávání a prezentaci převážně rozhlasových a televizních přijímačů. Z rozhlasových přijímačů je nejpočetnější řada značek TESLA, TELEFUNKEN a PHILIPS, kterou doplňují první amatérské a tovární konstrukce přijímačů s krystalovým detektorem tzv. krystalky a elektronkové přijímače brněnských firem Iron, Markofon a REL. Vedle tohoto základu se postupně penzum trojrozměrných sbírkových předmětů rozrůstalo o telefony a další přístroje z oboru komunikací (manuální a automatické ústředny). Dalšími hojně zastoupenými předměty jsou elektroakustické přístroje (zesilovače, reprosoustavy, gramofonové přístroje, magnetofony a hudební skříně) – některé z nich tvoří ucelené typové řady. Postupně je doplňována řada přístrojů dokumentujících profesionální rozhlasovou a televizní techniku místních i zahraničních značek.

3/ Objem sbírky

Sbírka oboru čítá 1 761 inv. č., rozdělených do dílčích celků:

15.00 Slaboproudá elektrotechnika – zařízení a stroje – 1 727 inv. č. (z toho 62 vyřazených)

15.90 Slaboproudá elektrotechnika – výkresy – 27 inv. č.

15.95 Slaboproudá doprovodná 2D dokumentace – 7 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Užití a rozvoj elektrotechniky se odráží téměř ve všech oblastech techniky, jak ji sledují obory sbírkového zájmu TMB, od automobilové elektroniky až po letectví. Proto je při akviziční činnosti zapotřebí klást velký důraz na kvalitní selekci. Za posledních 100 let se na poli slaboproudé elektrotechniky udály velké změny, které je třeba zaznamenat, avšak nikoli na úkor znehodnocení muzejní sbírky velkým počtem málo vypovídajících předmětů. Je vhodné zachytit technologický vývoj a pokrok, nicméně nemusí být tvořeny kompletní řady například mobilních telefonů, u takovýchto předmětů to není žádoucí. Odlišnosti je možno zachytit například pomocí dvojrozměrné dokumentace. Kompleťování celých výrobních řad je přiměřené u místních firem, například kompletní řada rozhlasových přijímačů REL apod. Takovéto ucelené řady však nebudou prezentovány ve své celistvosti, ale poslouží k výzkumným účelům.

V budoucích letech by měla být akviziční a dokumentační činnost zaměřena na dokompleťování již nyní rozsáhlého sbírkového fondu předmětů z produkce československého podniku TESLA. Chybí zejména předměty vyrobené po roce 1989 – před ukončením výroby. Získané trojrozměrné a dvojrozměrné předměty poslouží k tvorbě výstavy s pracovním názvem *Není Tesla jako Tesla*, která je plánována na rok 2023.

Pozornost bude dále věnována i prvním elektrofirmám působícím na území Moravy. Několik rozhlasových přijímačů z jejich produkce je již ve sbírce zastoupeno, ale jedná se pouze o zlomek výroby; právě u těchto firem je vhodné vytvoření typových řad. Vzhledem k rozsáhlosti oboru a chronickému nedostatku vhodných depozitářů je potřeba vždy pečlivě volit, zda potenciální trojrozměrný sbírkový předmět zařadit do fondu nebo jej zaznamenat jiným způsobem. Poměrně velké mezery jsou dosud v dokumentaci současnosti, ve sbírce se například nenachází prakticky žádní nástupci CRT televizních přijímačů (LCD, PDP, LED) či dalších aktuálních trendů vývoje oboru (jako jsou například chytré telefony a televize apod.).

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Restaurátorské zásahy v následujícím období budou zaměřeny na předměty, které je v plánu prezentovat. Konzervátorské preventivní i sanační práce budou prováděny dle potřeby průběžně na všech předmětech, a to interně v rámci činnosti MCK, větší restaurátorské zásahy budou též vykonávány externími pracovníky.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

16.00 Historická vozidla a spalovací motory (Mgr. Sylvie Zouharová Dyková)

1/ Historie sbírky

Počátky oboru jsou spjaty s osobností Lubomíra Bauera, pracovníka Oddělení dokumentace strojírenství, řemesel a průmyslové archeologie, který působil v TMB od roku 1970. Jeden z vědeckých úkolů, které si muzeum tehdy stanovilo, bylo zmapovat historii vývoje spalovacích motorů a měření jejich parametrů v moravském regionu. Na Moravě se v minulosti zabývali výrobou spalovacích motorů a automobilů tři významní producenti: Tatra Kopřivnice, Zbrojovka Brno a Wikov Prostějov. Již v roce 1970 se pozornost soustředila především na produkci automobilů ve Zbrojovce Brno. V roce 1971 vznikla při Kruhu přátel TMB sekce Auto-Z klub. Ještě téhož roku byla, za přispění členů této sekce a pracovníků Zbrojovky n.p., uspořádána první výstava Zbrojovka a automobil. Výstava sklídila velký ohlas u návštěvníků i odborníků. Rovněž první cenné akvizice, především historické automobily, byly do oboru získány v letech 1970–1976. V roce 1974 zpracoval Ing. A. Voženílek (bývalý konstruktér Zbrojovky Brno) pro potřeby TMB studii o vývoji spalovacích motorů a jejich měření ve Zbrojovce Brno. Lubomír Bauer během svého působení zpracoval dvě obsáhlé studie z historie výroby automobilů ve Zbrojovce Brno a Wikov Prostějov. Lubomír Bauer vytvořil rovněž poměrně komplikované členění oboru, které se sice dodržuje, ale částečně tvoří obor nepřehledným.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Jádro sbírky tvoří téměř kompletní výrobní řada jednotlivých typů vozů značky „Z“, které byly vyráběny ve Zbrojovce Brno a.s. v letech 1924–1936. Unikátem mezi Zetkami je bezesporu automobil Disk, první typ vozu vyrobený ve Zbrojovce, který ještě neměl na chladiči typické logo Zbrojovky, písmeno Z v průhledu hlavně (symbol vytvořený Ing. Derlíkem). Do sbírky TMB byl vůz získán v roce 1970 v neúplném stavu. Díky Kruhu přátel – sekci Auto Z Klub, kde byli také bývalí pracovníci Zbrojovky Brno, byl vůz upraven do původní podoby.

Prostějovská značka Wikov byla dlouhá léta ve sbírce zastoupena pouze třemi vozy (Wikov 7/28 valník, Wikov 35 roadster a Wikov 40). V roce 2020 se podařilo do sbírky zakoupit Wikov 35 (r. v. 1933), šestimístnou limuzínu, která je v původním dochovaném a pojízdném stavu a nebyla nikdy renovována. Má dochovaný původní lak (i když s drobnými poškozeními) i část vnitřního vybavení čalounění a bude vystavena v tomto původním zachovalém stavu, protože jakýkoliv větší renovační zásah by byl na úkor autenticity předmětu.

Tatra Kopřivnice je ve sbírce zastoupena jen okrajově, vzhledem k tomu, že tato značka má vlastní specializované muzeum, je zde hasičský speciál Tatra 17/31, jenž byl vyroben v brněnské firmě Hrček a Neugebauer, která se na tyto přestavby specializovala, a v roce 2018 se podařilo do sbírky zakoupit historický automobil Tatra 57, který je typickým zástupcem této značky pro meziválečné období.

Akvizice oboru jsou zaměřeny též na dokumentaci současnosti a nedávné minulosti. Jde především o zachycení zajímavých koncepcí a vývoje v konstrukci automobilů nejen v poválečném Československu. Od roku 2004 se pozornost zaměřila také na vozidla vyráběná na území tzv. východního bloku. Cílem není získat ucelené řady jednotlivých typů (i když i to se nám už daří), ale mimo jiné zachytit, co vše musel motorista nebo uživatel motorových vozidel podstoupit, aby se k vytouženému cíli vůbec dostal. Poválečná situace v Československé republice přinesla zánik některých automobilek, které dobře prosperovaly v období první republiky (například Zbrojovka Brno a.s. i Wikov Prostějov již výrobu automobilů neobnovili). Není tedy možné sledovat už jen vývoj v moravském regionu, kde z významných výrobců zůstala jen Tatra Kopřivnice (AZNP Kopřivnice).

Vzhledem k zajímavé historii závodění, se kterou je Brno neoddelitelně spjato, se obor také dlouhodobě věnuje dokumentaci Masarykova okruhu a dalších závodů konaných v Brně a okolí. V roce 2007 se podařilo do sbírky získat pozůstalost Zdeňka Zavřela, dlouholetého fotografa a archiváře Automotodromu v Brně.

Součástí sbírky je také soubor stacionárních motorů dvoutaktních i čtyřtaktních převážně od výrobců z moravského regionu. Okrajově jsou ve sbírce zastoupeny také motocykly a jízdní kola. Nedílnou součástí sbírky tvoří také dokumentace, výkresy, literatura a motoristické předměty. Od roku 2003 je obor prezentován stálou expozicí s názvem Jak jsme jezdili. V roce 2014 přibyla expozice Brno na dvou kolech a v roce 2018 expozice socialistických vozů Pozor, zákruta! K pozoruhodným předmětům sbírky patří například individuální konstrukce malého „lidového“ vozu KROBOTH FAVORIT 500 /16.12-00033, 319/2009 (r. v. 1931). Jedná se o malý vůz konstrukce G. Krobota ze Šternberka na Moravě, jeden z mnoha „pionýrských“ pokusů v období první republiky o výrobu „lidového vozu“ soukromníkem. Vozidlo má dvoutaktní motor o obsahu 500 ccm uložený vpředu. Z dobových materiálů zatím víme, že takových vozů bylo vyrobeno minimálně 5 ks, ale zatím není znám žádný další dochovaný exemplář.

Počátky automobilismu reprezentuje BENZ Patent Motorwagen Nr. 1 – replica, získaný darem v roce 2018. Jedná se o přesnou repliku stroje z roku 1886, jenž vytvořil Carl Friedrich Benz, a který je považován za první automobil poháněný spalovacím motorem na světě. Vůz je pojízdný.

AUSTRO DAIMLER je nejstarší exponát ve sbírce, byl v provozu od roku 1910, kdy sloužil rodu Mitrovských (akvizice TMB 1972). V roce 2006 byl tento vůz prohlášen kulturní památkou. Automobil je pojízdný.

Vozidla s jiným pohonem, než je spalovací, reprezentuje například ŠKODA SENTINEL – nákladní vozidlo s parním strojem, vyrobené v licenci ve Škodových závodech a. s. v Plzni v roce 1925 (výrobní číslo 346). Parní kotel byl vyroben v Anglii (The Sentinel Wagon-Works Ltd., Shrewsbury–England) v roce 1920 a podle certifikátu uveden do provozu 23. 12. 1925 (akvizice TMB 2004 prostřednictvím dotace z ISO programu MK ČR). Jedná se o předmět mimořádné historické hodnoty. Stále je to jediné vozidlo tohoto typu v České republice, které je do všech detailů autentické včetně provozní a technické dokumentace a je pojízdné. Velmi zajímavý je i funkční vzorek elektrického městského automobilu (EMA) vyrobený v Brně ve Výzkumném ústavu elektrických točivých strojů. Vůz byl zamýšlen jako ekologické „vozítko“ zejména pro jízdu po městě. Existuje pouze tento jediný exemplář.

Vozidlo Škoda 720 je jedinečným originálem firmy Ital Design založené světoznámým designérem Giorgettem Giugiarom. Škoda 720 byla pro jeho firmu prvním velkým projektem. Vůz je jedním z mála dochovaných prototypů řady 720 a je jediným svého druhu, který je vybaven dvoudvřevou čtyřsedadlovou karoserií se splývavou záďí. Vozidlo je v původním stavu.

3/ Objem sbírky

V současné době obor čítá 1 170 inv. č. (přičemž jde např. o 106 automobilů a 28 motocyklů), rozdělených do dílčích celků:

16.00 Spalovací motory – zážehové dvoudobé – 1 inv. č.

16.10 Spalovací motory – zážehové dvoudobé – 5 inv. č.

- 16.12 Spalovací motory – zážehové dvoudobé – zabudované jako pohon. jedn. – 58 inv. č.
- 16.13 Spalovací motory – zážehové dvoudobé – součástky – 62 inv. č.
- 16.14 Spalovací motory – zážehové dvoudobé – agregáty – 22 inv. č.
- 16.17 Vozidla s jiným pohonem než spalovacím – 33 inv. č.
- 16.20 Spalovací motory – zážehové čtyřdobé
- 16.21 Spalovací motory – zážehové čtyřdobé – funkční sestavy – 35 inv. č.
- 16.22 Spalovací motory – zážehové čtyřdobé – zabudované jako pohon. jedn. – 77 inv. č.
- 16.23 Spalovací motory – zážehové čtyřdobé – součástky – 17 inv. č.
- 16.24 Spalovací motory – zážehové čtyřdobé – agregáty – 10 inv. č.
- 16.25 Motoristické předměty – 96 inv. č.
- 16.30 Spalovací motory – vznětové dvoudobé – základní
- 16.31 Spalovací motory – vznětové dvoudobé – funkční sestavy – 5 inv. č.
- 16.40 Spalovací motory – vznětové čtyřdobé – 1 inv. č.
- 16.41 Spalovací motory – vznětové čtyřdobé – funkční sestavy – 7 inv. č.
- 16.42 Spalovací motory – vznětové čtyřdobé – pohonné jednotky – 7 inv. č.
- 16.43 Spalovací motory – vznětové čtyřdobé – součásti
- 16.60 Stroje a zařízení – 8 inv. č.
- 16.70 Měřicí pomůcky a přístroje
- 16.80 Spalovací motory – 18 inv. č.
- 16.90 Spalovací motory – literatura, dokumentace – 448 inv. č.
- 16.91 Spalovací motory – výkresy spalovacích motorů – 33 inv. č.
- 16.92 Spalovací motory – výkresy železn. aj. lokomotiv, jejich pohonů a součástí – 39 inv. č.
- 16.93 Spalovací motory – výkresy lodí, jejich pohonů a součástí – 44 inv. č.
- 16.94 Spalovací motory – výkresy železn. zařízení, točen, jeřábů, nakladačů, vybavení budov a součástí – 26 inv. č.
- 16.96 Spalovací motory – projekty plány a návrhy železničních zařízení – 69 inv. č.
- 16.98 Spalovací motory – výkresy železničních vagonů a jejich součástí – 23 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

Záměrem je pokračovat v mapování vývoje spalovacích motorů a historie automobilismu na území moravského a slezského regionu. Z produkce Zbrojovky Brno nám chybí pouze exempláře Z 4-II. a IV. série, případně některé varianty již získaných vozů. Prioritou je především získávání dokumentace, dobové literatury, ať už v originále, nebo alespoň v digitalizované verzi. Důležité pro budoucnost a uchování funkčnosti některých automobilů je také sbírání/vyhledávání některých dílčích komponentů k vozům. Pokračovat bude rovněž dokumentace současnosti a nedávné minulosti, a to především hledání zajímavých koncepcí a vývoje v konstrukci automobilů nejen v poválečném Československu, ale i v tzv. východním bloku. Cílem není získat ucelené řady jednotlivých typů (i když i to se nám daří), ale zachytit také, co vše musel motorista nebo uživatel motorových vozidel podstoupit, aby se k vytouženému cíli vůbec dostal. Bude pokračovat dokumentace historie závodění v Brně nejen na Masarykově okruhu, dále také například Ecce Homo atd. (je nutné získávat další fotografie, trofeje, dokumentaci, popřípadě literaturu k tématu). Dokud je to ještě možné, budou zaznamenávány vzpomínky pamětníků, tzv. oral history. Důležitým faktorem je samozřejmě také snaha získat vybrané exempláře závodních vozidel (formulí) a motocyklů. Jde nám především o výrobu domácí provenience, kdy v Československu po uzavření hranic nastal velmi zajímavý konstrukční vývoj, neboť zde byl nedostatek zahraničních výrobků, takže si často jednotliví závodníci stavěli stroje svépomocí. Legendou v této kategorii se stala firma Metalex, která stavěla závodní speciály. Na designu karoserií se po určitou dobu podílel také slavný návrhář Václav Král. Samostatnou kapitolou v rámci výše zmíněné strategie je také zachycení historie motokár a závodů motokár na území Československé republiky. V současné době se daří postupně dokumentovat první závody, jezdce a jejich stroje. Zatím máme podchyceny pouze fotografie a články z dobového tisku v Brně a okolí. Cílem akvizic v příštích letech je získat v ideálním případě exempláře dochovaných motokár, které by ilustrovaly vývoj tohoto odvětví. Dále také trofeje a další předměty spojené s touto tematikou.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Sbírkové předměty, představovány především vozidly, vyžadují zvláštní režim údržby, správy a uložení. Aby byla zajištěna jejich provozuschopnost, musí splňovat řadu legislativních podmínek, vycházejících ze silničního zákona a navazujících norem. Silniční vozidla (pokud jsou již vyřazena z Registru silničních vozidel a jsou zařazena do Registru historických vozidel) procházejí pravidelnými testacemi jednou za dva roky,

kteře provádí pověřené příslušné krajské veteránské komise. Pro tyto vozy platí dále stejné podmínky jako pro běžně provozovaná silniční vozidla, například povinnost mít pojištění. Restaurování jednotlivých exponátů v současné době bohužel nelze provádět v souladu s běžnou muzejní praxí v konzervátorských dílnách, ale musí být zabezpečeno specializovaným externím pracovištěm. Během roku probíhá průběžně údržba a kontrola provozuschopných vozidel. Pokud se jedná o uložení vozidel v depozitáři, musí být zajištěna před vlhkostí, prachem (odpovídající pokrývkou, která nezadržuje vlhkost) a dalšími nepříznivými vlivy. V současné době jsou vozidla uložena v nepříliš vyhovujících podmínkách. Vozidla by měla projít všeobecnou kontrolou minimálně dvakrát do roka, kdy by měla proběhnout kontrola pneumatik, motoru a celkového stavu vozidla.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy. Bude provedena digitalizace podoborů 16.93–16.98, kde je uložena především výkresová dokumentace, která je velmi citlivá na manipulaci.

17.00 Městská hromadná doprava (Ing. T. Kocman)

1/ Historie sbírky

Obor zaměřený na dokumentaci městské dopravy byl založen v roce 1970. V roce 1971 bylo od Dopravního podniku města Brna převzato dvanáct historických tramvajových vozů, renovovaných ke 100. výročí MHD v Brně v roce 1969. V následujícím období byl sbírkový fond oboru rozšiřován o historická vozidla nejen z Brna, ale i dalších měst. Podařilo se například získat unikátní úzkorozchodné tramvajové vozy provozované v systému regionálních meziměstských drah mezi Ostravou, Bohumínem a Karvinou či základní typy motorových a vlečných vozů z Prahy, Bratislavy, Ostravy, Jablonce nad Nisou. K nejstarším patřila parní tramvajová lokomotiva Caroline z roku 1889, vlečný vůz parní tramvaje č. 79 z roku 1884 a elektrický motorový vůz č. 1 z roku 1903. Následovaly skříň vlečného vozu parní tramvaje č. 25 z roku 1890 a motorového vozu č. 6 z roku 1904, které byly po vyřazení odprodány a sloužily jako chaty. V parku služebních vozů se stále nacházel motorový vůz č. 57 z roku 1912 původem z dráhy Vídeň–Bratislava a motorový vůz č. 72 z roku 1920.

A konečně nebyl problém vybrat exponáty mezi právě vyřazenými tramvajemi (soupravu motorového vozu č. 81, dvou vlečných vozů č. 214 + 215 z roku 1926 a o dvacet let mladší motorový vůz č. 405 s vlekem č. 296). Uvedených dvanáct vozů bylo restaurováno v ústředních dílnách DPMB a představily se veřejnosti v srpnu 1969 při oslavách 100. výročí MHD.

Již pod hlavičkou muzea pokračovaly snahy o záchranu dalších vozidel. Z brněnských tramvají šlo o motorové vozy č. 10 z roku 1900 a 52 z roku 1912, vlečný vůz koňky č. 6 z roku 1876, nejstarší vlečný vůz elektrické tramvaje z roku 1900 č. 61. Zároveň byly průběžně získávány postupně vyřazované tramvaje (vlečný vůz č. 263 (1939) a souprava vozů 126 + 301 (1950)). Sbírkotvorná činnost nebyla zaměřena jen na Brno, ale také na všechny ostatní provozy v tehdejší Československu. Velmi dobrá spolupráce byla s Dopravním podnikem města Ostravy. Kromě normálněrozchodných tramvají zde byly renovovány i úzkorozchodné vozy meziměstských tramvajových drah spojujících Ostravu, Bohumín a Karvinou, jež byly do roku 1973 zcela zrušeny. Pražský dopravní podnik renovoval pro TMB dvě soupravy představující základní typy tramvají zde provozované a další původem pražský vůz byl opraven v Olomouci. Úzkorozchodné tramvaje z Bratislavy a Liberce byly naopak do muzea předávány neprovozní ve stavu po vyřazení z provozu. Ze Slovenska pochází košický motorový vůz z roku 1914 a souprava dráhy Trenčianská Teplá – Trenčianské Teplice. Ta byla velmi kvalitně spolu s některými dalšími exponáty renovována v Železničních opravárnách a strojárnách Krnov. Kromě tramvají lze ve sbírce oboru MHD najít i železniční vozidla příměstských drah. Místní dráha Černovice–Lišeň je zastoupena původní parní lokomotivou řady 400.901 „Žerotín“ a třemi železničními vozy z roku 1904, další vůz z roku 1926 a lokomotiva 310.134 dokumentují provoz na ostravské dráze Svinov – Kyjovice Budišovice. Kromě lokomotivy Caroline je zde k vidění i obdobná parní tramvajová lokomotiva z Ostravy vyrobená v roce 1894.

Mezi exponáty již patří i moderní tramvaje řady T. Pražský vůz T1 je již renovován, generální oprava brněnských vozů T2, T3 zatím nebyla možná z důvodů vysoké finanční náročnosti. Nejmladšími tramvajovými vozy jsou dvoučlankový kloubový vůz typu K2 evid. č. 1095 z roku 1977, představující typické

vozidlo brněnské MHD 70. a 80. let 20. století, a tříčlánkový nízkopodlažní vůz RT6N1 evid. č. 1803 z roku 1996.

Původní záměr sbírkotvorné činnosti pokračovat v dokumentaci vývojových řad tehdy monopolních výrobců vozidel MHD (ČKD vagónka Tatra Smíchov, Škoda Ostrov, Karosa Vysoké Mýto) do roku 1989 byl postupně naplňován i po roce 2000. Zároveň již bylo nutno zaměřit se i na dokumentaci nových trendů nastupujících v konstrukci vozidel MHD po roce 1990. Toto období je charakterizováno postupným přechodem od monopolních výrobců ke dnes fungujícím firmám. Mezi nové výrobce vozidel se v posledních třiceti letech zařadily například Škoda Transportation, EKOVA ELECTRIC, ČKD PRAGOIMEX (tramvaje, trolejbusy), Iveco, SOR Libchavy, Tedom Třebíč, Solaris Bolechovo. Vzhledem k delší životnosti současných tramvají byla sbírkotvorná činnost nadále orientována spíše na silniční vozidla a trolejbusy.

Sbírkotvorná činnost se za posledních deset let rozvíjela do několika směrů. Prvním z nich byla snaha doplnit řadu autobusů Karosa posledními charakteristickými typy. Městský autobus Karosa B732.20 ev. č. 7216 z roku 1988 doplnil linkový autobus v kloubovém provedení Karosa C744.24 pocházející z roku 1990 a provozovaný DP Ústeckého kraje. V roce 2015 byly od DP města Brna zakoupeny autobusy Karosa B931.1675 ev. č. 7425 z roku 1998 a nízkopodlažní autobus IVECO CITY BUS PS09 ev. č. 7630 vyrobený v roce 2005. Zaniklou značka Ikarus, zastoupenou nejtypičtějším představitelem maďarských autobusů u nás – typem Ikarus 280, doplnil ve sbírce její poslední typ, nízkopodlažní autobus Ikarus 412 zakoupený od DP Karlovy Vary v roce 2011. Vývojová řada autobusů Ikarus byla následně rozšířena též o nejstarší u nás provozovaný typ, byť v linkovém provedení s označením Ikarus 630 z roku 1967. Novým významným tuzemským výrobcem autobusů i trolejbusů se stala již zmíněná firma SOR Libchavy, založená záhy po roce 1990. Prvním krokem dokumentace produkce této firmy bylo získání zástupce autobusů SOR B 9,5 z roku 2003, provozovaného firmou ARRIVA MORAVA.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Na počátku roku 2020 bylo ve sbírce evidováno 106 historických vozidel MHD, přičemž autobusů je z tohoto počtu 19, trolejbusů 12, 3 autobusové přívěsy a 6 speciálních technologických silničních vozidel. Pozitivní roli při rozšiřování sbírky nekolejových vozidel sehrálo i získání nových depozitních prostor v areálu bývalých kasáren v Brně Řečkovicech v roce 2004. V případě silničních vozidel je dokumentována produkce trolejbusů Škoda, Tatra a autobusů (Praga, Škoda, Karosa) v období let 1941 až 2005.

Do sbírky jsou zahrnuta především historická vozidla MHD. Členěna jsou na vozidla kolejová (motorové tramvajové vozy, vlečné tramvajové vozy, lokomotivy, osobní železniční vozy a část nákladních a speciálních vozů) a nekolejová (mimo části nákladních a speciálních vozidel též autobusy, jejich vlečné vozy a trolejbusy). Zbývající část tvoří předměty představující součást technické výzbroje, elektrické výzbroje, trakčního vedení, měření, vrchní stavby, dopravní a provozní zařízení, modely a tiskařské štočky s tematikou MHD.

Mezi nejvýznamnější část fondu patří vozy koňky provozované v Brně od roku 1877. Vlečný vůz č. 6 je vagónky Hernalser Waggonfabrik, v Brně byl provozován i od počátku provozu parní tramvaje až do roku 1929 (tehdy z provozu vyřazen jako vlečný vůz elektrické tramvaje ev. č. 96). Skříň vozu evid. č. 96 zůstala zachována jako zahradní chata na břehu Svratky v Jundrově, kde byla objevena. Restaurování tohoto vlečného vozu dokončily ústřední dílny DP města Brna v roce 1975.

Parní tramvajová lokomotiva evid. č. 10 se jménem Caroline vyrobená v roce 1889 byla určena k dopravě železničních nákladních vozů na tramvajových tratích v Brně. Vzhledem k nutnosti zajištění obsluhy vleček zůstala lokomotiva Caroline v provozu až do roku 1914, kdy byla odprodána vojenské správě pro dopravu železničních vozů na síti vlečkového systému v oblasti Králova Pole. V roce 1920 přešla do majetku Zbrojovky, která ji v roce 1952 věnovala Městskému muzeu v Brně. Díky iniciativě Dopravního podniku byla opravena v lokomotivním depu Brno, zostřená prohlídka kotle se uskutečnila 7. června 1969. V roce 1971 byla předána do sbírek muzea a s přestávkami až do roku 1989 udržována v provozuschopném stavu. Po provedení generální opravy, při níž byl v ŽOS České Velenice zhotoven zcela nový kotel, je lokomotiva Caroline od roku 1993 opět příležitostně využívána k předváděcím jízdám. Její poslední celková oprava, hrazená z dotace Statutárního města Brna, se uskutečnila v roce 2015.

Dvounápravový motorový tramvajový vůz evid. č. 10 společnosti Gesellschaft der Brünner elektrischen Strassenbahnen z roku 1899 byl dodán pro zahájení elektrického provozu na tramvajových tratích v Brně v sérii 41 motorových vozů. Jednalo se o dvounápravové obousměrné vozy tehdy obvyklé konstrukce s otevřenými plošinami. Po dodávce kapacitních dvounápravových tramvajových vozů z Královopolské strojírny v letech 1926 až 1928 bylo jejich další provozní využití v osobní dopravě minimální. Od roku 1930 tak zůstalo v provozním stavu jen patnáct vozů, další byly upraveny na služební nebo trvale odstaveny.

Posledním dochovaným se stal služební vůz evid. č. 803, který od roku 1930 sloužil jako kolejový brus. V roce 1971 byl předán do sbírek muzea a v ústředních dílnách DPMB restaurován.

Dvounápravový motorový tramvajový vůz evid. č. 52 společnosti Gesellschaft der Brünner elektrischen Strassenbahnen z roku 1911 přišel do Brna dodán na počátku roku 1912, kdy vagónka Graz dodala šest motorových vozů evid. č. 50–55. Jejich vozová skříň měla již zcela uzavřené nástupní plošiny se vstupy uzavíratelnými posuvnými dveřmi. S výjimkou vozu č. 52 všechny tramvaje tohoto typu shořely při požáru vozovny v Pisárkách. Jediný zbylý vůz obdržel v roce 1950 evid. č. 13 a po vyřazení z osobní dopravy sloužil ještě v letech 1964 až 1967 jako služební. Jeho skříň byla pak prodána na soukromý pozemek u Přízřenic, odkud ji získalo TMB. Za použití původní elektrické výzbroje a součástí pojezdu dochovaných na kropicí tramvaji č. 1 byl vůz evid. č. 52 zrenovován prakticky do původní podoby.

Kropicí motorový tramvajový vůz evid. č. 3 Společnosti brněnských elektrických pouličních drah z roku 1928 byl vyroben Královopolskou strojírnu. Je představitelem skupiny pracovních vozů. V Brně byly celkem tři motorové vozy postavené zvláště pro tento účel. Jejich kropicí zařízení pocházelo od firmy Hrček a Neugebauer. V provozu setrvaly do druhé poloviny šedesátých let. Kropicí č. 3 byl posléze v roce 1974 již ve značně zchátralém stavu zařazen do sbírek, jeho restaurování do provozního a původního stavu se však dodnes neuskutečnilo.

Prototyp trolejbusu Tatra 401 byl vyrobený v roce 1958 v národním podniku Karosa Vysoké Mýto. Elektrická výzbroj ČKD typu TB55 sestávala z komponentů z větší části upravených z tramvají řady T. Zkušební provoz prototypu probíhal od roku 1959 v Praze, v roce 1960 byl vůz Tatra 401 nasazen i do provozu s cestujícími. K sériové výrobě tohoto typu trolejbusu připravované v n. p. AVIA Letňany nakonec nedošlo. Trolejbus Tatra 401 později získalo do sbírek TMB od Technického muzea v Kopřivnici a zadalo jeho opravu v DP města Ostravy. Restaurování však bylo brzděno nedostatkem mnoha chybějících atypických dílů a nedokončený vůz byl v září 1985 převezen do depozitáře v Líšni. Další navazující restaurátorské práce postupně probíhaly od roku 2011 a na počátku roku 2020 pokročily do závěrečné fáze kompletace tohoto unikátního trolejbusu.

Po roce 1948 byl v národním podniku Karosa Vysoké Mýto zahájen vývoj nového typu autobusu Tatra 500 HB s určením pro provoz na méně zatížených linkách převážně v horských oblastech. Na základě zkušeností ze stavby dvou prototypů byla v letech 1954 až 1957 realizována sériová výroba v rozsahu cca 500 vozů, dodávaných převážně závodům ČSAD. Byly to poslední u nás vyráběné třínápravové autobusy, avšak již se samonosnou karoserií svařenou z ocelových lisovaných a válcovaných profilů, s motorem umístěným vzadu. Autobusy Tatra 500 HB však byly již přibližně po deseti letech provozu u ČSAD vyřazovány a odprodávány dalším zájemcům. TMB získalo autobus tohoto typu, který byl nalezen odstavený na soukromém pozemku v obci Lčovice v jižních Čechách. Jeho restaurování se zprvu ujali pracovníci Dopravní společnosti Zlín–Otrokovice a od září 2004 pokračovaly restaurátorské práce ve společnosti OLPAS MORAVIA, Krnov. V září 2011 byl autobus převezen zpět do Brna a jeho náročné restaurování bylo dokončeno o dva roky později.

3/ Objem sbírky

K počátku roku 2020 je ve sbírce evidováno 106 historických vozidel MHD a 558 ostatních předmětů:

- 17.01 Motorové vozy – 29 inv. č.
- 17.02 Vlečné vozy – 20 inv. č.
- 17.03 Lokomotivy – 6 inv. č.
- 17.04 Nákladní a speciální vozy – 15 inv. č.
- 17.05 Železniční vozy – 4 inv. č.
- 17.06 Autobusy a jejich vlečné vozy – 22 inv. č.
- 17.07 Trolejbusy – 12 inv. č.
- 17.08 Součásti technické výzbroje – 29 inv. č.
- 17.09 Součásti elektrické výzbroje – 68 inv. č.
- 17.10 Součásti trakčního vedení – 69 inv. č.
- 17.11 Součásti měníren – 3 inv. č.
- 17.12 Součásti vrchní stavby – 16 inv. č.
- 17.13 Dopravní a provozní zařízení – 21 inv. č.
- 17.14 Modely – 4 inv. č.
- 17.28 Tiskařské štočky – 348 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Záměry na období nadcházejících sedmi let vychází z již dříve stanovené koncepce soustředěné zejména na dokumentaci současnosti. Je třeba pokračovat v systematickém doplňování vývojových řad jednotlivých dřívějších i současných výrobců vozidel MHD a takové typy vozidel, které budou ve sledovaném období

vyřazovány z provozu. V případě tramvají jde zejména o poslední zástupce produkce z pražského ČKD Dopravní systémy: čtyřnápravový jednosměrný tramvajový vůz typu T6A5, osminápravový obousměrný tříčlánkový tramvajový vůz KT8D5N2 s vloženým nízkopodlažním středním článkem a zcela poslední zástupce tramvají vyrobených v ČKD, tramvajový vůz typu T3RF. Do sbírek by měl být zařazen též zástupce prvních nízkopodlažních tramvají Škoda typu 03T.

Vývojovou řadu trolejbusů Škoda by bylo vhodné doplnit o představitele dokumentující nové trendy nastupující v konstrukci vozidel MHD po roce 2000. Po zastavení vývoje unifikované řady vozidel MHD se konstrukce ve Škodě Ostrov zaměřila na vývoj vlastního, již nízkopodlažního trolejbusu s typovým označením Škoda 21Tr (sólo vůz) a Škoda 22Tr (kloubový trolejbus). Sériové trolejbusy těchto typů byly vyráběny v letech 1997 až 2004. Vzhledem k tomu, že již v roce 2006 byl do sbírky oboru MHD zakoupen prototyp autobusu Škoda 21 Ab se shodnou karoserií jako sólo trolejbus, nabízí se výhledově uchování kloubové verze 22Tr, přičemž brněnské trolejbusy evid. č. 3607 a 3608 z roku 2004 jsou prakticky poslední vozy vyrobené ve Škodě Ostrov před zastavením výroby.

Následná produkce trolejbusů je zastoupena typy Škoda 24Tr a 25Tr, kdy byla v závodě Škoda Electric v Plzni montována elektrická výzbroj do autobusových karoserií Citybus dodávaných firmou IVECO cz (dříve Karosa, respektive Irisbus). Tyto trolejbusy již jsou postupně z provozu vyřazovány, přičemž do sbírek by bylo žádoucí získat vozidlo typu 24Tr s karoserií Citelis vybavené pomocným dieselovým agregátem Kirsch, provozované v DP Mariánské Lázně, Plzeň nebo Zlín.

Velmi zajímavý je též počín DP Ostrava, který ve spolupráci s polským výrobcem autobusů Solaris montoval přímo ve vozovně za použití elektrické výzbroje Cegelec Europulse trolejbusy Solaris Trollino v provedení délek 12 m (dvounápravový), 15 m (třínápravový) a 18 m (kloubový). Výroba pak byla převedena do ústředních dílen DPO v Martinově, které byly následně transformovány na firmu Ekova Electric. Trolejbusy s karoserií Solaris má nyní ve výrobním portfoliu též plzeňská firma Škoda. I představitel některého z těchto typů trolejbusů by posléze měl sbírku dopravních prostředků MHD dále rozšířit.

Velmi pestrá je současná produkce autobusů. Tradiční značka Karosa se stala součástí koncernu IVECO a v podstatě zanikla. Posledním typem s touto značkou se tak staly autobusy B951E a kloubové B961E. Novým významným tuzemským výrobcem se naopak stal SOR Libčavý, kdy v MHD jsou provozovány především autobusy SOR BN12, NB12 a NB18. V některých DP se uplatnily i polské autobusy Solaris (Ostrava, Olomouc, Plzeň). Z hlediska výhledu sbírkotvorné činnosti lze uvažovat například o budoucím uchování následujících typů autobusů: SOR BN12, Solaris SU12 nebo SU15, IVECO Crossway. Splnění nastíněného bude záviset především na možnostech zajištění dalších depozitních prostor, stejně jako potřebného rozsahu finančních prostředků na nákup těchto sbírkových předmětů. Celková výše prostředků na akvizici nových sbírkových předmětů však představuje řádově nižší částku ve srovnání s náklady, které bude nezbytné vynaložit na následné restaurování-konzervování historických vozidel MHD, neboť se jedná převážně o vozidla ve stavu po vyřazení z provozu.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

V následujícím období je nezbytné upřednostnit celkové konzervování-restaurování stávajících sbírkových předmětů, které je stále hrazeno především z provozních prostředků TMB. Z části je financováno prostřednictvím programu ISO, ale přesto nezbyvá než rozdělit restaurátorský zásah na několik etap do delšího časového období. Doba konzervování-restaurování jednotlivých vozidel se tak neúměrně prodlužuje, zároveň narůstá „vnitřní dluh“ z pohledu stavu celé sbírky. Některé unikátní sbírkové předměty na restaurování čekají desítky let. Je třeba věnovat náležitou pozornost především dokončení v současnosti probíhajícího konzervování-restaurování autobusu Jelcz 272 MEX, trolejbusů Škoda 8Tr5 a Tatra 401, stejně jako restaurování kloubového trolejbusu Škoda Sanos. V současnosti probíhá restaurování jeho zadního článku v DSZO, na něž by mělo v období 2022–2024 navázat restaurování předního dílu trolejbusu, tak aby mohl být prezentován u příležitosti 80. výročí trolejbusové dopravy ve Zlíně v roce 2024. Po uvolnění kapacity dílny těžké údržby po dodávce nových trolejbusů je nezbytné nutné realizovat konzervování-restaurování autobusu Škoda 21Ab v době, dokud budou k dispozici dosud běžně dostupné náhradní díly, zejména karosářské výlisky.

Celkové konzervování-restaurování je nutno započít též v případě autobusu Ikarus 630 z roku 1967 a trolejbusu Škoda 3Tr z roku 1941. Obě tato vozidla se již ve sbírce TMB nachází.

Opětovnou rekonzervaci z důvodu postupující koroze vozové skříně vyžadují též autobusy Škoda 706 RTO, Praga RND a trolejbus Škoda 9Tr17. Aby bylo možno v období 2021 až 2027 alespoň z větší části zajistit konzervování-restaurování výše uvedených sbírkových předmětů, bylo by třeba každoročně uvolnit k tomuto účelu prostředky v minimální výši 1,5 až 2 mil. Kč.

V případě konzervování-restaurování kolejových vozidel by bylo vhodné pokusit se zajistit financování projektu předloženého v roce 2016 do programu IROP Muzea. Jedná se o motorové tramvajové vozy ČKD typu T2 evid. č. 473 z roku 1961, T3 evid. č. 521 z roku 1966, K2 evid. č. 1095 z roku 1977, vlečný vůz evid. č. 79 z roku 1885 a kropicí tramvajový vůz evid. č. 3 z roku 1928. Ke konzervování-restaurování těchto sbírkových předmětů bude patrně nutné i nadále pokusit se získat ve spolupráci s MK ČR finanční zdroje nad rámec rozpočtu muzea. Za využití provozních prostředků by naopak bylo možné dokončit restaurování parní tramvajové lokomotivy Witkowitz z roku 1894 a její uvedení do provozuschopného stavu.

Záměr plánu náročného konzervování-restaurování vozidel MHD 2021–2027 lze tak shrnout následovně:

Silniční vozidla (celkem 16 270 000 Kč)

Kloubový trolejbus Škoda Sanos

2021: dokončení restaurování zadního dílu (870 000 Kč)

2021–2024: restaurování předního dílu (3 900 000 Kč)

Autobus Škoda 21Ab

2022–2023: restaurování v rozsahu GO (2 000 000 Kč)

Autobus Ikarus 630

2024–2025: restaurování v rozsahu GO do stavu po vyrobení (3 000 000 Kč)

Trolejbus Škoda 3Tr1

2025–2027: restaurování v rozsahu GO do stavu po vyrobení (2 500 000 Kč)

Autobus Škoda 706RO, Škoda 706 RTO, Praga RND a trolejbus Škoda 9Tr17

2021–2025: rekonzervace vozové skříně, lak (celkem 4 000 000 Kč)

Kolejová vozidla (celkem 22 000 000 Kč)

2022–2023: kropicí tramvajový vůz evid. č. 3 (4 000 000 Kč)

2022–2023: parní tramvajová lokomotiva Witkowitz (2 000 000 Kč)

2023–2024: tramvajový vůz typu T3 evid. č. 521 (4 500 000 Kč)

2024–2025: tramvajový vůz typu T2 evid. č. 473 (6 000 000 Kč)

2026–2027: tramvajový vůz typu K2 evid. č. 1095 (5 500 000 Kč)

Kolejová vozidla oboru MHD jsou uložena v depozitáři MHD v Brně-Lišni. Ve spolupráci s DPMB byla jako součást strategického projektu Statutárního města Brna „Obnova tramvajové tratě Stránská skála – Líšeň“ zahrnuta i revitalizace Areálu MHD v Lišni, v jehož prostorách je řešena konečná této trati. Součástí navrženého projektu je i úprava stávajícího kolejiště a napojení na trať DPMB. Stejně tak by mělo být vybudováno trolejové vedení nad kolejištěm TMB a v depozitních halách. Pro napájení bude sloužit silový kabel vedoucí z přilehlé měnirny. Mimo celkové revitalizace Areálu MHD je třeba řešit uložení předmětů, které jsou uchovávány jako nezbytné náhradní díly a nyní jsou provizorním způsobem umístěny v uličkách mezi tramvajovými vozy, což podstatně omezuje průchodnost depozitními halami.

Nekolejová vozidla oboru MHD jsou deponována v halách Jeseník řečkovického areálu TMB. Zejména s připravovanou směnou pozemků je nezbytná realizace výstavby nového depozitáře, jehož parametry musí zajistit odpovídající kapacitu pro uložení stávajících vozidel i pro další sbírkotvornou činnost. Zároveň by mělo dojít ke zlepšení klimatu, aby na uložených vozidlech nekondenzovala vzdušná vlhkost a nedocházelo k postupu koroze vozových skříní a navlhání elektrické výzbroje trolejbusů. Vjezd a výjezd z haly je nutno řešit s ohledem na technické parametry jednotlivých vozidel, tak aby manipulace s nimi byla co nejjednodušší a snížilo se možné riziko jejich poškození.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

18.00 Letectví a kosmonautika (Ing. T. Příbyl)

1/ Historie sbírky

Obor je v TMB sledován od počátku snah po založení instituce v Brně. První dekádu ale byl mezi ostatními tradičními muzejními obory spíše na okraji zájmu – kurátoři se střídali, prezentace se omezila jen na příležitostné výstavy, dokumentační činnost probíhala sporadicky. Změna nastala až v roce 1971 s příchodem kurátora – odborného pracovníka Ing. Jana Krumbacha. Zapálený nadšenec a zřejmě největší odborník na historii československého letectví ve 20. století se jako jediný historik dostal mezi sto největších osobností českého/československého letectví vyhlášené v roce 2018 Českým svazem letectví. Jan Krumbach začal sbírku systematicky doplňovat především vytvořil rozsáhlý archiv, který má nadčasovou

hodnotu. Dodnes je velmi často využíván profesionálními i soukromými badateli. V roce 1986 Ing. Krumbach nečekaně umírá ještě před dokončením práce a bohužel v následujícím období mnoho cenných zdrojů bylo zřejmě nenávratně ztraceno. Následující kurátor Ing. Miroslav Břínek uskutečnil několik zajímavých akvizic, například při zániku Vojenské akademie (v roce 2004 sloučením s Vysokou vojenskou školou pozemního vojska ve Vyškově a Vojenskou lékařskou akademií Jana Evangelisty Purkyně v Hradci Králové do nově vzniklé Univerzity obrany) byly získány cenné přírůstky ze zrušené letecké fakulty. Šlo o letouny MiG 21 a 23 nebo šest leteckých motorů (některé z nich byly v řezu). Letouny zůstaly deponovány v hangárech nyní zrušeného letiště Černovice (ve vlastnictví ČR; TMB je mělo v pronájmu, do majetku muzea přešly v roce 2013). Nový kurátor po M. Břínkovi nastoupil roku 2018.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Akvizice byly v minulosti zaměřeny především na vojenskou techniku, která byla poněkud překvapivě dostupnější než technika civilní. Ve fondu se nacházejí různé součásti k letounům řady MiG (15, 17, 19, 21 a 23) a kromě několika vlastních letounů také výstroj a vybavení strojů i pilota, stejně jako součásti výzbroje. Mnohé z těchto předmětů přitom byly vyráběny v ČSSR, zvláště pak na Moravě. Unikátní je kolekce leteckých motorů (z větší části je návštěvníkům muzea trvale přístupná ve stálé expozici *Letecké motory*), které ilustruje jak československé letectví, tak práci zdejší konstruktérské školy. V expozici je i unikátní, kompletní kolekce československých vystřelovacích sedadel.

Dostupnost vojenské techniky souvisela s tím, že československé továrny masově vyráběly stovky vlastních i licenčních vojenských strojů. Dnes je celá výroba přeorientována primárně na civilní sektor. Právě z oblasti sportovních letadel, menších dopravních strojů a letounů pro speciální účely je ve sbírkotvorné činnosti velká mezera, na kterou je třeba se zaměřit. Podobně je třeba soustředit pozornost na dynamicky rostoucí obor bezpilotních dronů, v přímo v Brně se objevila řada perspektivních komerčních firem. Mezery ve sbírkotvorné činnosti v oblasti civilní letecké techniky se daří postupně zaplňovat. V této souvislosti je třeba zmínit akvizice z roku 2019, kdy se podařilo získat vrtulník Bell 206 LT TwinRanger (OK-ZIU, jeden z prvních dvou soukromých strojů, které se v ČR zapojily do činnosti *Letecké záchranné služby*) a malý dopravní letoun L-410 Turbolet (OK-ADO, historicky první stroj představený veřejnosti v září 1971 v Brně na Mezinárodním strojírenském veletrhu). Zatímco vrtulník Bell je v bezvadném stavu, Turbolet byl posledních téměř třicet let deponován (bez jakéhokoliv ošetřování či ochrany) na volné ploše. Čeká jej tak náročná několikaletá rekonstrukce, na jejímž konci (2022?) dojde k jeho umístění do exteriéru TMB jako dominanty renovované expozice letecké techniky.

3/ Objem sbírky

Sbírkový fond oboru 18 aktuálně čítá 3 234 inv. č., které představují jak trojrozměrné předměty – letouny a jejich součásti, tak doprovodnou dokumentaci ve formě fotografií, písemných zpráv, technických výkresů, letových deníků, letounů, pozemní vybavení atd.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

V souvislosti s výše definovanými mezerami ve sbírce je v plánu zaměřit pozornost na sportovní letadla, menší dopravní stroje a letouny pro speciální účely (včetně bezpilotních dronů). V návaznosti na stávající fondy by bylo vhodné získat přílbu Flyghjälms 116E (resp. novější 116H), používanou piloty letounů JAS-39 Gripen, aby byla doplněna kompletní řada přileb používaných v proudových letounech československé armády (u tohoto kusu se jedná o stále používanou nejmodernější vojenskou výzbroj).

Sbírka letounů by měla být doplněna letounem MiG-15 (v návaznosti na již zastoupené MiG-19, -21 a -23, přičemž „Patnáctka“ je legendou a byla licenčně vyráběna i v Československu) a letounem L-39 Albatros (předchozí verze L-29 Delfín je zastoupena). Prioritou bude nadále získání letounu Su-22, protože stávající exponát je pouze dlouhodobě zapůjčen.

Samostatnou kapitolou je sbírkotvorná činnost v oblasti kosmonautiky, pro kterou dosud nebyla vyčleněna dílčí podskupina v inventární řadě. Tzv., „kosmický průmysl“ (v daném případě kusová výroba přístrojů, družic a dalších komponent) byl historicky soustředěn mimo Moravu, což se v poslední době – zvláště po vstupu ČR do Evropské kosmické agentury v roce 2008 – dramaticky mění. Přímo Brno se stává „kosmickým centrem“ České republiky a celá řada firem zde vyvíjí perspektivní nebo již používané kosmické systémy, například adaptéry pro kosmické rakety Vega, ventily pro raketové motory nebo součásti přístrojů pro meteorologické družice MTG (Meteosat Third Generation). Tyto komponenty byly využity na meziplanetární sondě Solar Orbiter vyslané ke Slunci (2020), plánuje se je aplikovat na misi JUICE (JUperiter ICy moons Explorer) k Jupiteru nebo se sondou ExoMars 2022 na Mars.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Cílem je postupně restaurovat letouny L-29 Delfín, MiG-19 a Su-25. Uložení je odvislé od prostorových možností TMB, přičemž je počítáno s rozšířením leteckého parku za hlavní budovou. Aktuálně jsou zde deponovány stroje MiG-19, Su-22 a Su-25 (Su-22 je zápůjčkou), v dohledné době je doplní L-410 Turbolet. Postupem času zde bude z depozitáře dopraven MiG-21 a v případě, že se zdárného dokončení náročného restaurátorsko-konzervátorského zásahu i L-29 Delfín. V leteckém parku za hlavní budovou je také třeba zajistit výstavbu hangárů, přístřešků či alespoň odlehčených ochranných konstrukcí, protože prezentace na volné ploše letounům neprospívá.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy. Prioritou je inventarizace a digitalizace archivu Ing. Jana Krumbacha. Je důležité zachovat tento unikátní zdroj informací v co možná nejkompletnější formě do budoucna a také jej zpřístupnit široké laické i odborné badatelské veřejnosti.

19.00 Měřicí technika (Ing. J. Pipota)

1/ Historie sbírky

Nejstarší přírůstky pocházejí z druhé poloviny 50. let 20. století. Velký počet předmětů přibyl v 60. a 70. letech.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbírka obsahuje mechanická měřidla, zařízení na měření fyzikálních veličin, elektrické a elektronické měřicí přístroje. Protože se jedná o oblast, která je silně mezioborová, jsou ve sbírce zastoupena měřidla strojírenská pouze okrajově a přístroje pro měření v chemických laboratořích prakticky chybí. Tyto skupiny měřicích přístrojů jsou dokumentovány v dalších sbírkových oborech. Významné jsou váhy a tlakové indikátory pro měření pracovního cyklu parních strojů z konce 19. století a počátku 20. století, dále pak elektrické měřicí přístroje firmy Roučka. Máme snahu o zkompletování výrobní řady Metry Blansko a Tesly Brno – významných regionálních i celonárodních výrobců měřicích přístrojů.

3/ Objem sbírky

Sbírka čítá v současné době 1 443 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Je především potřeba doplnit techniku od 90. let do současnosti, i když většina našich výrobců již zanikla. Jedná se však o nové metody měření, které ve sbírce zatím dokumentovány nejsou. V této části je možno postupovat poměrně systematicky. Jedná se především o poslední série výrobků TESLA Brno a METRA Blansko. Tyto přístroje se dosud používají, proto je nutné je jako provozuschopné nakupovat. Cenové relace jsou desítky až stovky tisíc korun. Postupem času se tyto přístroje objevují v nabídce nepotřebného majetku škol a výzkumných ústavů. Pokud se podaří tuto nabídku zachytit, je možné přístroje získat převodem nebo darem.

Taktéž by bylo vhodné doplnit měřidla z počátku 19. století a starší. Jejich absence ve sbírce je dána dobou vzniku této sbírky a jejich poměrně častým začleněním do sbírek regionálních muzeí. V této části již bude doplňování spíše náhodné, určované sporadickou nabídkou. Cílené doplňování těchto historických přístrojů je nemožné, pro nákupy na burzách by musely být uvolněny zálohové finanční prostředky v hotovosti, protože tyto nákupy musí být realizovány neprodleně a zpravidla je nelze fakturovat.

Nepředpokládá se realizace expozice z tohoto sbírkového fondu. Jednak by byla neúnosně rozsáhlá a dále určená převážně pro odbornou veřejnost. Předpokládá se prezentace sbírky formou krátkodobějších výstav (případně i putovních), zaměřených vždy na jeden obor měření, v rámci kterých je možné prezentovat vývoj od počátků měření v daném oboru až po současné nejmodernější metody a využívat interaktivní exponáty, případně modely.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Protože se jedná ve většině případů o výrobky jemné mechaniky nebo elektroniky, vyžaduje sbírka uložení v čistých, suchých depozitářích, kde nedochází k zamrzání a srážení atmosférické vlhkosti. Vzhledem k rostoucímu podílu složitých elektronických měřicích systémů prakticky ve všech oborech měření vyžaduje

údržba a případné opravy práci odborníka na jemnou mechaniku a hlavně elektroniku. Pro další období je nutno uvažovat o zaměstnávání těchto odborníků, nebo je nutné počítat s jejich externí spoluprací.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

19.30 Matematické stroje (Ing. J. Pipota)

1/ Historie sbírky

Nejstarší přírůstky pocházejí z druhé poloviny 50. let 20. století a později z 60. let 20. století. Sbírka je průběžně doplňována podle možností tak, aby dokumentovala vývoj v této poměrně široké oblasti.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbírka zahrnuje matematické pomůcky, kalkulátory a výpočetní techniku, například různé početní pomůcky, tabulky, počítací pravítka (nejen logaritmická), dále pak různé typy mechanických, elektromechanických i elektronických kalkulátorů. Dále zachycuje vývoj vlastních počítačů (číslicových i analogových), kde nejstaršími stroji jsou děroštitková zařízení z 50. let 20. století. Počítače jsou prakticky zachyceny od 1. generace (elektronkové), až do současnosti. Ve sbírce jsou též poměrně dobře zastoupeny osmibitové osobní počítače používané u nás. Řada osmibitových počítačů domácí produkce je prakticky kompletní. Podařilo se doplnit sbírku o herní konzole a některé další výrobky herního průmyslu.

Mezi významné předměty patří kapesní mechanické kalkulátory CURTA, analogové mechanické početní pomůcky (planimetry, integrátory) a dále sestava děroštitkové početní stanice Aritma, počítač LGP 30 (který je jediný v ČR), sálový počítač MINSK 22 a analogový počítač AP-3L (opět jediné doklady v rámci ČR).

3/ Objem sbírky

Sbírka čítá v současné době 822 inventárních čísel.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Sbírka poměrně dobře postihuje vývoj výpočetní techniky, její jednotlivé etapy jsou dokumentovány příslušnými sbírkovými předměty. Není však úplná a zřejmě její komplexnosti není možné docílit. Bylo by třeba doplnit nejstarší typy mechanických kalkulátorů i první typy elektronických kalkulátorů (československé výrobky zastoupeny jsou). Jedná se například o mechanické počítací stroje Pascalova nebo Leibnizova typu ze 17. století, případně alespoň fragmenty prvních elektronických kalkulátorů ANITA apod. Dále by bylo vhodné doplnit alespoň fragmenty počítače SAPO, počítačů Z, případně fotodokumentaci ENIACu a dalších počítačů z počátku jejich vývoje. Jedná se o předměty sběratelsky velmi ceněné, proto je možný nákup pouze ojediněle na aukcích a za značné finanční částky či získání fotodokumentace pouze nákupem v zahraničních muzeích nebo přímo jejich návštěvou (Anglie, USA).

Pro část sbírky, která se zabývá analogovou technikou, by bylo vhodné doplnit mechanické a elektromechanické analogové počítače (například elektromechanický počítač SRP, který využívala armáda v systému KASKAD pro přístrojové navádění stíhačů na cíl nebo část zařízení PUAZO pro řízení protiletadlové palby). Tato zařízení jsou již většinou zlikvidována a občas se objevují pouze jejich fragmenty. Oblast mikropočítačů by bylo vhodné doplnit o první osobní počítač ALTAIR, který je opět sběratelskou záležitostí (u nás běžně nedostupný, aukční nabídka v tisících dolarů). Chybí dokumentace vývoje programovacích jazyků, která je pouze částečná, vázaná na výpočetní techniku, která je ve sbírce obsažena. Navíc sbírka programovacích jazyků by byla vázaná na funkční odpovídající techniku, sbírat pouze manuály a popisy je jen nedostatečnou náhražkou. Proto byl zřízen webový portál Prog-story, na kterém se zájemci mohou dovědět podrobnosti o vývoji programovacích jazyků u nás a současně o využití velké výpočetní techniky (sálové počítače) v našem hospodářství. Sbírka je svým rozsahem u nás unikátní, od roku 2016 je prezentována v expozici výpočetní techniky. Vzhledem k rozsahu oboru je průběžně doplňována tematickými krátkodobými výstavami jako byl například Retrogaming.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Protože se jedná výhradně o výrobky jemné mechaniky a elektroniky, je nezbytné odpovídající uložení – bezprašný depozitář s nízkou vlhkostí, nejlépe temperovaný – klimatizace není nutná. Na opravy a ošetření jsou nezbytní odborníci z oblasti kalkulačních strojů (jemná mechanika) a počítačů (nejlépe bývalí technici

sálové výpočetní techniky). Tito odborníci nejsou na konzervátorských pozicích TMB zastoupeni a je nutné uvažovat o jejich doplnění.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

19.50 Robotika (Mgr. L. Anděl)

1/ Historie sbírky

Robotika je dnes chápána jako interdisciplinární obor vědy a techniky, který zahrnuje strojní inženýrství, elektrotechniku, informatiku a další disciplíny zajišťující návrh, konstrukci, výrobu a použití robotů. Klíčovým pojmem je slovo „robot“, jež je užíváno v různých souvislostech, setkáváme se např. s běžnými termíny jako průmyslový robot, chirurgický robot, zemědělský robot, robotický dron, fotbalový robot apod. Vcelku intuitivně chápeme robot jako složité zařízení, které nějak napodobuje člověka (android) nebo jiný živý organizmus (zoooid) a vykonává podobné činnosti jako člověk, případně rozšíří jeho schopnosti. Robotika je od počátku spojena se snahou o vytvoření umělého člověka a využití jeho schopností na jiném než přirozeném biologickém základě. Při tom vzniká užitečný „robotický odpad“ – produkty které nalézají v dané době konkrétní praktické uplatnění (průmyslové roboty, komplikované telemanipulátory, exoskeletony, protézy ruky, nohy, umělé smysly, řeč, čtení textu, hmat, umělá inteligence, implantáty do živých organismů apod.). Sbírková robotika je nově založeným fondem, který vzniká v souvislosti s potřebou dokumentovat toto odvětví a prezentovat jej na výstavě připravované ke 100. výročí užití slova robot Karlem Čapkem.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Budovanou sbírku je možné rozdělit do logických celků. První dílčí oblast představují zdroje energie, speciálně používané v mobilní robotice (elektrochemické články, fotovoltaika, vodíkové palivové články, radioizotopové generátory apod.). Na ně navazují pohony, které představují ekvivalent svalů v živé přírodě a některé z nich mohou být využity i v zařízeních mimo robotiku (například motory s diskovou kotvou, elektrické motory, lineární elektrické pohony, hydraulické a pneumatické pohony, pneumatické svaly, SMA pohony, elektroaktivní polymery, iezo motory, nanomotory...). Ekvivalentem kostry v živé přírodě jsou speciální kinematické prvky, opět některé z nich mohou být použity i v zařízeních mimo robotiku. Obecně se vyznačují větší složitostí a větším počtem stupňů volnosti (například klouby a základní kinematické konstrukce, převody, kompenzátory, složité kinematické konstrukce ramen a zápěstí, telemanipulátory – teleoperátory). Další dílčí oblast – mechanika pohybu je ekvivalentem pohybových schopností v živé přírodě. Sbírané položky budou pokrývat zařízení využívající principy prakticky všech druhů pohybu v živé přírodě. Je navrženo členění dle druhů pohybu na kráčení, plazení, lezení, létání, plavání a kolový pohyb. Vnitřní čidla v robotech představují ekvivalent nižší nervové soustavy a zajišťují reflexní chování. Do sbírky bude vhodné zařadit spolu s čidlem i řetězec používaný pro zpracování údaje čidla. Často je komplex čidlo plus elektronika potřebná pro zpracování údaje čidla označován jako „smart senzor“ (navržené členění na čidla polohy, čidla rychlosti a zrychlení, čidla síly a krouticího momentu, čidla teploty, tlaku, průtoku, a speciální čidla světlovodná, biosenzory apod.). Naopak vnější čidla představují smyly, například reprezentantem zraku jsou kamerové systémy vybavené softwarem na analýzu a rozpoznání obrazu. Čidla mohou být na různé fyzikální bázi, může jít o čidla, která živé organismy nemají (čidla radiace) a může jít i o komplexní systémy určování pozice a orientace (členění na proximální senzory, taktilní čidla, čidla prokluzu, zrak, hmat, sluch, jiná speciální čidla a zařízení spolu s elektronikou, tečky slouží ke zpracování informace). Interakce robot – okolí, robot – člověk může být mechanická (robot zasahuje mechanicky do okolního prostředí) nebo informační (vzájemná hlasová komunikace člověk – stroj). Od toho se odvíjí i navržené členění zahrnující manipulační prvky průmyslových robotů, umělé ruce, programovací a ovládací zařízení, kyborg, techniky umělé inteligence, umělý hlas, mimika obličeje, gesta, převod text – řeč a obráceně.

Zřejmě nejrozsáhlejší částí sbírky bude sbírka stacionárních průmyslových robotů. První průmyslové roboty se objevily v bývalém Československu kolem roku 1973. Pravděpodobně prvním exemplářem byl robot QJN 020 vyrobený v roce 1973 ve spolupráci s Výzkumným ústavem strojírenské technologie a ekonomiky Praha a Výzkumným ústavem tvářecích strojů Brno. Od roku 1975 byl centrálně vládou organizován vývoj průmyslových robotů a manipulátorů PRaM. Centrem vývoje a výzkumu byl stanoven VÚKOV Prešov (Výzkumný ústav kovopriemyslu). Do rozpadu Československa se v různých podnicích vyvíjely československé průmyslové roboty, které je záměrem dokumentovat ve sbírkovém fondu, stejně jako jejich

aplikace a pokročilé aplikace v praxi a výukové modely. Kromě průmyslového využití budou samozřejmě sledována i další odvětví, jako robotika ve zdravotnictví, protetika, chirurgické roboty, sociální roboty, rehabilitační aplikace, kolaborativní roboty, montážní roboty, smečky a hejna robotů, zábava a volný čas, servisní roboty, vysavače, sekačky trávy, záchranné a průzkumné roboty, odminování apod. Robotika se rozvíjí též v oblasti teleprezence, ve stavebnictví, v zemědělství, v logistice, ve výzkumu vesmírné a vojenské aplikace atd.

3/ Objem sbírky

Sbírka v současnosti čítá 4 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

Akviziční činnost by měla obsáhnout veškeré technické prostředky i historické dokumenty, které bychom do, jak je nastíněno, výše chápané množiny zařadili, počínaje dokumentovanou historií. V této souvislosti je třeba si uvědomit, že postupem času může vývojem dojít k tomu, že technologický pokrok změní navrženou klasifikaci. (Ilustrační příklad – Teslou rádiem dálkově řízený člun, který byl vrcholem techniky v roce 1898 a bývá v některých publikacích dáván za příklad robotického systému, by mohl být takovým sporným exponátem). Do sbírky budeme tedy řadit takové doklady, které byly primárně konstruovány k použití v robotice. Podobným problémem je fakt, že některé prvky a sestavy, které se vyskytují u průmyslových robotů, se objevují i u pokročilejších robotů mobilních a naopak. Například vnější čidla (na bázi počítačového vidění apod.) se vyskytují jak u průmyslových robotů, tak i u mobilních robotů.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Sbírkové předměty oboru představují sofistikované technologie nejvyšší úrovně, náchylné na nepříznivé klimatické podmínky, zároveň jsou některé i značně rozměrné a těžké. Správné uložení sbírkových předmětů v exaktních mikroklimatických podmínkách je tedy naprosto nezbytné.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

20.00 Stereodiapozitivy (PhDr. N. Urbánková)

1/ Historie sbírky

Stereodiapozitivy jsou jedním z podoborů fotografie, která se oficiálně zrodila v roce 1839 a velmi rychle pronikla i do tehdy již známé, i když nepříliš využívané, stereoskopie. První vlna zájmu o stereoskopické fotografické snímky se objevila v 50. a 60. letech 19. století, druhá na přelomu 19. a 20. století, třetí pak v 60. až 70. letech 20. století a prozatím poslední vlna koncem prvního desetiletí 21. století.

Sbírka byla založena v roce 1966 odkoupením pozůstalosti Josefy Luskové – panoramy (stereoskopické prohlížečky) pro 25 diváků a 3 378 stereodiapozitivů na skle s rozměry 85 x 170 mm. Jen několikrát za celou dobu existence sbírky se podařilo zakoupit obdobné historické snímky z nabídky starožitností nebo soukromníků. Během 70. a 80. let 20. století byla sbírka rozšiřována především nákupy soudobých stereodiapozitivů na kinofilmu 36 x 24 mm od brněnských amatérských fotografů Otto Čačky a Ivo Hlaváčka. V 90. letech přibýly snímky na svitkovém filmu 60 x 60 mm, pořizované pracovníky TMB, v poslední době pak původně digitální stereosnímky tištěné na speciální fólie nebo přenesené fotocestou pomocí laserového osvětlení na tzv. duplikační film. Všechny novější snímky jsou adjustovány v černých maskách a ve dvojici skel o rozměru 85 x 170 mm tak, aby je bylo možné použít v panoramě. Sbírku spravoval v jejích počátcích PhDr. Rudolf Venera, v 80. letech pak paní Květa Mihalová (penzionovaná profesorka Střední zdravotnické školy), od roku 1989 pak PhDr. Naděжда Urbánková. Sbírka prošla během 90. let obsahovou inventarizací a revizí, v letech 2000 až 2004 byla historická část sbírky digitalizována v rámci grantového projektu MKČR „KZ00P02OLK012 Digitalizace sbírky skleněných stereodiapozitivů ve fondu knihovny Technického muzea v Brně“ a v letech 2011 až 2019 byly pořízeny fyzické kopie všech historických snímků z přelomu 19. a 20. století, které mohou být používány v expozici Panorama místo ohrožených originálů.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Za unikátní můžeme považovat především historickou část sbírky, tzn. stereodiapozitivy z přelomu 19. a 20. století, jejímž základem je odkup 3 378 stereodiapozitivů na skle z pozůstalosti paní Josefy Luskové. Poslední významný nákup pro tuto část sbírky se podařil v roce 2015, a to od pana Františka Míška z Třebíče (součástí nákupu byl i individuální prohlížečcí přístroj Kalloskop a první kompletní původní série snímků č. 971 Londýn, obsahující i snímky korunovačního průvodu Eduarda VII. a Alexandry Dánské v srpnu 1902). Z hlediska návštěvnické atraktivnosti jsou cenné také soubory snímků z amerických národních parků Yellowstone a Yosemite, světové výstavy v Paříži 1900 nebo exotických oblastí jako Jáva, Bali či Japonsko. Slabinou sbírky je skutečnost, že historické série stereodiapozitivů nejsou kompletní, programy do panoramy je třeba sestavovat z více tematicky spřízněných sérií. Z novodobé části sbírky jsou unikátní kompletní programové série Ing. Martina Zimmermana „Černobyl“ nebo Ing. Marka Audyho „Íránské solné jeskyně“. Unikátní je především nepřetržitě celoroční promítání stereodiapozitivů v expozici Panorama s pravidelnou měsíční obměnou programu. Pokud je to možné, doplňuje program v panoramě aktuální výstavní projekty v hlavní budově muzea, případně je pořízen nový program s odpovídajícím tématem. K propagaci sbírky přispívá také promítání většinou cestopisných pásem s přednáškami pro veřejnost ze stereoskopických snímků či videosekvencí členů Stereosekce Kruhu přátel TMB, která vznikla v roce 2011 a sdružuje 17 stereofotografů z celé ČR. Sbírkou je příležitostně propagována také publikační činnost (2006 v reprezentační publikaci velvyslanectví Thajského království v ČR „Royal Ties – King Norodom Sihamoni and the History of Czech-Cambodian Relations“, 2009 prací N. Urbánkové „Evropa ve stereodiapozitivech / Europe in stereoslides“, 2012 a další).

Stereoskopickému fotografování se dnes věnují převážně fotoamatéři, profesionální firmy typu Jindřicha Kozáka z Prahy či A.V. Paloscaye z Brna už neexistují. Skvělým stereofotografem je Ing. arch. Matěj Boháč z Prahy či specialista na mikrosnímky Miroslav Kopeček z Brna. Výrobou stereosnímků z digitálních podkladů se mj. zabývá firma Ing. Marek Audy z Jedovnic nebo Thalia Picta Praha. Se všemi uvedenými TMB spolupracuje. Ačkoli se menší kolekce vyskytují i v jiných muzeích, svojí systematickostí a rozsahem je sbírka TMB v ČR a středoevropském prostoru ojedinělá.

3/ Objem sbírky

Sbírka má 297 přír. čísel, což představuje 9 383 inv. čísel a 10 054 ks (včetně duplikátů). Sbírkou se dělí na tři dílčí části:

- 1) snímky, vytvořené na přelomu 19. a 20. století, jejichž nosnou podložkou je skleněná deska o rozměrech 170 x 85 x 1 mm
- 2) stereodiapozitivy z druhé poloviny 20. století, o rozměrech 60 x 60 mm nebo 36 x 24 mm, jejichž materiálem je kinofilm nebo svitkový film značek ORWO, AGFA, KODAK, FUJI a PROVIA. Tyto snímky jsou adjustovány pomocí černých masek mezi skla o rozměrech vhodných pro panoramu, tj. 170 x 85 mm.
- 3) původně digitální stereosnímky vytištěné na speciální fólii pigmentovým fotoprintem technologií Micro Piezo (TM) na Epson Stylus pro 7 600 firmou Audy Jedovnice nebo přenesené laserovým osvitom na duplikační film firmou Thalia Picta Praha a poté adjustovány mezi skla 170 x 85 mm.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Historické stereodiapozitivy z přelomu 19. a 20. století, popř. starší, se vyskytují na trhu se starožitnostmi stále vzácněji, je tedy pravděpodobné, že se sbírka bude rozrůstat spíše o snímky nově pořizované, zejména členy Stereosekce Kruhu přátel TMB, a to pomocí digitálních fotoaparátů s následným vytištěním na speciální fólii, popř. laserovým osvitom na duplikační film. V současnosti máme ve sbírce již několik kompletních programů pořízených digitální cestou (například venezuelský národní park Canaima, Ignis brunensis, Černobyl, brněnské podzemí ad.), což sbírku obohacuje o doklady soudobé stereoskopické technologie a posouvá kontinuitu historie stereoskopického zobrazování do současnosti.

5/ Požadavky na konzervování-restaurování a uložení předmětů

Pro všechny obory spojené s fotografickými materiály je vyčleněn samostatný klimatizovaný depozitář s odpovídajícím vybavením. Dle zásad preventivní konzervace je nutná pravidelná kontrola fondu. Sanační zásahy probíhají dle potřeby v závislosti od materiálové podstaty užitých podložek (v případě potřeby zajišťováno externím dodavatelem), očištění probíhá v souvislosti s digitalizací fondu.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Celá sbírka je zpracována ve II. stupni evidence v aplikaci MUSEION, u historické části sbírky doplněné o digitální zobrazení každého snímku. Sbírkou byla od roku 2008 zpřístupněna veřejnosti prostřednictvím programu ProMus (webová aplikace digitální databáze Demus-Fotoarchiv). Se společností Musoft jednáme o zpřístupnění snímků ve webové aplikaci. (Od roku 2000 byla sbírka zpracovávána v programu Demus-Fotoarchiv, v roce 2018 byla data převedena do MUSEIONU). Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

20.20 Stereovize (PhDr. Naděžda Urbánková)

1/ Historie sbírky

Princip stereoskopie byl znám už ve starověku, ale podobně jako řada jiných znalostí byl na dlouhá staletí zapomenut. K životu ho vzkřísilo 19. století a první stereoskopická vyobrazení se kreslila. Záhy po vynálezu fotografie v roce 1839 došlo k jejímu uplatnění i ve stereoskopii, jejíž produkci fotografie velmi zjednodušila a urychlila. První vlna zájmu o stereoskopické fotografické snímky ať už na skle nebo na papíru se objevila v 50. a 60. letech 19. století, druhá na přelomu 19. a 20. století, třetí pak v 60. až 70. letech 20. století a prozatím poslední vlna koncem prvního desetiletí 21. století. Kromě aparátů k pořízení snímků a snímků samotných vzniklo pochopitelně i množství prohlížečích pomůcek individuálních i skupinových. Fond TMB vznikl z praktických důvodů v roce 2007 oddělením dokladů stereoskopické techniky od stereodiapozitivů určených do skupinové stereoprohlížečky – panoramy typu August Fuhrmann.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Do fondu jsou řazeny prohlížečí přístroje individuální i skupinové (včetně panoramy), stereofotoaparáty, stereofotografie a stereodiapozitivy jiných formátů než 85 x 170 mm.

Základem a unikátem sbírky je historická skupinová stereoprohlížečka pro 25 diváků z konce 19. století, pravděpodobně výrobek firmy August Fuhrmann). Přístroj je stále provozuschopný a je ústředním exponátem v expozici TMB Panorama. Většina dalších trojrozměrných sbírkových předmětů z této sbírky je rovněž stálou součástí této expozice. Prezentována je například individuální stolní prohlížečka na stereodiapozitivy zn. Kalloskop, ruční kombinovaná prohlížečka na stereodiapozitivy i stereofotografie zn. Vérascop či cestovní skládací prohlížečka Helioplast. Prohlížečky jsou vhodně doplněny sériemi stereofotografií i stereodiapozitivů od různých světových firem.

3/ Objem sbírky

Sbírka čítá 65 aktivních přír. čísel, což představuje 746 inv. čísel a 1 270 ks sbírkových předmětů, dvě přírůstková čísla (183 a 184/2012) a 187 inventárních čísel (20.20-00101 až 207, 20.20-00323 až 311) bylo vyřazeno z důvodů nízké kvality sbírkových předmětů.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

V rámci akvizic do tohoto sbírkového fondu by bylo vhodné doplnit výběrovou řadu historických stereofotoaparátů a menších stereoprohlížeček minimálně tak, aby bylo možné nahradit v expozici dlouhodobé zápůjčky od soukromých sběratelů vlastními sbírkovými předměty TMB. Za tímto účelem se též rozvíjí spolupráce se členy Stereosekce Kruhu přátel TMB a obchody se starožitnostmi.

5/ Požadavky na konzervování-restaurování a uložení předmětů

Pro všechny obory spojené s fotografickými materiály je vyčleněn samostatný klimatizovaný depozitář s odpovídajícím vybavením. Dle zásad preventivní konzervace je nutná pravidelná kontrola fondu. Sanační zásahy probíhají dle potřeby v závislosti od materiálové podstaty užitých podložek (v případě potřeby zajišťováno externím dodavatelem), očištění probíhá v souvislosti s digitalizací fondu.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

20.30 Fotografické materiály (PhDr. Naděžda Urbánková)

1/ Historie sbírky

Historie fotografie začala roku 1839 vynálezem daguerrotypie, fotografické sbírky TMB však neobsahují doklady nejstarších fotografických technik. Fond 20.30 byl vytvořen v roce 2012 převedením cca 10 000 fotografických snímků z knihovny TMB do sbírkového fondu. Jejich časové zařazení se pohybuje od 20. do 60. let 20. století a jedná se o klasickou (mono) fotografii ve formě negativů na skle či plochem filmu a černobílých pozitivů na klasickém fotopapíru. Geografický a tematický záběr kolekce je velmi různorodý, stejně jako původ snímků. Ke sbírce existují jednoduché, a ne vždy spolehlivé rukopisné seznamy z let 1958–1959, zčásti doplněné poznámkami Mgr. Evy Konečné.

Kurátorka fondu začala snímky v rámci interního výzkumného programu TMB Základní průzkum kolekce negativů – nezpracovaný fond fotografií postupně digitalizovat – zejména pro snadnější práci s jejich utříděním. V letech 2015–2018 se interní výzkumný úkol stal součástí projektu Institucionální podpory DKRVO (Cíl 1: Zpracování kolekce historických negativů a jejich vědeckovýzkumné využití).

2/ Obsah sbírky

Celý fond není dosud zpracován a nemůže být tudíž prezentován a zpřístupněn jako komplexní muzejně-dokumentační pramen. Stěžejní sbírkové předměty z dosud zpracovaných snímků jsou například negativy ze stavby tzv. Protektorátní dálnice; negativy brněnských strojírenských podniků KPS, PBS, Bruna ad.; snímky brněnských funkcionalistických staveb, například od brá Eislerych; snímky z firmy Hubert Lamplota; snímky výrobků firmy Klauber (svítidla); snímky textilních firem, nábytkářských firem, školních a zdravotnických zařízení, židovských památek ad.

Všechny zpracované snímky jsou průběžně doplňovány do webové aplikace, a tak zpřístupněny široké veřejnosti (z důvodu ochrany autorských práv jsou chráněny vodoznakem) dostupné z <http://tmb.museion.cz/> (dříve v aplikaci ProMus na www.tmbbrno.cz/historickesnisky).

3/ Objem sbírky

Sbírkový fond čítá 63 přírůstkových čísel, což představuje 2 381 inventárních čísel a 2 614 kusů (včetně duplikátů či různých stupňů zpracování snímku: negativ – retušovaný negativ – pozitiv – retušovaný pozitiv – fotka v tištěné podobě).

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Téměř každé muzeum má ve svých sbírkách fotografie, negativy či diapozitivy. Fond TMB není výjimečný svým rozsahem, stářím ani fotografickými technikami, ale je důležitým zdrojem informací pro dějiny průmyslu, architektury, dopravy i sociálního vývoje v oblasti Brna a Moravy s přesahy v rámci Evropy. Naší snahou je tento dlouho podceňovaný materiál zpracovat moderními metodami, vytěžit z něj co nejvíce informací a ty zprostředkovat veřejnosti prostřednictvím internetu, TV a rádia, odborných článků a výstav. V současnosti je hlavním trendem ve fotografii digitální technologie, klasické fotografické postupy využívá občas pouze umělecká fotografie, která není součástí sbírkotvorných koncepcí TMB. Předpokládáme tedy, že sbírka klasické fotografie se zaměřením na vědu, techniku a průmysl se nebude příliš rozrůstat. Těžištěm práce se sbírkou bude v následujícím období hlavně dokončení digitalizace, tematické roztřídění snímků, jejich zpracování ve II. stupni evidence zejména následné zpřístupnění pro badatelskou i výstavní činnost.

Potenciálními zdroji přírůstků klasických fotografických materiálů – fotografie, diapozitivy, negativy – mohou být školy všech stupňů, kde fotografické materiály sloužily jako učební pomůcky (například série diapozitivů výrobních postupů), výzkumné ústavy, firmy (podklady pro katalogy výrobků, propagační materiály) či menší obecní úřady (dokumentace stavebního, ekonomického i sociálního rozvoje obcí). Při akvizicích se budeme zaměřovat především na materiály, které dokumentují technické obory, již zastoupené ve sbírkách TMB.

V nejbližší době je hlavním cílem spíše než rozšiřování sbírky dokončit její zpracování a badatelské zpřístupnění, což umožní také „vytěžit“ z ní maximum informací k další odborné práci (články, výstavy, přednášky ad.).

5/ Požadavky na konzervování-restaurování a uložení předmětů

Pro všechny obory spojené s fotografickými materiály je vyčleněn samostatný klimatizovaný depozitář s odpovídajícím vybavením. Dle zásad preventivní konzervace je nutná pravidelná kontrola fondu. Sanační zásahy probíhají dle potřeby v závislosti od materiálové podstaty užití podložky (v případě potřeby zajišťováno externím dodavatelem), očištění probíhá v souvislosti s digitalizací fondu.

6/ *Doplnění evidenčních záznamů*

Digitalizované snímky jsou postupně zpracovávány ve II. stupni evidence, do roku 2018 v databázi Demus-Fotoarchiv, v současné době v databázi Museion. V obou případech byly snímky zpřístupněny veřejnosti na internetu; nejprve pomocí aplikace ProMus, od roku 2019 prostřednictvím webové aplikace Museionu. Do konce roku 2020 plánujeme dokončení digitalizace všech snímků z tohoto fondu a evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

20.10 Optika (Mgr. L. Anděl)

1/ *Historie sbírky*

Sbírka oboru, zahrnující především fotografické přístroje a jejich příslušenství, je vytvářena kontinuálně od roku 1974, kdy byl získán první mikroskop (stolní přístroj Tesla BS 242 z Výzkumného ústavu pletářského v Brně), poslední akvizicí z roku 2020 je doposud poslední kompletní elektronový mikroskop Philips XL30 od firmy Thermo Fisher. Obor je prezentován v samostatné expozici, přičemž samostatný celek tzv. Kabinet elektronové mikroskopie je unikátním prezentačním prostorem. Ojedinelost takto pojaté prezentace umocňuje fakt, že současné sídlo muzea se stálými expozicemi je situováno do budovy bývalého podniku TESLA, producenta výrobku tohoto technického odvětví na světové technologické úrovni.

2/ *Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty*

Sbírka zahrnuje předměty ze souvisejících oborů fotografická technika, filmová technika a mikroskopie světelná a elektronová. Akviziční činnost byla zaměřena převážně na předměty vyrobené nebo používané v moravském regionu. Jen malá část pochází z oblastí mimo tento region a je do sbírky zařazena z důvodů srovnání s předměty místní proveniencí.

K nejstarším a nejcennějším předmětům patří daguerrotypická kamera z konce 19. století, fotografické přístroje z přelomu 19. a 20. století a obří fotografický přístroj „Langer“ na obrazový formát 50 x 60 cm ze začátku 20. století, používaný profesorem Absolonem v Moravském muzeu v Brně.

Filmová technika je zastoupena především filmovými kamerami, od kamer na 8mm film až po kamery na film 35mm, a filmovými projektory pro všechny druhy filmu. Mezi nejcennější předměty zde patří filmová kamera Ernemann z konce 19. století, kamera „Šlechta“ československé proveniencí či filmový projektor „Power“ z přelomu 19. a 20. století, který byl původně v majetku hraběte Kolowrata. Svou produkcí je ve sbírkách zastoupen i významný podnikatel J. Suchánek, konstruktér a podnikatel, který celý život zasvětil konstrukci a výrobě filmových přístrojů; roku 1932 vznikla první jeho kamera AKRO – ADMIRA 16.

Prvním předmětem dílčího fondu zaměřeného na mikroskopii se stal mikroskop Cuffova typu, vyrobený s velkou pravděpodobností v dílně pražského mechanika a optika Goernera koncem 18. století. V časovém sledu byl dalším přírůstkem dřevěný, trojnožkový mikroskop Culpeperova typu, vyráběný kolem roku 1800 v norimberských dílnách na výrobu hraček. K nejvýznamnějším patří monokulární mikroskop Reichert z období kolem roku 1890, monokulární mikroskop Bausch & Lomb z Rochesteru v USA z 30. let 20. století. Velmi významnou skupinu sbírkových artefaktů oboru tvoří elektronové mikroskopy. Tento dílčí fond je svým množstvím a uceleností jedinečným nejen v rámci České republiky, ale i střední Evropy. Obsahuje jednak mikroskopy prozařovací (Tesla BS 242, Tesla BS 413, první československý mikroskop s vysokou rozlišovací schopností a mikroskopy Tesla BS 500 a Tesla BS 613) a jednak mikroskopy rastrovací (Tesla BS 300, Tesla BS 301 a Tesla BS 350). Kromě toho je zde zařazen i elektronový litograf Tesla BS 601 S, který vychází z principu rastrovacího elektronového mikroskopu a který spolu s řídicím počítačem měl sloužit pro výrobu elektronických mikroobvodů.

3/ *Objem sbírky*

Sbírkový fond oboru čítá 1 656 inv. č.

4/ *Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru*

Akviziční strategie je zaměřena na postihnutí vývoje a využití fotoaparátů na území Čech a Moravy. Nadále je třeba se zaměřovat na doplnění předmětů z produkce méně známých výrobců z období přelomu 19. a 20. století až po období 40. let 20. století a orientovat se na získání předmětů například z produkce firmy Vršofot, Odon Keyzlar či Emil Birnbaum. Zacílení sbírky na konkrétní výrobce a producenty s historicky danou produkcí je pro následující období podstatnější než získávání přístrojů obecně

používaných většinou populací. Nesmí se však opomenout ani akvizice současné fotografické techniky jako dokumentace současnosti a dokladu doby či technologické výjimečnosti.

V oboru filmové techniky je třeba doplnit sbírku o kamery na 35mm film s důrazem na tuzemskou provenienci. Filmový průmysl byl důležitým hybatelem technologického vývoje a inovací, předměty spojené s tímto oborem odrážejí dobu a kvalitu zpracovaných výrobků. Pro sbírku by bylo dobré získat kamery a další techniku firmy J. Šlechta, která byla výrazným producentem přístrojů, a také doplňkový materiál spojený s výrobou a prezentací filmů, jakož i zásadní předměty vyráběné na Moravě a používané profesionálními filmovými tvůrci, jmenovitě kamery CINEPHON a ETA.

Vývoj v mikroskopii je velice převratný a rychlý, sbírkotvorná činnost je tak závislá na konkrétních firmách, které v Brně navazují na výrobu v Tesle Brno a svojí produkcí mohou sbírku podstatně obohatit. Nejvýznamnější firmou, z historického pohledu, je Delong Instruments, jež vyrábí elektronový mikroskop LVEM5 (kombinace elektronového a světelného mikroskopu, pracující s nízkým napájecím napětím 5 kV, připojená digitální kamera umožňuje pozorování na monitoru stolního počítače, přičemž velikost mikroskopu je srovnatelná s běžným světelným mikroskopem a přístroj může pracovat jako prozařovací i jako rastrovací mikroskop). V roce 1991 byla skupinou výzkumných a vývojových pracovníků bývalého státního podniku TESLA Brno založena firma TESCOAN s.r.o. Prvními výrobky bylo příslušenství k rastrovacím elektronovým mikroskopům. Hlavním jejím výrobkem jsou rastrovací elektronové mikroskopy VEGA řízené počítačem a MIRA, mikroskopy s vysokou rozlišovací schopností. Oba typy se vyrábějí v řadě různých modifikací. Malá skupinka bývalých zaměstnanců Meopty, kteří v tomto oboru pracovali, založila v roce 1993 nový podnik Lambda Praha s.r.o., Lambda je v současnosti jediným výrobcem světelných mikroskopů v České republice. Produkce je zaměřena na běžné biologické mikroskopy střední třídy pro použití v laboratořích, nemocnicích, vysokých školách apod. V neposlední řadě je zde firma Thermo Fisher Scientific (dříve FEI Company), která v Brně vyrábí špičkové elektronové mikroskopy a spektrometry. Produkce této firmy představuje širokou škálu přístrojů a zároveň je významným regionálním producentem výrobků mezinárodního věhlasu a významu, zastoupení reprezentativními výrobky ve sbírce tak má značný dokumentační a technologický význam.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Sbírkové předměty optiky jsou náchylné hlavně na prašné a vlhké prostředí. Uložení všech předmětů musí odpovídat choulostivosti materiálu, ze kterého jsou vyrobeny se zřetelem na zachování technologické funkčnosti podstatné části předmětů. Tato činnost není možná bez externí spolupráce se specialisty.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

21.10 Přesná mechanika – kancelářská technika (Mgr. P. Nekuža)

1/ Historie sbírky

Pro obor jsou charakteristické mechanické a elektromechanické psací stroje, které se již od 80. let 20. století dále konstrukčně nerozvíjí. V 90. letech 20. století se objevily konstrukční zajímavosti v podobě elektromechanických psacích strojů se zabudovanou paměťovou jednotkou nebo v podobě disketové jednotky. V obou případech to bylo možné chápat jako modernizování psacích strojů v konkurenci nezadržitelně nastupujících osobních počítačů. Prvním evidovaným sbírkovým předmětem zapsaným v přírůstkové knize v rámci oboru v roce 1973 je kopírovací stroj Tempocop, VEB Reprotechnik Leipzig, DDR, r. v. 1960.

Předchozími kurátory fondu byli Ing. Jiří Císař, Ing. L. Procházka a Ing. M. Olšanský.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Z nejzajímavějších exponátů je možné zmínit psací stroje zn. Lambert, Caligraph, Edelman vyrobené na konci 19. století, a jistě také psací stroj vyrobený ve Zbrojovce Brno, jenž je nadepsán jako „První zkušební vzorek“ z roku 1946.

3/ Objem sbírky

Sbírka čítá 432 inventárních čísel.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Je možné doplňovat produkci mechanických psacích strojů ve Zbrojovce Brno a v pobočném závodě ve Vyškově, jak jednotlivé výrobky, tak doprovodnou dokumentaci, výrobní pomůcky a další související předměty. Do oboru kancelářská technika je zahrnuta také škála mechanických, elektromechanických, elektronických a digitálních kopírovacích strojů, které budou dokumentovány jednotlivými exponáty ze současného provozu knihovny TMB po skončení jejich životnosti.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Sbírkové předměty sledovaného oboru jsou konstruovány a vyrobeny převážně z litiny, konstrukční oceli, usně, gumy, skla, dřeva, umělých hmot. Pro uložení v depozitáři jsou vhodné standardní podmínky dle zásad preventivní konzervace, nutná je pravidelná kontrola převážně organických částí. Pro plán konzervace budou sestaveny roční dílčí seznamy sbírkových předmětů sledovaného oboru.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

21.20 Přesná mechanika – hrací automaty (Mgr. P. Nekuža)

1/ Historie sbírky

První sbírkový předmět oboru byl do fondu TMB zapsán v roce 1956, jedná se o položku „Ariosa, hrací skříňka“, vyrobenou v Lipsku v roce 1880. Mechanické hrací stroje patří tedy rovněž mezi jedny z prvních oborů sledovaných v TMB, byly též prezentovány ve vlastní stálé expozici v původním sídle muzea v areálu Orlí, Josefská, Novobranská. Sbírková byla v dalších letech doplňována spíše náhodně, podstatná část byla získána převodem v roce 1977 z Moravského zemského muzea v Brně. Předchozími kurátory byli Ing. Jiří Císař, Ing. L. Procházka a Ing. M. Olšanský.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Vzhledem k rozsahu oboru není možné dokumentovat všechny druhy a poddruhy mechanických hracích strojů. Na strukturu a členění fondu měl vliv rozsah akvizic v průběhu času, členění vychází ze standardního dělení výrobků dle užití technologie a pohonu – najdeme zde flašinetu, hřebíčkové hrací stroje, orchestriony, pianoly a další. Z nejzajímavějších exponátů lze jmenovat kino-orchestrión Philips Paganini model 3, který byl vyroben v roce 1914 ve Frankfurtu nad Mohanem a byl určen pro hudební doprovod v kinech za éry němého filmu. Sbírková je prezentována v současné expozici s názvem Salon mechanické hudby, v níž jsou vybrané exponáty předváděny v chodu. Obor je využíván také na prezentačních akcích muzea a TMB systematicky podporuje mezinárodní setkávání producentů a provozovatelů mechanických hudebních strojů.

3/ Objem sbírky

Sbírková obsahuje 214 inventárních čísel.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

V dalších letech je vhodné se zaměřit na dokumentaci především flašinetů, ale i dalších typů hracích strojů, které se vyráběly a obchodovaly v Českých zemích, případně přilehlé oblasti bývalého Rakouska-Uherska. Bude doplňována sbírková hudebních záznamových pásů orchestrionů a mechanických klavírů (pianol). Ve strategii akviziční činnosti sledovaného oboru bude zacílena pozornost na brněnskou firmu Lidl, která vyráběla především hudební nástroje, ale je u ní doložitelná též kusová výroba tzv. žebráckého jazýčkového flašinetu, jenž není ve sledovaném oboru dosud obsažen. Vzhledem ke sběratelskému zájmu o tuto oblast je nutné sledovat komerční pohyb na příslušných serverech a obchodních portálech.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Výše popisované technické artefakty jsou konstrukčně řešené z velké části ze dřeva, usně, papíru, což jsou materiály velice náchylné na změny mikroklimatu uvnitř mechanismů. Litina a litá ocel byla používána pro konstrukční části zavěšení strunového potahu u orchestrionů a pianol. Pro uložení v depozitáři jsou vhodné standardní podmínky dle zásad preventivní konzervace, nutná je pravidelná kontrola převážně organických částí. Pro plán konzervace budou sestaveny roční dílčí seznamy sbírkových předmětů sledovaného oboru.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

21.30 Přesná mechanika – šicí stroje (Mgr. P. Nekuža)

1/ Historie sbírky

První sbírkový předmět je zapsán již v muzejní přírůstkové knize číslo 1 z roku 1954, jedná se o stroj šicí HOWE, USA, rok výroby 1873. Následující sbírkové předměty byly v dalších letech získávány převážně jako náhodný sběr.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

V rámci oboru jsou převážně dokumentovány tzv. rodinné šicí stroje vyráběné pro domácí opravy či malovýrobu textilu, v menší míře pak i jednoúčelové manufakturní či průmyslové šicí stroje. Šicí stroje pro domácnost byly velice často dekorativně pojednány jako svého druhu uměleckořemeslné výrobky, tedy zdobené ruční výmalbou či obtisky, dřevěné pracovní desky byly zdobeny intarziemi z různých materiálů a litinové stojany byly rovněž designovány s dekorativní výzdobou. Z nejznámějších výrobců jsou ve sbírce zastoupeny všechny velké firmy z 19. a 20. století jako Singer, Dürkopp, Adler, Frister & Rossmann, Howe, Minerva, Lada a další.

Předchozími kurátory byli Ing. Jiří Císař, Ing. L. Procházka a Ing. M. Olšanský.

3/ Objem sbírky

Sbírka obsahuje 169 inv. čísel.

Stroje šicí jsou však v TMB dokumentovány také v dalších oborech, a to 02.04 – obuvník, 02.15 – krejčí, 08.00 – textil, 20.30 – technika domácnosti, 29.10 – technická hračka a 50.00 – varia.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

Obor je dokumentačně téměř uzavřen, protože jsou zde zastoupeny všechny základní konstrukční typy hlavních historických výrobců na území Rakousko-Uherska, Československa a České republiky, a to Minerva Boskovice a LADA Soběslav. Je však žádoucí postupně selektivně pokračovat v dokumentaci současné výroby Minervy Boskovice a sledovat programový a konstrukční vývoj tohoto výrobce.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Výše popisované exponáty jsou konstrukčně řešené z velké části ze dřeva, litiny a lité oceli. Pro uložení v depozitáři jsou vhodné standardní podmínky dle zásad preventivní konzervace, nutná je pravidelná kontrola převážně organických částí. Pro plán konzervace budou sestaveny roční dílčí seznamy sbírkových předmětů sledovaného oboru.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

21.40 Přesná mechanika – střelné zbraně (Bc. R. Řezníček)

1/ Historie sbírky

První přírůstky byly získány v letech 1975–1978, v roce 1978 obohatila sbírky kolekce fotografií zejména s loveckou tematikou, zbraně byly získávány i v letech 1981–1986. Velká akvizice proběhla v roce 1992 prostřednictvím převodu z Muzea Policie ČR, zejména se jednalo o krátké palné zbraně – pistole. V roce 2015 byla do fondu zařazena kolekce zbraní (pistolí a pušek včetně bodáků) ze sbírky Finanční stráže zakoupené do oboru Celnictví. S ohledem na vznik sbírky v polovině 70. let 20. století není příliš zastoupena produkce starších, historických zbraní.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Akviziční činnost byla původně zaměřena pouze na lovecké zbraně, následně byla rozšířena o zbraně terčové, vojenské – převážně používané a upravované pro lov a civilní potřebu a o krátké palné zbraně. Fond obsahuje střelné zbraně od kuše (1 ks) až po moderní lovecké kulovnice a brokovnice (zastoupeny jsou běžné lovecké zbraně pro každodenní potřebu). Zbraně vojenské z druhé poloviny 19. století reprezentují pušky Wänzl, Werndl-Holub a zejména soubor různých opakovacích pušek z výzbroje různých armád v průběhu 20. století (Mauser, Mosin, Mannlicher). Mimo tyto zbraně zde najdeme i pušky pro tzv. sportovní střelbu – různé typy malorážek a vzduchovek. Fond je doplňován o dokumentaci, například fotografie z lovecké činnosti či výrobu zbraní. Zahrnovány jsou i různé náboje a části zbraní dokládajících jejich technickou složitost či postup výroby.

Mezi významné kusy patří perkusní terčovnice od brněnského puškaře R. Stříteského (činného v letech 1870–1914). Jiným významným puškařem byl Lebeda z Prahy, jehož produkce je v TMB dokumentována v podobě exponátu perkusní pušky. Z pohledu konstrukce je to atypická čtyřhlavňová puška s hlavními spojenými do hlavňového svazku. Dvě jsou brokové a dvě kulové – převrtané na brokové. Z modernějších loveckých zbraní je možné jmenovat samonabíjecí loveckou pušku systému Holek, jež je dokladem působení jednoho z československých konstruktérů z rodiny Holků spojených zejména s produkcí ve Zbrojovce Brno.

3/ Objem sbírky

Celkový počet inventárních čísel oboru je 637, vyřazeno bylo 7 inv. čísel. Obor není rozdělen na podsbírký.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Při výběru nových akvizic se zaměříme na chybějící předměty zejména s ohledem na doplnění sbírek ze staršího období. Ve vývojové řadě palných zbraní chybí zbraň s kolečkovým zámkem. Nejsou zastoupeny také některé krátké palné zbraně používané na našem území po roce 1918. Dále je třeba sledovat současnou produkci loveckých, sportovních a tzv. osobních zbraní od výrobců z České republiky, a to zejména z České zbrojovky Uherský Brod. Známa firma produkuje značné množství modelů malorážek, kulovnic a dalších zbraní vhodných pro doplnění do sbírkového fondu. Dále bude snahou získat ukázky ze sortimentu brněnské firmy Alfa Proj a civilní provedení pušek na bázi konstrukce pušky AR-15 produkovaných českými výrobci.

Prezentace zbraní je plánována v připravované expozici Dlouhé a krátké palné zbraně.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Zbraně jako sbírkové předměty je možné trvale uložit jen v zabezpečené místnosti splňující podmínky dle odpovídajícího zákona. Zvýšené požadavky platí i na zabezpečení vystavovaných zbraní (jak v případě expozice v prostorách TMB, tak v budově bývalé celnice Hatě v plánované expozici). Zbraně / sbírkové předměty musí být instalovány v bezpečnostních vitrínách, v prostoru se zabezpečovacím systémem a kamerovým systémem se záznamem. Přesné podmínky, za nichž se zbraně vystavují a ukládají, jsou stanoveny zákonem o zbraních a příslušnými prováděcími předpisy.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

V rámci postupného zpracovávání evidenčních záznamů bude provedeno opravení a sjednocení užívané terminologie u jednotlivých zbraní (dřívějšími kurátory bylo používáno rozdílné označování pojmenování různých zbraní). Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

21.50 Přesná mechanika – fonografy, gramofony (Mgr. P. Nekuža)

Obor je dokumentačně uzavřen, jsou zde zastoupeny základní konstrukční typy fonografů a mechanických gramofonů z konce 19. a počátku 20. století. Při náhodném sběru je možné doplnit obor především o fonografové válečky, které mohou být zdrojem originálních hudebních či mluvených záznamů, jenž byly v době vzniku malosériové, a tedy jedinečné. I když není v TMB založena speciální fonotéka, je vhodné nabídky exponátů neodmítat z důvodu neopakovatelnosti akviziční činnosti. Dokumentaci a digitalizaci fonografických válečků a gramofonových desek se v současné době věnuje tým kolegů z Národního muzea v Praze Muzea české hudby v projektu Nový fonograf. TMB s tímto týmem navázalo kontakt a v nejbližších letech budou záznamová média digitalizována. Předchozími kurátory byli Ing. Jiří Císař, Ing. L. Procházka a Ing. M. Olšanský.

21.60 Přesná mechanika – hodiny (Mgr. P. Nekuža)

1/ Historie sbírky

První sbírkový předmět byl zapsán do přírůstkové knihy TMB číslo 1 v roce 1959, jedná se o hodiny věžní elektrické, které však byly již při akvizici ve velmi špatném stavu a nekompletní. Prvním dochovaným předmětem jsou skříňkové, barokní hodiny, Wenceslaus Wilfarth, Prag, z konce 18. století. Další přírůstky byly většinou jednotlivě odkoupeny od soukromých vlastníků a několik od národního podniku Klenoty Brno. Po roce 2000 bylo několik souborů či menších sbírek získáno od Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (z různých pracovišť v ČR). Předchozími kurátory byli Ing. Jiří Císař, Ing. L. Procházka a Ing. M. Olšanský. Sběrka je prezentována v drobné instalaci ve stávajících expozicích TMB. V rámci oboru byly vydány zásadní publikace dokumentující československý hodinářský průmysl a produkci značky PRIM.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sběrka je teprve v posledních letech profilována na převážně československé, české a tzv. socialistické výrobce a není možné zatím vymezit jednotlivé podskupiny. Před otevřením hlavní budovy a nových expozic TMB v roce 2003 byl prováděn systematický terénní výzkum věžních hodinových strojů na jižní Moravě pod dozorem Biskupství brněnského, s cílem připravit exponáty pro plánovanou rozptýlenou expozici věžních hodinových strojů s názvem Čas nad námi, kolem nás. Při této výzkumné akci bylo dokumentováno několik věžních hodinových strojů zajímavých konstrukčně i dle výrobců.

3/ Objem sbírky

V oboru je evidována 293 inventárních čísel.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

Vývoj hodinářského průmyslu v bývalém Československu a nyní v České republice je stále živý, a je proto nutné sledovat současný trend výroby. Pro akviziční činnost to představuje získávání některých z výrobků současné produkce ELTONu v Novém Městě nad Metují, výrobků firmy PaM Frýdek-Místek a dalších. V posledních letech se podařilo nabýt, ať již výkupem, dary či nálezy, mnoho zajímavých dokladů výroby od firmy PRIM Nové Město nad Metují.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Výše popisované exponáty jsou konstrukčně řešené z velké části ze slitin a lité či válcované oceli. Pro uložení v depozitáři jsou vhodné standardní podmínky dle zásad preventivní konzervace, nutná je pravidelná kontrola převážně organických částí. Pro plán konzervace budou sestaveny roční dílčí seznamy sbírkových předmětů sledovaného oboru.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

21.70 Jemná mechanika – různé + sbírka Karla Šebely (Mgr. P. Nekuža)

1/ Historie sbírky

V letech 2004–2008 se v hlavní budově muzea uskutečnila úspěšná výstava Mechanismy Karla Šebely, která byla pokračováním dlouhodobé spolupráce rodiny Šebelových a TMB. První výstava proběhla již roku 1968 v refektáři bývalého kláštera sv. Voršily na Josefské ulici, druhá tamtéž v roce 1991. Po skončení poslední dlouhodobé výstavy rodina Šebelova nabídla možnost odkoupení rodinné sbírky, které probíhá postupně od roku 2012 až dosud. Odkoupena byla velká část z celkového objemu pozůstalosti po hodináři, mechanikovi, konstruktérovi a sběrateli Karlu Šebelovi (narozen 21. 4. 1912 ve Vídni, zemřel 10. 8. 2002; ve Slavkově u Brna se vyučil elektromechanikem, poté nastoupil v Rousínově do firmy Jelínek – výroba fyzikálních přístrojů a radiopřístrojů, po II. světové válce se osamostatnil a podnikal jako výrobce elektrických přístrojů a hraček v Brně; po nuceném uzavření firmy v roce 1950 byl zaměstnán až do důchodu jako

vývojový pracovník v Ústavu přístrojové techniky v Brně, kde úzce spolupracoval s profesorem Arminem Delongem).

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Ve sbírce jsou soustředěny mistrovské výrobky a díla pana Karla Šebely, který jako významný tvůrce a zájemcem o jemnou mechaniku a její zákonitosti shromažďoval unikáty z mnoha oborů a dokázal zhmotňovat neuskutečnitelné nápady s výjimečnou precizností uměleckořemeslné práce. Jeho práce, ať už z pohledu kvality či kvantity, nemá v České republice jakékoliv srovnání a obdoby. V TMB je zastoupen systematický výběr z precizně dokonalých kinetických přístrojů, konstrukční systémů (které se v technických příručkách připomínají jako neuskutečnitelné nebo dokonce slepé uličky), mechanismů a dioramata (například precizního modelu Staroměstského orloje v měřítku 1 : 10).

3/ Objem sbírky

V oboru je evidováno 109 inventárních čísel.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Dle finančních možností bude usilováno o odkup dalších předmětů z rodinné sbírky Šebelových.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Předměty a díla jsou sestaveny z velké části ze dřeva, litiny, elektrosoučástek, umělých hmot atd. Pro uložení v depozitáři či prezentaci jsou vhodné standardní podmínky dle zásad preventivní konzervace, nutná je pravidelná kontrola převážně organických částí.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

22.00 Zdravotnická technika (Mgr. R. Slabotínský, Ph.D.)

1/ Historie oboru

První předměty sbírkového fondu byly zaevidovány v roce 1963. Většina předmětů se do sbírek dostala na základě uzavřené smlouvy o převodu majetku z jedné instituce na druhou (bývalá Vysoká škola zemědělská v Brně – dnes Mendelova univerzita v Brně, Fakultní nemocnice u sv. Anny, Vojenská nemocnice ad.), či na základě darovací smlouvy od soukromých osob. Dnes tvoří hlavní zdroj akviziční činnosti náhodné nálezy. Již od počátku se tento fond skládal z nesourodého konvolutu předmětů z několika oborů humánního lékařství. Kurátory oboru bylo v minulosti několik kolegů: Ing. Procházka, Nezval, Ing. Hladík, Krejčí, Snášel, Čejka, Ing. Císař a PhDr. Mertová, Ph.D. Za kurátorství Ing. Císaře došlo v rámci vybudování stálých expozic v roce 2003 také k otevření expozice Ordinace zubního lékaře a pracovny zubního technika.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbírkový fond je rozdělen do podoborů zdravotnická technika a zdravotnická technika – doprovodná dokumentace. Obsahuje poněkud nesourodý soubor předmětů nahodile získaných převážně darem nebo převodem. Výjimku tvoří pouze zubní ordinace, včetně pracoviště zubního technika, což je komplexní sbírka včetně bohatého souboru nástrojů, pomůcek a zařízení kvalitně zachycující podobu oboru v určitém časovém úseku, v tomto případě v době první republiky a v době po roce 1945.

Rozsáhlou a přístrojově složitou oblast techniky ve zdravotnictví nelze v současných prostorových a finančních podmínkách postihnout v celé šíři, jak by jistě bylo záslužné. V převážné míře se jedná o nové výrobky a zařízení jemné mechaniky, optiky, elektroniky apod. používané při vyšetření, před- a pooperační péči, na operačních sálech a při běžných zákrocích. Mezi nejzajímavější až raritní předměty fondu patří například souprava s očními čočkami (souprava očního lékaře pro stanovení síly zraku), naslouchátko pro nedoslýchavé (kovové naslouchátko z leštěné mosazi), polarimetr lékařský SIMPLEX (přístrojem lze stanovit polarizaci glukózy a bílkovin v moči) či robustní magnet je určen k odstraňování cizích kovových tělísek z oka.

3/ Objem sbírky

Sbírkový fond čítá celkem 509 inv. čísel.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Podle převážně příznivých ohlasů na expozici Ulička řemesel – ordinace zubního lékaře spolu s pracovištěm zubní technika lze říci, že veřejnost se zajímá o malé ordinace, kde je možné vidět nejen prostředí a vnímat atmosféru, ale kde je v klidu bez napětí a stresu možné se seznámit s nástroji a ostatním zařízením, které při návštěvě lékaře bývá zpravidla utajeno. Z tohoto důvodu vidím, v rámci především prostorových možností, jako nejvhodnější způsob prezentace ukázat malé ordinace specializované na určitý lidský zdravotní problém a k tomu příslušné akvizice sbírkového fondu. Do budoucna tedy není prioritou snaha vytvořit jakékoliv složité přístrojové centrum, které by vyžadovalo obsluhu, údržbu, a které by nebylo pro běžného návštěvníka atraktivní. Věnoval bych proto pozornost vybudování malých expozic například očního, ušního, gynekologicko-porodnického pracoviště apod. a s tím související akvizice. Také u oboru 22.95 Zdravotnická technika – doprovodná dokumentace bych chtěl věnovat pozornost akvizicím, které by historii oboru mapovaly pomocí dvojrozměrných předmětů, tedy pomocí dokumentů úřední i soukromé provenience, knih, fotografií, plakátů, reklamních tiskovin, technické dokumentace a katalogů přístrojové zdravotnické techniky.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Uložení sbírkového fondu vyžaduje stabilní prostředí, do budoucna bude zapotřebí navýšit kapacity úložného prostoru sbírkových předmětů a soustředit je na jednom místě. Z hlediska konzervace vyžadují sbírkové předměty zejména základní ošetření, a to ihned po jejich převzetí do sbírkového fondu a uložení ve vhodných obalových materiálech. Kromě zajištění odpovídajících depozitárních prostor je nutná také spolupráce se specialisty na údržbu a případnou obsluhu specializovaných zařízení.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

23.10 Technika domácnosti (Mgr. H. Bartošová)

1/ Historie oboru

Mezi akvizicemi před rokem 1970 najdeme pouze mechanické strojky nebo lampy petrolejové. Úplně prvním zapsaným přírůstkem dle evidence MUSEION je mlýnek na koření, který byl zapsán v roce 1954. V roce 1970 byl evidován první přístroj na elektřinu – žehlička. Lze konstatovat, že do roku 2000 přírůstky ve formě mechanických pomůcek a zařízení převažovaly, od tohoto roku pak začíná přibývat elektrických přístrojů a zařízení. Fond techniky žehlicí a prací byl akvizičně zahájen v roce 1970, prvním přírůstkem byl mandl ruční. V následujících letech byly do sbírky získávány všechny typy předmětů, které souvisely s úpravou prádla. Sbírkový fond spravovalo postupně několik odborných pracovníků – Ing. Jiří Císař, Ing. Milan Olšanský, Mgr. Petr Nekuža, Mgr. Pavla Stöhrová, PhDr. Petra Mertová, Ph.D. a Mgr. Sylva Zouharová Dyková.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbírkový fond obsahuje různorodé spektrum předmětů od rozličných pomůcek, přes strojky a přístroje používané v domácnosti po zařízení koloniálu a pohostinství. Z regionálního hlediska se ve sbírce nacházejí předměty nejen vyráběné v Českých zemích, ale dovážené ze zahraničí a hojně používané v českých domácnostech od 70. let. Jedná se především o přístroje z bývalé NDR a SSSR. Od českých výrobců jsou zastoupeny například spotřebiče firmy Moravia n. p., Skuhrov nad Bělou, Orlické strojírny, Elektro-Praga Hlinsko pozdější ETA, Tatrasmalt, různá malá výrobní družstva. Z brněnských podniků je to Zbrojovka Brno, firma SVET, Sfinx a Lamplota. U firmy SVET byl v roce 2014 zahájen archivní výzkum. Prezentace sbírkových předmětů je průběžná, velký počet je využit ve stálé expozici Ulička řemesel (instalace v koloniálu, pavlačovém domě, hospodě, módním salonu, pražárně kávy a kuchyňce ševce). Zápůjčky sbírkových předmětů do jiných muzeí se týkají především dokladů výroby a zpracování kávy.

3/ Objem sbírky

Sbírka technika domácnosti čítá celkem 2 041 inv. č. a je rozdělena do dílčích oborů:

23.20 Kuchyňské vybavení – 1 834 inv. č.

23.10 Technika žehlicí a prací – 189 inv. č.

23.90 Výkresy a dokumentace – 18 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Z větší části jsou předměty do sbírkového fondu získávány formou daru. Velmi pozitivní je, že veřejnost neustále do muzea další předměty nabízí – většinou se jedná o návštěvníky muzea, kteří zhlédli stálou expozici Ulička řemesel. V současné době je žádoucí systematicky doplňovat sbírkový fond zejména o české výrobky jednotlivých výrobních firem, především těch, které zanikly či postupně zanikají.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Výše popisované exponáty jsou konstrukčně řešené z velké části z litiny, dřeva, lité oceli, umělých hmot. Pro uložení v depozitáři či prezentaci jsou vhodné standardní podmínky dle zásad preventivní konzervace, nutná je pravidelná kontrola převážně organických částí.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

24.00 Požární technika (Ing. M. Kroužil)

1/ Historie oboru

Sbírkový obor byl založen jako poslední ze sledovaných fondů v TMB, v souvislosti se záměrem vybudovat jedinečnou stálou interaktivní expozici požární a zabezpečovací techniky Kabinet bezpečnosti, která ve svém pojetí dosud nemá v ČR obdoby. Záměrem je dobudovat na půdorysu zastavěné plochy TMB nad Kovoliteckou experimentální dílnou prezentaci s řízeným provozem představující zabezpečovací technologie a systémy, využívané k ochraně kulturního dědictví. Problematika zabezpečení a požární ochrany je dlouhodobě zpracovávána v rámci činnosti Metodického centra konzervace, v aktivní spolupráci s Národním památkovým ústavem, ostatními institucemi zřizovanými MK ČR, Hasičským záchranným sborem, vysokými školami a dalšími pamětěovými institucemi.

Záměrem je při uplatnění inovativních přístupů komunikace, vč. edukativních programů, informovat a vzdělávat o způsobech ochrany kulturního dědictví. Hlavním prvkem v plánované expozici bude prosklená experimentální komora umožňující sledovat funkční systémy zdolání požáru, včetně ručních hasicích přístrojů, reálného ohně. V ní budou instalovány systémy stabilního hasicího zařízení s různými koncovými prvky – sprinklery, trysky vodní mlhy, hubice pro hašení INERGENem apod. Komora umožní také ukázky použití ručních hasicích přístrojů. Maximální velikost experimentálního ohně byla stanovena na 50 kW. Experimenty umožní posoudit využití jednotlivých hasicích médií a určit vhodnost jejich použití na různé typy materiálů sbírkových předmětů a prostředí jejich uložení. Instalované systémy budou variabilní a bude možné je doplňovat jak z pohledu časové osy a vývoje, tak z pohledu na požadavek demonstrativní funkčnosti. Technologie zdolávání požáru v komoře bude doplněna o čidla EPS využívající různé druhy detekce, a umožní tak posouzení rychlosti jejich reakce v závislosti na druhu a velikosti požáru, množství a charakteru kouře a provozní spolehlivost v prostředí muzeí a galerií. Výstupy testů budou zpracovány do databází a budou k dispozici pracovníkům kulturních institucí a projektantům muzeí a depozitářů pro optimalizaci výběru SHZ a EPS či jako výukový materiál pro studenty, muzejní pracovníky, projektanty apod. V expoziční části budou umístěny charakteristické předměty vázané na tematiku požární a předmětové ochrany (například vědro, žebřík, hasičský hák, ruční hasicí přístroje, prvky a systémy EPS, EZS atd.). Součástí instalace bude také virtuální realita simulující reálné situace průchodu požářištěm, hasební zásah, zásah složek IZS, zásah bezpečnostních složek a podobně. Interaktivní hydrant v prostoru umožní vyzkoušet si připojení hadice a proudnice. Solitéry doplňuje plně funkční sloupek integrované ochrany s kamerou, který je zároveň spojovacím článkem kombinovaných elektronických zabezpečovacích systémů.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Struktura sbírky a akviziční činnost jsou odvíjeny od plánovaného záměru, vybudování stálé expozice, viz výše.

3/ Objem sbírky

Sbírka, založená v roce 2020, dosud obsahuje 35 inv. č. Je rozčleněna na dílčí celky:

- 24.1 Požární ochrana
- 24.2 Zabezpečovací technika
- 24.11 Oděvy – výstroj (uniformy sváteční, oděv pracovní, přilby, obuv, rukavice atd.)
- 24.12 Hasičská výzbroj (hadice, sací koš, vědro, proudnice, žebřík, hák na stržení střechy)
- 24.13 Hasičská technika (ruční stříkačka, hasicí přístroje atd.)
- 24.14 Hasičské automobily (Stříkačka Tatra 17)
- 24.15 Dokumentace (fotografie, výkresy atd.)
- 24.19 Zvláštní/nezařazené (prapory, odznaky, plastika sv. Florián, medaile, tesáky apod.)
- 24.21 EZS (Elektronický zabezpečovací systém)
- 24.22 EPS (Elektronický požární systém)
- 24.23 Bezpečnostní technika (trezory...)

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Cílem nového fondu je shromažďovat typické předměty spojené se sledovanou tematikou. Předpokládané okruhy akvizičního zájmu jsou patrné z členění oboru a záměru projektu viz výše. V roce 2020 se objevila jedinečná možnost získat hasičský automobil Praga RN žebřík z roku 1940 s funkčním motorem (jediný dochovaný kus), který sloužil naposledy u hasičského sboru v Prostějově.

Vozidlo roku 1933 uvedla automobilka Praga na trh jako rychlý nákladní vůz střední hmotnostní kategorie, typ RN. Stavba vozu byla klasická, tvořená žebřinovým rámem a tuhými nápravami. Kabina, tvořená dřevěnou kosterou potaženou plechem, měla jednoduchý tvar, charakteristický pro počátek 30. let. Výroba Pragy RN pokračovala v Libni také během 2. světové války. Po skončení války byla produkce automobilů Praga obnovena v nově získaných výrobních halách ve Vysočanech. Vyráběné podvozky byly osazovány širokou řadou nástaveb: valník, sklápěč, autobus, komunální vozy, hasičské speciály, cisterny a vojenské automobily. Produkce typu Praga RN byla ukončena roku 1953. Celkem ve 48 sériích vzniklo 23 747 vozů všech verzí, včetně asi 2 100 autobusů. Ve výrobě byla Praga RN nahrazena speciálem Praga V3S. Na tento automobil byl podán návrh k zakoupení do sbírky v rámci programu ISO C. Rozvoj tohoto oboru bude podmíněn případným schválením realizace projektu stálé interaktivní expozice Kabinet bezpečnosti v TMB.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Pro získané nové předměty bude nutné zajistit odpovídající depozitární režim a vhodné podmínky během jejich prezentace.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

25.00 Militaria (Bc. Roman Řezníček)

1/ Historie sbírky

Ve sbírkách TMB byly sbírkové předměty charakteru militarií zastoupeny již od roku 1974. Jednalo se však pouze o jednotlivosti a zejména výkresovou dokumentaci. Obor začal být intenzivněji sledován v roce 2004 v souvislosti s převodem objektů opevnění v Šatově. V tomto období se sbírky rozrostly hlavně o vybavení využitelné při rekonstrukci a uvádění pěchotního srubu do původního stavu. Získána tak byla původní výzbroj a další vnitřní vybavení. Následně byla získána další vojenská technika, uniformy, výstroj a další vojenský materiál vyřazovaný z majetku Armády ČR.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

V oboru je zastoupeno pevnostní vybavení, výzbroj a materiál k využití v rámci zpřístupněného pěchotního srubu MJ – S 3 Zahrada v Areálu čs. opevnění a železné opony v Šatově. Dalšími předměty jsou vojenská

technika (s dalším rozčleněním na automobily, obrněnou a ženijní techniku, dělostřelecké systémy, proviantní techniku), zbraně, příslušenství ke zbraním, munice a uniformy. Ve sbírce je zahrnuta i automobilová produkce, například Praga V3S ve více než dvaceti modifikacích. Doplnují je vozidla značky Tatra, UAZ a GAZ či Avia. Ve větší míře se podařilo zajistit i proviantní techniku, která byla zavedena do výzbroje naší armády a zastoupena je zejména polní pekárnou KPN a různými typy polních kuchyní. Menší množství předmětů pak tvoří kolové transportéry a speciální pásová obrněná vozidla zejména na podvozku BVP. Ve velkém rozsahu je dokumentace uniforem a výstroje. Jsou zastoupeny zejména uniformy Československé armády (od roku 1918 do 1993), České armády (od roku 1993 do současnosti), které doplňují uniformy; zejména repliky rakousko-uherské z období první světové války.

Z vojenské techniky je cenným sbírkovým předmětem automobil GAZ-1M vyrobený v roce 1944, který se dostal v průběhu 2. světové války na naše území. Dále lze jmenovat pevnostní kanón PvK vzor 44/59 ráže 85 mm (určený pro reaktivované pěchotní sruby československého opevnění v průběhu tzv. studené války) či pásové vozidlo BVP – 1 ve verzi Bouře III (vyrobena bylo 15 kusů této verze vozidla určeného pro vedení psychologické války, ve vybavení byl výsuvný reproduktor, který měl dosah 8 km, a bylo na něm možné vysílat relace s propagandistickým zaměřením působící na vojáky nepřítele).

3/ Objem sbírky

Celkový počet inv. čísel oboru je 1 013 (z toho vyřazeno 8 inv. č.). Obor je rozdělen na podsbírkky:

- 25.00 Militaria – obecně
- 25.10 Militaria – stroje, zařízení, systémy
- 25.20 Vojenské zbraně a příslušenství
- 25.21 Příslušenství a doplňky ke zbraním
- 25.22 Střelivo (náboje, zásobníky apod.)
- 25.23 Granáty, miny
- 25.24 Nože, bodáky, šavle, tesáky atd.
- 25.30 Optické přístroje a zařízení (dalekohledy, zaměřovače, infrahledy, periskopy)
- 25.40 Uniformy a výstroj (výbava a doplňky)
- 25.50 Vojenský materiál (stany, maskovací sítě, nářadí, minohledačky apod.)
- 25.60 Nákladní a osobní automobily
- 25.61 Pásová technika
- 25.62 Kolová technika
- 25.63 Dělostřelecká technika
- 25.70 Ženijní technika
- 25.90 Militaria – výkresy, dokumentace
- 25.91 Obrazy, kresby a nákresy
- 25.94 Knihy, předpisy, příručky
- 25.95 Modely objektů opevnění
- 25.96 Osobní a jiné doklady
- 25.97 Odznaky, vyznamenání a jiné
- 25.98 Filmy, diapozitivy
- 25.99 Dobové fotografie

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

V budoucnu se nepočítá přílišným rozšiřováním sbírkového záběru v oblasti vojenské techniky a velkého vojenského materiálu. Je však vhodné doplnit sbírku automobilů značky Praga o speciální modifikace, a to Praga V3S M6 s motorem Daewoo Avia výrobce VOP 081 Přelouč a Praga P-V3S M6T (P-V3S M8) s motorem a kabinou Daewoo Avia, také od výrobce VOP 081 Přelouč a speciální vozidlo Praga UV 80. Hlavním záměrem je doplňování stávajících sbírkových předmětů o chybějící řady zejména doplňování uniforem a zbraní za staršího období, dokumentace současné produkce vojenských zbraní či civilních zbraní na původně bázi vojenských. V současné době je na trhu velké množství civilních zbraní odvozených od původně útočných pušek typu M16 (původní označení AR-15). Mnohé modifikace jsou vyráběny českými firmami a staly by se vhodnými doplňky vojenské verze pušky M16. Stejně tak jsou českými firmami vyráběny různé modernizované úpravy samopalu vzor 58, které by doplnily klasické vojenské verze tohoto samopalu, resp. útočné pušky.

Vybrané historické i moderní předměty ze současné produkce vytvoří hlavní náplň připravované expozice Dlouhé a krátké palné zbraně. Pro doplnění bude vhodné získat i zbraně, které nesloužily u nás či nebyly ve výzbroji našich vojáků, ale jsou zajímavé jako srovnávací materiál.

Ve sbírce nejsou zastoupeny originální uniformy zejména československé armády z období 1918–1919, období první republiky nebo uniforma vládního vojska z let 1939–1944 či uniformy československých jednotek v druhé světové válce a stejně tak chybí uniformy z období 50.–60. let a z posledního období Československé armády (do roku 1991). Také nejsou zastoupeny uniformy ze starších období našich vojenských dějin, rakouské a rakousko-uherské uniformy. Snaha je tyto mezery zaplnit. Pro expozici Historie ochrany státních hranic v bývalé budově celnice Hatě je nutné zaměřit se na uniformy Pohraniční stráže a také uniformy, výzbroj a výstroj starších jednotek, které byly určené k ostraze hranic. K interaktivnímu programu expozic a prezentační aktivity bude vhodné získat repliky historických zbraní různých vzorů.

Významným výrobcem zbraní v Brně byla Zbrojovka Brno, postupně se z ní stal nejvýznamnější výrobce zbraní zejména pro československou armádu. Záměrem bude k již ve sbírkách zastoupeným zbraním získat i další z produkce Zbrojovky, a to i zbraně pro sportovní střelbu. Z hlediska opevnění a používaných zbraní v objektech lehkého opevnění chybí ve sbírce sovětský kulomet Gorjunov.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

V současné době není možné odpovídajícím způsobem ukládat uniformy a výstrojí součástky v depozitářích. Některé z originálních starších uniforem jsou poškozeny od molů a vzniklé otvory bude potřeba zacelit. Také vojenská technika je náročná na zprovozňování a renovace s ohledem na odpovídající vybavení dílen (například jeřábem na výměny motorů, převodovek a dalších větších celků) je náročná také časově, protože jde většinou o rozměrově velkou techniku. Získaná vojenská technika byla z Armády ČR vyřazena jako nepotřebná či poškozená a byla dlouhodobě nevhodně skladována.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

26.00 Hornictví – neobsazen

27.00 Chemie – neobsazen

28.00 Ochranné a pracovní pomůcky (Bc. R. Řezníček)

1/ Historie sbírky

Obor byl založen v roce 2000 a obsahuje prozatím malý počet sbírkových předmětů.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Obor je v současnosti rozdělen na tři hlavní podskupiny: ochranné pomůcky, pracovní oblečení a obuv, pomůcky (různé). Do podskupiny ochranné pomůcky patří předměty týkající se ochrany dýchacích orgánů, ochrana sluchu, ochrana hlavy, ochrana zraku, případně i ochrana proti pádu a některé další ochranné pomůcky. Druhá podskupina zahrnuje pracovní oděvy, doplňky k pracovním oděvům, speciální pracovní oděvy, pracovní obuv, pracovní rukavice. Poslední podskupinu tvoří různé pomůcky a drobnosti obecně spojené s bezpečností, například výstražné tabulky, plakáty a další.

S ohledem na charakter sbírkových předmětů a dosud jejich malé množství nelze zatím uvést významné a stěžejní předměty.

3/ Objem sbírky

Celkový počet inv. č. oboru je 26. Obor je rozdělen na podsbírký:

28.10 Ochranné pomůcky

28.20 Pracovní oblečení, obuv

28.30 Pomůcky různé

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Předpokladem je zaměření se na současnou produkci běžně dostupnou na trhu a nakoupenou prostřednictvím běžné prodejní sítě. Tento sortiment je značně rozsáhlý.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Předměty jsou většinou rozměrově malé, a proto není problém s jejich uložením. Také z hlediska materiálu se jedná o současné moderní a v případě pracovních oděvů prozatím odolné materiály.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

29.00 Didaktické pomůcky a technické hračky (Mgr. Z. Rederer)

1/ Historie sbírky

Předměty časově řadíme hlavně do 2. poloviny 20. století a jsou výroby československé i zahraniční. Převažuje zde produkce z bývalé NDR, Itálie, Maďarska a Velké Británie. Po roce 1989, zejména v letech 1990 až 1995, mnoho výrobců v Čechách, na Moravě i ve Slezsku z ekonomických důvodů změnilo sortiment a hračky již nevyrábí.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty, objem sbírky

Hračky odedávna pomáhají dětem pochopit, jak funguje svět dospělých. Každá „kopíruje“ úroveň technické vyspělosti určitého časového období a regionu. Hračky ze starších historických období jsou dnes již však málo dostupné. Ve 20. století došlo ke změně pohledu na dítě a následně i na hračky z hlediska psychologie, sociologie a pedagogiky jako na specifický předmět, který rozvíjí osobnost dítěte. Začínají se uplatňovat nové materiály, plasty apod. S výjimkou období 2. světové války, kdy byla výroba hraček utlumena z důvodu nedostatku surovin, je patrný neustálý pokrok ve výrobě. Na druhé straně i v této oblasti dochází k tvrdému konkurenčnímu boji producentů. Z českého prostředí evidujeme několik úspěšných firem a značek, například firmy KOVAP v.d. Náchod a KADEN v.d. Nový Hrádek, které vznikly z KOVODRUŽSTVA, v.d. Náchod, dále DETOA, Albrechtice – bývalá TOFA Albrechtice – původně SCHOWANEK či firma CROSS. Ing. Jaromír Kříž vyrábí v Polici nad Metují legendární stavebnice MERKUR“, jejichž tvorba se stala základem sbírky.

3/ Objem sbírky

Sbírka čítá 305 inv. č., dále je členěna na podobory:

29.00 Didaktické pomůcky

29.10 Technické hračky

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

V následujících letech bude rozšiřována kolekce technických hraček za účelem přípravy výstavy zaměřené prioritně na historické stavebnice a autodráhy. V kolekci je zatím zastoupeno několik unikátních podomácku v ČSR vyrobených autodrah nebo sériových kusů producentů jako například Koh-i-noor Hardmuth, Porsche. Akvizice stavebnic bude zaměřena na sortiment Seva, Cheva, Merkur, Igra a dalším, především z tzv. Východního bloku, neboť ten byl u nás běžně dostupný. Časově jde hlavně o produkci z první poloviny 20. století, protože mladší období je ve sbírkách pokryto lépe.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Výše popisované exponáty jsou konstrukčně řešené z velké části z litiny, dřeva, lité oceli a umělých hmot. Předpokladem je dodržování základních zásad v depozitáři, které jsou určené pro uvedené materiály.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

30.00 Slepecké muzeum (Mgr. E. Hluší)

1/ Historie sbírky

Sbírka je zaměřená na dokumentaci slepecké historie, a to konkrétně na předměty pro práci, výchovu, péči a vzdělávání nevidomých a zrakově postižených dětí i dospělých osob. Oddělení navazuje na sbírkový fond Zemanova slepeckého musea založeného v roce 1935. Na sbírku později navázal moravský tyflopéd PhDr. Josef Smýkal, který sbírku shromažďoval v domě Josefa Chaloupky. První dvě pomůcky, které uschoval, byly Pražská tabulka pro psaní Brailleovým písmem a Kleinův psací stroj pro psaní reliéfní propichovanou latinkou. Sbírkový fond se neustále rozrůstal a kapacita místností se stala posléze nedostatečnou. Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR se dohodla s TMB, které nabídlo prostory i zastřešení činnosti a v září roku 2000 bylo Slepecké muzeum včleněno do jeho struktury jako jedno z jeho oddělení. V současné době jsou unikátní sbírky prezentovány v samostatné expozici s názvem Kultura nevidomých.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Oddělení dokumentace slepecké historie spolupracuje s mnoha různými muzei, galeriemi a dalšími institucemi, které pořádají taktilní výstavy a zabývají se problematikou těžce zrakově postižených osob. Oddělení za dobu své činnosti uspořádalo na 30 výstav, z nichž nejvýznamnější byla výstava Svět haptický I. Jejím autorem byl Josef Smýkal, který vybral ze sbírkového fondu tohoto oddělení reliéfní plány, zeměpisné mapy, obrázky a technické nákresy. Byly to především dary od PhDr. Josefa Smýkala, které vytvořily základ a strukturu sbírky. Jedná se například o busty Louise Brailly, Valentina Hauye a Karla Emanuela Macana, psací pomůcky, magnetofony o a další. Lukáš Klement odkázal do fondu sbírku zeměpisných plastových map, italský magnetofon a stavebnicový reliéfní glóbus, který pochází ze studijního střediska pro nevidomé v Marburku. Zajímavostí jsou pomůcky pro nevidomé telefonisty, telefonní ústředna, kterou používala první nevidomá telefonistka v brněnském ústavu pro nevidomé Anna Adamcová. Do sbírky přispěli nejen dárce z řad nevidomých a těžce slabozrakých osob, ale také jednotlivé organizace zabývající se jejich výchovou a vzděláváním. Nedílnou součástí sbírkového fondu jsou artefakty, které vyráběli buď samotní nevidomí a těžce slabozrací lidé nebo pedagogičtí pracovníci v jednotlivých ústavech, později školách pro nevidomé žáky. Typické předměty jsou trojrozměrné předměty pro výuku Brailleovým písmem (patří sem například Pražská tabulka nebo Pichtův psací stroj), speciální přístroje pro psaní tzv. hladkou či propichovanou latinkou (Kleinův psací stroj a podobně), historické pomůcky pro psaní tužkou a různé šablony pro nácvik vlastnoručního podpisu. Sbírkou doplňují reliéfní plány, technické nákresy, zeměpisné mapy, které v historii i současnosti sloužily k prostorové orientaci a samostatnému pohybu nevidomého i těžce slabozrakého člověka. Nejstarší mapy pochází z roku 1884. Vyráběl je německý tyflopéd Martin Kunz. Najdeme zde jeho výlisky map i výlisky zvířat, které posypal drtí z vlny. Nejstarší česká mapa pochází z roku 1839, vyrobil ji učitel ústavu pro nevidomé v Praze na Hradčanech Josef Bezecný. Jedná se matrice i výlisky map brněnského tyflostrojaníka Františka Urbana, které vznikaly ve druhé polovině 20. století. Nejvýznamnější je mapa Československých železnic vystavená v expozici.

Některé akvizice pocházejí ze zahraničí, například ze slepeckého muzea v Madridu dorozumivací zařízení nevidomých s hluchoslepými osobami, z Milána knihy pojednávající o historii, péči a vzdělávání nevidomých v Itálii a kniha reliéfních obrázků milánské La Scaly, z Moskvy pochází dvě alba reliéfních obrázků, kde se vysvětluje malým dětem, jak vypadá například stůl aj. Ve Varšavě přispěli pracovníci tamního muzea Garenovou tabulkou pro psaní tužkou a také tabulkou s posuvným řádkem pro psaní Brailleovým písmem. Pracovníci petrohradského slepeckého muzea darovali keramickou hlavu matky s dítětem spojené v těsné blízkosti od nevidomého výtvarníka Olega Zinovjeva. Pracovníci oddělení slepecké historie získali rovněž Pichtův psací stroj Vlastovka pro psaní Brailleovým písmem. Tento psací stroj má klávesy ve tvaru vlastovčích křídel. Ze Slepeckého muzea v Bernu-Zollikofenu se podařilo získat pomůcku na psaní jehlovým písmem tzv. rafigraf, na němž sám Louis Braille psal korespondenci z Národního ústavu pro mladé slepce v Paříži rodičům do rodného městečka Coupvray.

Mnoho předmětů daroval z oblastních ambulantních středisek Tyfloservis. Přispěli také pracovníci TyfloCentra Brno (čtecí zařízení Sunrise). Z TyfloCentra Olomouc věnovali počítač pro nevidomé Aria vyrobený brněnským rodákem Ing. Milanem Hudečkem, nyní žijícím v Austrálii. Kolekci oddělení dokumentace slepecké historie obohatily předměty, které darovali pracovníci poboček SONS v Brně, Olomouci, Pelhřimově, a dalších.

3/ Objem sbírky

Ve sbírce je v současnosti evidováno 1 575 sbírkových předmětů.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Cílem je rozšiřovat fond o doklady slepecké historie – předměty pro práci, výchovu, péči a vzdělávání nevidomých a zrakově těžce postižených dětí i dospělých osob, a to jak od soukromých poskytovatelů, tak od institucí, jako jsou Sjedená organizace nevidomých v ČR, její odbočky, TyfloCentra, o.p.s., krajská střediska Tyflo servisu a jednotlivé školy pro nevidomé žáky v ČR, ale i v zahraničí. Rovněž je záměrem obohacovat sbírku o kolekci exponátů pro hluchoslepé spoluobčany z institucí jako je v ČR organizace Lorm, která sdružuje hluchoslepé osoby. Ze zahraničí se pokusíme získat chybějící akvizice jednak z jednotlivých slepeckých muzeí v Evropě, ale i mimo Evropskou unii.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Výše popisované exponáty jsou konstrukčně řešené z velké části z litiny, dřeva, lité oceli, umělých hmot a předpokladem je dodržování základních zásad v depozitáři, které jsou určené pro uvedené materiály.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

33.00 Celnictví (Mgr. H. Bartošová)

1/ Historie sbírky

S přistoupením ČR k tzv. Schengenským dohodám se TMB rozhodlo založit sbírkový fond mapující problematiku celnictví a přeshraničního styku. Pozornost byla dosud zaměřena především na sbírkové předměty z období 1918–1989. Předměty po roce 1989 byly získány prostřednictvím spolupráce s Celní správou ČR, a to s Generálním ředitelstvím cel v Praze, Celním ředitelstvím v Plzni a Brně. Některé předměty byly také získány od bývalých pracovníků celní správy. V roce 2015 se podařilo odkoupit, díky dotačnímu programu ISO, sbírku Finanční stráž 1918–1949 od pana Zdeňka Zídka, která je do dnešních dnů považována za nejucelenější sbírku finanční stráže v ČR. V současné době je v řešení odkup dvou pozůstalostí bývalých pracovníků finanční správy, respicienta finanční správy Jaroslava Kusého, který sloužil v Lukově u Znojma, a vrchního respicienta Václava Nováka, sloužícího v Jablunkově. Pozůstalosti obsahují velmi cenný materiál vztahující se k výkonu služby u finanční správy. Ve sbírce se nachází jak fotografie, tak tištěné úřední podklady s popisem výkonu služby.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Obsah poměrně „mladé“ oborové sbírky je nastíněn v textu o její historii. Je třeba doplnit i informace o souvisejícím záměru vytvořit stálou expozici o historii celnictví v bývalé celnici Chvalovice – Hatě: byla podána žádost TMB o její bezúplatný převod. Dosud byly připraveny dva prezentační projekty – Věda a technika na hranicích bez hranic a Muzeum na hranici – expozice celnictví a ochrany hranic v Hatích. Rozsah a budování sbírky značně ovlivní možnost realizace těchto projektů. S muzeem Východočeský památník celnictví v Králíkách byla navázána spolupráce, která se velmi úspěšně rozvíjí. Do stálé expozice věnované historii celnictví, která vznikla v bývalé budově gymnázia v Králíkách, bylo zapůjčeno 32 předmětů ze sbírky Finanční stráž.

3/ Objem sbírky

Fond čítá 440 inv. č. a je členěn do dílčích oborů:

33.10 – 191 inv. č.

33.20 – 63 inv. č.

33.30 – 2 inv. č.

33.90 – 184 inv. č.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti sledovaného oboru

Záměrem je získat předměty dokumentující službu celníků na hranicích. Mezi ně patří například dobové uniformy po roce 1949, úřední dokumenty, ať nevyplněné nebo s výpovědní hodnotou – úředním záznamem, předpisy pro celní správu, návody, fotografie, kroniky. Pro přípravu stálé expozice budou získávány předměty reprezentující také problematiku mezinárodního obchodu.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Výše popisované exponáty jsou konstrukčně řešené z velké části z textilu, litiny, dřeva, lité oceli, umělých hmot a předpokladem je dodržování základních zásad v depozitáři, které jsou určené pro uvedené materiály.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

40.10 Potápěčská technika (Mgr. P. Holman)

1/ Historie sbírky

Sbírkový fond byl založen v roce 2016, kdy muzeum kontaktovala Společnost pro historii potápění ČR (dále jen SHP), zastoupená panem Ing. Oldřichem Lukšem, ohledně navázání spolupráce za účelem vytvoření specializované potápěčské sbírky zaměřené na vývoj potápění a potápěčské techniky na území České republiky, resp. Československa. SHP muzeu darovala soubor několika set předmětů potápěčské techniky, knih, časopisů a archivních materiálů. Muzeum se zavázalo předměty zaevidovat a odborně zpracovat (za pomoci členů SHP) a zpřístupnit je veřejnosti. A to formou výstav, badatelských návštěv, a v případě literatury také čtenářům. Nejvýznamnějším počinem by mělo být vytvoření a zpřístupnění expozice potápění. V první fázi sbírku převzal a měl na starosti Ing. Martin Mrázek, na počátku roku 2017 převzal sbírku Mgr. Pavel Holman, který ji spravuje dodnes. Sbíрка byla rozšířena dalšími dary a také převzetím vyřazených předmětů od Armády ČR. Předměty jsou postupně zapisovány do CES a evidovány v MUSEIONu, včetně fotografií.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbíрка obsahuje vývojovou řadu potápěčské techniky, výstroje a výzbroje po roce 1945 v Československu. Dokumentuje vývoj potápění na území Československa po 2. světové válce až do konce 20. století. Jsou zde zastoupeny jak předměty, které si potápěči vyráběli sami, tak průmyslově vyráběné kusy, hlavně z ČR, ale i ze zahraničí. Předměty dokládají vývoj jednotlivých součástí potápěčské výstroje, hlavně typ akvalungu. Skafrandy jsou zastoupeny ve vojenských variantách. Součástí sbírky je i potápěčská literatura a časopisy, v češtině i cizích jazycích, hlavně němčina a angličtina. Sbíрку můžeme rozdělit do následujících skupin:

- potápěčské skafrandy a obleky a jednotlivé části obleků (kukly, vesty, kalhoty, rukavice, ponožky, boty)
- potápěčské brýle a masky
- dýchací trubice a šnorchly
- potápěčské ploutve a monoploutve
- potápěčské automatiky a jejich části (ventily, spojky apod.)
- potápěčské svítilny
- potápěčská měřicí a orientační technika (manometry, hloubkoměry, kompas, dekompresometry aj.)
- fotografické přístroje, kamery, vodotěsná pouzdra
- harpuny a nože
- tlakové lahve na vzduch
- pomůcky pro sportovní potápění
- pomůcky pro pracovní potápění
- potápěčské hodinky
- knihy a časopisy
- archiválie

Mezi stěžejní sbírkové předměty patří například kamera značky Paillard Bolex H 16 s vodotěsným pouzdrům (výrobek švýcarské firmy Bolex International, jde o typ kamery, kterým natáčel své filmy Jacques Yves Cousteau), sovětská záchranná souprava pro evakuaci posádky z havarované ponorky, první dýchací automatiky či jednomístná ponorka typ E2 zkonstruovaná a vyrobená firmou Pavla Grosse.

3/ Objem sbírky

Celkový počet inv. č. je 492.

Celkem 150 ks je zatím nezpracováno. Nejpočetnější je podskupina potápěčských masek, tlakových lahví, knih a časopisů. Pak následuje kolekce ploutví, dýchacích automatik a měřících přístrojů. Poměrně početná je i skupina skafandrů a potápěčských obleků.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Ve spolupráci s členy Společnosti pro historii potápění nemá v plánu dále rozšiřovat sbírku potápěčské techniky tak, aby byly vytvořeny souvislé a ucelené řady jednotlivých částí potápěčské techniky (masky, ploutve, dýchací automatiky, tlakové lahve aj.). Ve sbírce zatím chybí předměty z doby před rokem 1945, které nebyly sbírány. Bude třeba získat alespoň představitele hlavních typů skafandrů a základní techniky. Zde budou předměty získávány hlavně nákupy, něco bude možné získat darem. Sbírkou bude třeba doplnit i o další předměty a doprovodný materiál, jako jsou například technika vyráběná v zahraničí a užívaná na našem území, databáze podniků a firem v Československu a v České republice, které vyráběly nebo vyrábí potápěčskou výstroj a výzbroj a přehled jejich produkce. Dále je záměrem vytvořit databázi potápěčských klubů, spolků, společností a sdružení na území bývalého Československa a dokumentovat přehled jejich činnosti (prostřednictvím konkrétních předmětů). Vzhledem k blízkosti Moravského krasu je cílem vytvořit sekci pro speleologické potápění. Na našem území, ale i v jiných zemích je rozšířené sportovní potápění, kdy se pořádají i různé soutěže, včetně mistrovství světa a Evropy. Pro ně bude vytvořena databáze sportovních soutěží s přehledem výsledků. Rovněž je v plánu vytvořit databázi aktivit českých potápěčů v zahraničí, a to především v podmořské archeologii, průzkumu vraků, podmořské biologie, konstrukci ponorek a dalších podvodních zařízení, sportovní soutěže, speleologické výzkumy (Čína, Mexiko, Írán aj.) Postupně bude probíhat nákup potápěčské literatury a vytvořena jedinečná specializovaná knihovna.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Sbírka je momentálně uložena ve dvou budovách v areálu TMB v Řečkovicích. A to v budově č. 9 tzv. štábu a v budově č. 12. V budově č. 9 jsou uloženy skafandry, potápěčské obleky a jejich součásti a další příslušenství. V budově č. 12 pak tlakové lahve, vojenské potápěčské soupravy SP 20, sací bagry apod. Budova č. 9 bohužel není vytápěna a ani v ní není nějak upravováno klima. To ohrožuje hlavně předměty z gumy, pryže textilu a různých polymerů, které ztrácí své vlastnosti zejména pružnost. Následkem toho materiál tvrdne, láme se a také se drolí. Bylo by vhodné přemístit tyto předměty do alespoň vytápěných prostor. Předměty, u kterých se objeví proces degradace, pak ošetřit a uložit tak, aby ke změnám již nedocházelo. Preventivními zákroky by měly projít všechny potápěčské masky a ploutve.

6/ Priority pro doplňování evidenčních záznamů v systematické evidenci

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

50.00 Varia (Mgr. P. Holman)

1/ Historie sbírky

Obor varia je v TMB zastoupen od 80. let 20. století. Určitou nevýhodou je častější střídání správců sbírky. Za poslední léta se vystřídali Mgr. Ondřej Merta, Ing. Tomáš Kocman a Mgr. Radek Slabotínský, Ph.D. Fond obsahuje předměty, které nezapadají přímo do specializované sbírky nebo jejich specializovanou sbírku muzeum nemá, například nábytek. Tyto doklady byly postupně získávány do sbírky darem, nákupem, odúmrťím.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Sbírka obsahuje následující předměty: fotografie významných osobností VUT v Brně, diapozitivy významných učenců a vynálezců, výukové diapozitivy ze školy kláštera voršilek v Brně z let 1914 až 1950 a různé příležitostné a výroční publikace, sádrové busty (Kaplan), zemědělské stroje (povříslavač, koukolník), obuvnické stroje z továrny BOPO Třebíč z 50. let, soubor fotografií Ing. Stanislava Mikuly dokumentujících stavební činnost rakousko-uherského železničního pluku v období první světové války, modely některých brněnských staveb nebo jejich krovů, mapy, fiakr a poštovní vůz, kompresory, vyhlášky a nařízení, betlémy, pamětní medaile, modely dolů, nábytek (obývací pokoje a ložnice), obrazy Jiřího Boudy,

vyznamenání a legitimace různých organizací, odznaky průmyslových podniků v Československu po roce 1945.

Významné a stěžejní sbírkové předměty reprezentuje například již výše zmíněný soubor fotografií Ing. Stanislava Mikuly; nábytek pocházející z majetku významného legionáře a prvorepublikového politika Radoly Gajdy; nábytek pocházející z majetku významného vynálezce, konstruktéra, průmyslníka a odbojáře Josefa Sousedíka; soubor obuvnických strojů bývalé firmy BOPO Třebíč; soubor odznaků průmyslových podniků z Československa po roce 1945 či betlém vyrobený rodinou Metelkových, patřících mezi nejvýznamnější betlémářské rodiny u nás.

3/ Objem sbírky

V současnosti je evidováno 586 inventárních čísel.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Sbírka je vytvářena spíše nahodile, podle aktuální nabídky. Do budoucna by měly být vybrány části sbírky, které jsou perspektivní pro pokračující a systematické sběratelské aktivity a na ně se zaměřit. Měly by to být obory nebo typy předmětů, které nejsou sbírány jinými muzei nebo neexistují systematické ucelené sbírky. Za tímto záměrem je nutné nejprve provést rešerše literatury a důkladný archivní průzkum následně definovat přesný sběratelský záměr a výslednou podobu sbírky. To vše s ohledem na případnou finanční zátěž a požadavky na kapacitu depozitářů a konzervátorské zásahy. Jako perspektivní se jeví oblasti odznaků průmyslových podniků Československa a České republiky; sbírka diapositivů a fotografií jako školních pomůcek; sbírka nábytku.

Sběratelství odznaků je velice rozšířené, zejména v oblasti vojenství a sportu (k čemuž existuje i řada knih či časopiseckých článků a obě oblasti jsou celkem dobře zpracované). U ostatních tematických okruhů je zájem menší, a tím jejich odborné zpracování není tak důkladné. Sběratelé odznaků průmyslových podniků existují, ale v muzejních sbírkách ucelené kolekce neexistují. Perspektiva získání nových přírůstků je poměrně velká. Odznaky jsou nadále vyráběny, bude tedy možné zakoupit nové. Starší odznaky jsou nabízeny v internetových aukcích nebo starožitnostech. Ceny nejsou příliš vysoké, pohybují se v desítkách korun, nebyla by to tedy tak velká finanční zátěž. Právě nákup bude stěžejním způsobem získávání nových přírůstků. Možnost získat dar, pozůstalost či odúmrt' je malá. Bude také nutno vytvořit si kontakty v různých sběratelských klubech a společnostech i s jednotlivými sběrateli. Záměrem bude v archivech zjistit, který podnik vydal které odznaky a v jaké době. Na základě toho pak bude možné stanovit, v porovnání se stávající sbírkou, co chybí a co bude nutné ještě získat. Kromě samotných odznaků by mohly být součástí sbírky další doprovodné předměty – výtvarné návrhy, zkušební vzorky, rozhovory s autory aj. Sbírka není prostorově náročná.

Muzeum získalo sérii diapositivů, které využívala škola u voršilského kláštera, původního sídla TMB. Jejich motivy jsou výhradně zeměpisné, ale existují i jiná témata. Bylo by možné pokračovat dál tímto směrem a také se zaměřit na diapositivы techniky. Je nutné nejdříve zmapovat firmy, které tyto učební pomůcky vyráběly a jejich produkci, a na základě toho stanovit plán. Sbírka není prostorově náročná.

Sbírka nábytku by byla sběratelsky i návštěvnický atraktivní, ale také nejnáročnější na definování směru další sbírkotvorné činnosti. Nábytek dlouhodobě sbírají uměleckoprůmyslová muzea a je také zastoupen v řadě dalších muzeí ve sbírkách historických, etnografických, uměleckoprůmyslových, případně i jiných. Další rozšiřování sbírky ale bude náročné na prostor v depozitářích. Nejvhodnější je zaměřit se na průmyslově vyráběný nábytek 20. století, případně v souvislosti s dalším směřování výstavní činnosti.

Potenciálně zajímavé by bylo rozšíření sbírky obrazů a grafik malíře Jiřího Boudy. Většina děl zobrazuje železnici, lokomotivy a vagóny, mají tedy technické zaměření. Přírůstky by se ale musely získávat nákupem, pokud by byla budována systematická sbírka. Ostatní možnosti by byly jen nahodilé. Mezi fanoušky železnice je o tvorbu Jiřího Boudy zájem, což ale zároveň omezuje množství děl, která jsou aktuálně dostupná.

Celá sbírka by měla být doplněna doprovodným materiálem, jako jsou katalogy, propagační materiál, rozhovory s pamětníky, fotografie domácností aj.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

V současné době jsou předměty ze sbírky uloženy v několika budovách v areálu v Řečkovicích. Některé z předmětů budou v brzké době vyžadovat konzervátorské zásahy. Například nově získaný žentour bude třeba zbavit nečistot a odrezit, stejně tak některé stroje, jako povříslavač aj. Rovněž by bylo třeba změnit umístění některých předmětů, ať již co do podmínek v budovách, tak z hlediska manipulace s předměty (málo prostoru).

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

Písemné pozůstalosti (PhDr. N. Urbánková)

1/ Historie sbírky

První písemnou pozůstalostí získanou do sbírkového fondu budoucího TMB byly písemnosti Ing. Viléma Jičínského, které do tehdejší brněnské pobočky NTM – Archivu svěřil v roce 1952 jeho syn Ing. Jaroslav Jičínský. Nejvíce přírůstků do této sbírky lze zaznamenat koncem 60. a v 70. letech 20. století, i když nové materiály přibývají stále – poslední akvizicí byly dokumenty Ing. Zdeňka Martínka (2017) a prof. Armina Delonga (2018). Zdrojem akvizic jsou rodiny nebo spolupracovníci původce, kteří kontaktují TMB, či některý ze spolupracujících archivů – Archiv VUT, MZA, Archiv města Brna, popř. člen některé sekce Kruhu přátel TMB. Fond písemných pozůstalostí spravovala až do roku 1989 Mgr. Eva Konečná, od roku 1990 až dosud PhDr. Naděžda Urbánková.

2/ Obsah sbírky – předměty, podskupiny, významné předměty

Jedinečné dokumenty osobního i úředního charakteru osvětlují a doplňují trojrozměrné sbírkové předměty daných oborů, a tím poskytují badatelům, příp. návštěvníkům výstav, mnohem komplexnější informace o daném oboru či osobnosti. Sbírkou tvoří písemné pozůstalosti významných osobností vědy a techniky, které byly svázány s Moravou a/nebo městem Brnem. Většina původců osobnostních fondů v TMB byla výrazně spjata také s nynějším VUT, byli zakladateli nosných studijních oborů a jejich prvními profesory. Časově sbírka zahrnuje období od poloviny 19. století po současnost, po stránce materiálové se jedná o písemnosti (tiskoviny, rukopisy a strojopisy, formuláře a dekrety), fotografický materiál (jednotlivé fotografie i fotoalba, negativy na skle i filmu a diapositivy) a plány (klasické, na pauzovacím papíru, kopie světlotiskové ozalidové i kyanotypické na tzv. modráčích). Ve sbírce jsou také menší trojrozměrné předměty – medaile, plakety, razítka či drobné osobní předměty. Často bývá součástí pozůstalosti také osobní odborná knihovna, obsahující publikované práce původce, jeho kolegů a žáků, a to i zahraničních.

Části některých pozůstalostí jsou ve správě i jiných institucí například Archivu VUT (zaměstnanecké dokumenty, profesní CV apod.), Památníku národního písemnictví (rodinné doklady), MZA-SOKA. Je naší snahou získat informace o této skutečnosti, případně si navzájem poskytnout inventáře zpracovaných dílčích fondů a badatele na další zdroje upozornit.

Mezi nejvýznamnější celky lze zařadit písemnou pozůstalost Viktora Kaplana, obsahující originály většiny jeho patentových spisů; písemnou pozůstalost prof. Antonína Smrčka, která je zřejmě badatelsky nejvytíženějším fondem (stavby přehrad, politická činnost v Moravském zemském sněmu a Říšské radě); v poslední době je atraktivní také zatím malá pozůstalost prof. Armina Delonga (zakladatel elektronové mikroskopie).

3/ Objem sbírky

Sbírkou tvoří cca 65 metrů archiválií, což představuje 2 568 přír. a prozatím 6 505 inv. č. Fond zahrnuje 19 osobnostních pozůstalostí a materiály dvou institucí, a to v oborech:

04.00 Slévárství – PP akademika Františka Píška

11.00 Vodní a betonové stavby – PP prof. Antonína Smrčka, prof. Stanislava Kratochvila, prof. Konráda Hrubana a materiály Katedry vodních staveb VUT

12.00 Vodní energetika – PP prof. Viktora Kaplana, prof. Leopolda Grimma a prof. Miroslava Nechleby

13.10 Parní stroje a motory – PP Ing. Jiřího Jemelky

14.00 Elektrotechnika – PP prof. Josefa Sumce, prof. Vladimíra Lista, Ing. Františka Houště, Ing. Jiřího Langa

19.0 Měřicí a regulační technika – PP Ing. Ericha Roučky

20.80 Optika – PP prof. Armina Delonga

21.00 Hodinářství – materiály Ing. Zdeňka Martínka

26.00 Hornictví – PP Ing. Ing. Viléma Jičínského a Ing. Jaroslava Jičínského

27.00 Chemie – PP akademika Vítězslava Veselého, materiály České chemické společnosti – pobočky Brno

31.00 Dějiny VUT v Brně

32.00 Interiérová architektura a tvorba nábytku: PP arch. Jana Srba

Z toho je 10 pozůstalostí zpracováno včetně inventáře, 5 zpracováno částečně (předběžně rozříděno, pracovní seznamy, popř. zpracována osobní knihovna) a 6 sbírek, včetně obou institucionálních, je dosud nezpracováno.

4/ Koncepce sbírkotvorné činnosti

Akvizice materiálů tohoto typu je lidsky poněkud ožehavou záležitostí, proto nelze předem jasně stanovit vývoj sbírky. Jednoznačně však lze konstatovat, že sbírka si udrží své zaměření na Moravu a město Brno a nové materiály budou jako dosud získávány především ve spolupráci s VUT Brno, MZA a ostatními odbornými pracovníky TMB a členy Kruhu přátel TMB, kteří mají největší přehled o významných osobnostech ve svém oboru. Je také žádoucí nadále shromažďovat písemnosti mající vztah k oborům, jenž jsou v TMB zastoupeny kvalitními sbírkami trojrozměrných sbírkových předmětů. Kombinací obou typů materiálů lze návštěvníkům muzea nabídnout komplexnější informace o daném oboru nebo osobnosti. Materiály archivní povahy mají nezastupitelný vztah k ostatním trojrozměrným muzejním sbírkám, industriálním dějinám Moravy a zdejšího technického vysokého školství.

Ke zpracovaným písemným pozůstalostem bylo vytvořeno osm menších výstav, publikována řada odborných článků a přednášek. Do budoucna je záměrem v tomto trendu pokračovat a předávat tak získané informace odborné i laické veřejnosti.

5/ Požadavky na konzervátorsko-restaurátorské zásahy a uložení předmětů

Písemnosti a další materiály archivní povahy se svou materiálovou skladbou liší od ostatních, tzn. trojrozměrných technických sbírek ve fondu TMB. MCK TMB se specializuje především na konzervování a restaurování kovů, eventuálně dřeva nebo plastu. Papír (zejména pauzovací, používaný na technické výkresy) a v písemných pozůstalostech hojně zastoupené fotografie a filmy nejsou cílovou skupinou jeho výzkumu. Proto je nutné zásahy konzultovat a na jejich realizaci najímat externisty.

Dalším problémem je náročnost digitalizace rozsáhlých osobních fondů – chybí metodika pro výběr materiálů k digitalizaci, dostatek vhodných skenerů i obsluhujícího personálu a také kapacita pro ukládání velkých datových souborů.

6/ Doplnění evidenčních záznamů

Metodika zpracování materiálů archivní povahy a jejich následné správy je dosud nejednotná kvůli konfrontaci zákona o archivnictví (resort MV ČR) a zákona o sbírkách muzejní povahy (resort MK ČR). Některá větší muzea tento rozpor řeší ustavením vlastního akreditovaného archivu. TMB nemá akreditovaný archiv, materiály archivní povahy jsou součástí muzejní sbírky.

Písemnosti jsou primárně zpracovávány podle muzejního zákona (karty systematické evidence v databázi MUSEION) a následně také podle archivních pravidel, což znamená, že ke zpracovaným fondům jsou sestaveny inventáře. Hlavním cílem pro následující období je zvýšit podíl zpracovaných pozůstalostí dokončením rozpracovaných materiálů zejména stanovení přehledného způsobu zanesení těchto údajů do digitální databáze MUSEION, včetně pořízení digitálních kopií nejdůležitějších materiálů. Vzhledem k rozsahu písemných fondů ale narážíme na řadu limitů – nedostatek velkoformátových skenerů, nedostatek personálu pro jejich obsluhu, prostor na serveru pro uložení velkých objemů dat, metodika pro výběr materiálů k přednostní digitalizaci ad. Evidenční záznamy sledovaného oboru budou systematicky doplňovány ve všech rubrikách databáze MUSEION, sbírkové předměty průběžně digitalizovány a ve spolupráci s Metodickým centrem konzervace doplněny o konzervátorsko-restaurátorské postupy.

PRAMENY A ZDROJE

K sestavení dílčích koncepcí dle jednotlivých oborů bylo využito stávající evidence sbírek, pasportů technických památek a doprovodné dokumentace. Jednotliví odborní pracovníci jako kurátoři a garanti svých úseků vycházeli z mnohaleté osobní zkušenosti s budováním sbírky a její prezentací a rovněž ze znalostí a přehledu o vývoji dílčích oborů či jejich dokumentace v dalších českých i zahraničních paměťových institucích. Využita byla publikační činnost instituce i jednotlivců, a to zejména katalogy sbírek a expozic, odborné kolektivní monografie, sborníky TMB a svazky z ediční řady TMB Studie z dějin vědy a techniky. Rovněž byly zohledněny základní dokumenty organizace a koncepční podklady sestavené za účelem rozvoje TMB či celé sféry muzejnictví a ochrany péče o kulturní dědictví.

V Brně dne 16. 10. 2020

Ing. Ivo Štěpánek
ředitel Technického muzea v Brně